Tartu Riikliku Ülikooli NLKP ajaloo

kateeder.

EESTI LEGAALNE KOMMUNISTLIK TÖÖLIS-AJAKIRJANDUS 1925-1929.

Diplomitöö.

Töö teostaja: Jüri A n t.

Töö juhendaja: ajalooteaduste kandidaat

A. Liebman.

NSV Liidu ajal. kat.
inv. nr. 1861

Tartu 1964

S i s u k o r d :

Sissejuhatus ..... lk. 1

I peatükk. Eesti kommunistliku legaalse töölisajakirjanduse olukord stabilisatsiooni perioodil ..... " 6

II peatükk. Legaalne kommunistlik töölisajakirjandus võitluses töölisliikumise ühtsuse eest ..... " 50

III peatükk. Eesti legaalne kommunistlik töölisajakirjandus kodanliku diktatuuri ja fašismi paljastajana võitluses nõukogude võimu eest ..... " 109

Lõppkokkuvõte ..... " 149

Kasutatud kirjanduse nimestik ..... " 152

SISSEJUHATUS.

Eesti bolševistliku legaalse ajakirjanduse ajalugu ulatub tagasi käesoleva sajandi esimesse aastakümnesse. 1905.a. 18.novembril ilmus esimene eesti bolševistlik töölisajaleht "Edasi". Sellest ajast alates oli legaalsel töölisajakirjandusel oma osa etendada kõigis revolutsioonilistes sündmustes Eestis.

1918.a. kehtestati kodanluse diktatuur. Eestist sai kodanlik väikeriik, mida imperialistlikud suurriigid oma finants- ja diplomaatilisse võrku mässisid. Sise- ja välismaine kapital ekspluateeris halastamatult töölisklassi, mis kutsus esile võimsa revolutsioonilise liikumise kodanluse võimu kukutamiseks. Kodanlik diktatuurivalitsus võttis töölistelt põhiseaduses ettenähtud vabadused, muuhulgas ka ajakirjanduse. Eesti töölisklass alustas visa võitlust oma ajalehe eest, sest ilma "...masse kaasakiskuva revolutsioonilise võitluseta kommunistliku ajakirjanduse vabaduse eest ei ole võimalik proletariaadi diktatuuri ettevalmistamine."[1]

V. I. Lenin, üldistades Venemaa Kommunistliku Partei kogemusi oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamisel, õpetas, et võit-

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 169

luses kodanluse vastu "...peavad kommunistlikud parteid looma uut tüüpi perioodilise ajakirjanduse massiliseks levitamiseks tööliste seas: esiteks, legaalsed väljaanded, mis õpiksid, nimetamata endid kommunistlikeks ja rääkimata oma parteilisest kuuluvusest, kasutama vähimatki legaalsust..."[1] Neid ülesandeid täitsid 1920.-1924. a. ilmunud umbes 30 legaalset kommunistlikku väljaannet, mida iseloomustas konkreetsus, kõrge ideelisus ja printsipiaalsus. Ajalehed tegid ära suure töö Töörahva Ühise Väerinna loomisel ja kindlustamisel. Samuti aitasid nad kaasa 1924.a. 1. detsembri relvastatud ülestõusu ettevalmistamisele. Nad kasvatasid Eesti proletariaadile terve rea uusi töölisliikumise juhte.

Stabilisatsiooniperiood 1925.-1929.a. oli eesti töölisliikumisele raskeks ajajärguks. 1924.a. 1. detsembri relvastatud ülestõusu ebaõnnestumise tagajärjel hukkusid paljud pahempoolsed töölisaktivistid ja EKP liikmed. Paljud olid sunnitud Eestist lahkuma. Neil aastail, seoses majanduse desindustrialiseerimisega, kasvas töölisklassis väikekodanlik mõju. Sotside demagoogia võitis laialdast kõlapinda. Selle varjus valmistus kodanlus Poola ja Leedu eeskujul üleminekut fašistlikule diktatuurile. Eestimaa Kommunistlik Partei, viibides sügaval põranda all, kasutas iga võimalust illegaalse töö ühendamiseks legaalsega. Üheks selliseks vahendiks oli legaalne kommunistlik töölisajakirjandus.

Eesti NSV ajalookirjanduses on stabilisatsiooniperioodi

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 169.

kommunistliku töölisajakirjanduse probleeme käsitletud "Pravda" 50. aastapäeva puhul ilmunud artiklite ja mälestuste kogumikus "Eesliinil".[1] A. Liebmani artikkel "Võitlus legaalse ajalehe ümber 1926-1929" ja J. Kalitsa "Noorsugu, ühine!" nimetatud kogumikust käsitlevad kokkuvõtlikult legaalse ajakirjanduse väljaandmise tingimusi tol perioodil ja annavad ülevaate probleemidest, mis olid kõige ulatuslikumad ajalehtede-ajakirjade veergudel.[2]

Kitsamalt, ainult ajaleht "Kiirele", on pühendatud A.Liebmani artikkel "Kommunismi lipukandja kodanlikus Eestis", milles antakse nimetatud ajalehele ka põhjalik ja üksikasjaline hinnang.[3]

Vähemal määral puudutatakse töölisajakirjanduse küsimusi O. Kuuli ja A. Liebmani artiklis "Ühest eesti töölisparteist".[4]

Käesoleva töö eesmärgiks on põhjalikumalt valgustada legaalse kommunistliku töölisajakirjanduse juriidilist, organisatsioonilist ja majanduslikku olukorda, ning analüüsida paari suuremat probleemi, mis leidsid käsitlemist kommunistlikes ajalehtedes-ajakirjades. Diplomitöö piiratud ulatuse tõttu pole kaugeltki võimalik olnud käsitleda kõiki probleeme, mida tõstatas töölisajakirjandus.

---

1 Eesliinil. Artikleid ja mälestusi, Tallinn, 1962.

2 A. Liebman. Võitlus legaalse ajalehe ümber 1926-1929. Eesliinil. Artikleid ja mälestusi, Tallinn,1962, lk.190-215; J.Kalits. Noorsugu, Ühine! Eesliinil.Artikleid ja mälestusi,Tallinn, 1962, lk.245-261.

3 A. Liebman, Kommunismi lipukandja kodanlikus Eestis, "Eesti Kommunist" nr. 4, apr.1962, lk. 31-38.

4 O. Kuuli, A.Liebman, Ühest eesti töölisparteist."Eesti Kommunist" nr. 6, juuni 1961, lk. 22-33.

Töö koosneb kolmest peatükist, millest esimene käsitleb kommunistliku töölisajakirjanduse olukorda stabilisatsiooni perioodil, teine - töölisajakirjanduse võitlust töölisliikumise ühtsuse eest ja kolmas - töölisajakirjandust kui kodanliku diktatuuri paljastajat ja võitlejat nõukogude võimu eest.

Töö kirjutamisel on aluseks olnud marksismi-leninismi klassikute, eriti V. I. Lenini seisukohad ja hinnangud legaalse töölisajakirjanduse kohta.

Allikmaterjalidest on kasutatud vastava perioodi ajakirjandust ja EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi Parteiarhiivi (EKPA) ning Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riikliku Keskarhiivi (Eesti NSV ORKA) materjale. Oma iseloomult on arhiivimaterjalid lünklikud, kuid pakuvad siiski huvitavaid fakte kommunistliku legaalse töölisajakirjanduse organisatsiooni ja tegelaste kohta, samuti Eestimaa Kommunistliku Partei osast töölisajakirjanduse juhtimisel ja suunamisel.

Abimaterjalidena pakkusid suurt abi järgmised uurimused ja käsiraamatud. Eesti kodanluse reaktsioonilise majandus-, sise- ja välispoliitikast Õ. Elango uurimus "Eesti kapitalismi ajutise, ebakindla stabilisatsiooni aastail (1925-1929).[1] Eestimaa Kommunistliku Partei olukorra ja ajaloo kohta stabilisatsiooni perioodil "Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost II osa".[2] Eesti töölisklassi ja EKP legaalsete võitlus-

---

[1] Õ. Elango. Eesti kapitalismi ajutise, ebakindla stabilisatsiooni aastail (1925-1929). Tallinn, 1958.

[2] Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. II osa. (Aastad 1920-1940). Tallinn, 1963.

vormide kasutamise kohta O. Kuuli uurimus "Ühise võitluslipu alla."[1]

Üldiselt osutus kasutatud materjal küllaldaseks diplomitöös tõstetud probleemide valgustamiseks.

---

[1] O. Kuuli. Ühise võitluslipu alla. Tallinn, 1961.

I p e a t ü k k

EESTI KOMMUNISTLIKU LEGAALSE TÖÖLISAJAKIRJANDUSE OLUKORD STABILISATSIOONI PERIOODIL

Alates 1924.a. ületas kapitalistlik maailm sõjajärgse majanduskriisi. Kapitalistliku maailma majanduse tsükliline areng avaldas oma mõju ka kodanliku Eesti majandusele. Stabilisatsioon algas siin mõnevõrra hiljem seoses majanduskriisiga 1923-1924.a., mida enamuses kapitalistlikes maades ei esinenud. Eestis ületati majanduskriis 1925.a. esimesel poolel.[1] Algas ajutine, ebakindel kapitalistlik stabilisatsioon, mis kestis kuni 1929. aastani.

Kapitalistlikku stabilisatsiooni Eestis iseloomustab kõige rohkem väliskapitali sissetung ja Eesti muutumine kapitalistlike suurriikide agraarripatsiks. 1926.a. algul ulatus väliskapitali üldsumma Eestis 68 miljoni kroonini, millest suurema osa moodustas Inglise kapital. Aastail 1925-1929 loobus eesti kodanlus lõplikult nn. tööstuslikust orientatsioonist. Seda näitas ka rasketööstuse edasine laostumine ja kergetööstuse osatähtsuse tõus. Metallitööstuse osatähtsus langes 1922.a. 14%-lt 7,3%-le 1928.a. tööstuse netotoodangu koguväärtusest.[2]

---

[1] Eesti NSV ajalugu (kõige vanemast ajast tänapäevani), Tallinn, 1957, lk. 455.

[2] Õ. Elango. Eesti kapitalismi ajutise, ebakindla stabilisatsiooni aastail (1925-1929), Tallinn, 1958, lk. 27

Neil aastail jäid seisma Vene-Balti tehased, Dvigatel, Mayeri keemiatehas ja tsemenditehas Aseris.[1] Ainus rasketööstuse haru, mis näitas pidevat tõusu oli põlevkivitööstus. See allutati väliskapitalile ja hiljem saksa sõjamasina suurtele nõudmistele. Konkurentsivõitluse teravnemisega kapitalismi üldkriisi tingimustes kaasnes monopolide kasvamine ja tugevnemine. Kodanliku Eesti majanduselu allus üha enam monopolidele. Eesti tuletikutööstuse haaras enda kätte rahvusvaheline Kreugeri tuletikutrust. Sellele järgnes tuletikutööstuse tunduva osa likvideerimine. 1928.a. Eesti suuremad tekstiilivabrikud asutasid sündikaadi a/s "Kreenbalt" nime all. Monopolide kujunemisele kaasnes hindade tunduv tõus siseturul ja vabrikute kasumite tõus. Kõrged siseturu hinnad võimaldasid monopolidel teostada madalate hindadega väljavedu. Monopolide võimutsemist siseturul soodustas kodanliku valitsuse tollipoliitika.

Toimus ka panganduse kontsentreerumine. Aktsiapankade arv vähenes neil aastail 25-lt 19-le, kuna hoiused tõusid 14,4 miljonilt kroonilt 44,8 miljonile kroonile.[2] Pangakapital liitus üha rohkem tööstuslike monopolidega. Nii oli Eesti Kommertspanga üheks aktsionäriks Kreugeri tikutrust. Panga peamiseks kliendiks oli "Kreenblat".

Eesti muutus tüüpiliseks agraarmaaks. Kui enne I Maailma-

---

[1] А. Либман. Революционная борьба трудящихся в 1920-1929 г. г.. Под знаменем октября. Сборник Статей. Москва. 1959. 127.

[2] Eesti NSV ajalugu, lk. 457.

sõda tööstustoodang moodustas 2/3, põllumajandustoodang 1/3 kogu Eesti toodangust, siis 1929.a. põllumajandustoodangu erikaal kasvas kuni 80%.[1] "Kus on meie vabrikud, kus on meie tööstus, meie põllumajandus, kus meie kaubandus?... missugust pilti näeme meie?", küsis tööliste ajaleht "Proletaarlane" ja vastas: "Vabrikud on hävinenud, töökojad suletud, laevastik seisab ankrus ja põllumees ning asunik käib kurvalt oma lahjadel põldudel ringi ja vaatab ikaldunud vilja."[2]

Kodanluse positsioonide tugevnemine stabilisatsiooni aastail on seotud töötavate masside ekspluateerimise tugevnemisega ja äärmiselt reaktsioonilise sisepoliitika teostamisega. Ilmekalt näitab ekspluateerimise kasvu elukalliduse kasv Eestis. Kui võtta selle indeks 1922.a. - 100, siis 1929.a. oli see 131.[3]

"Iga aastaga, iga kuuga muutuvad Eesti proletaarlase elamisvõimalused raskemaks. Toiduained kallinevad. Üürid kerkivad. Ihukatte muretsemise peale ei saa tööline enam mõteldagi, sest uus ülikond maksab rohkem kui suudame teenida 2-3 kuu kestes."[4]

---

1 А. Либман. Революционная борьба ..., I27.

2 "Proletaarlane" nr. 1, 10. apr. 1926,

3 А. Либман. Революционная борьба..., I27.

4 "Proletaarlane", nr. 1, 10. aprill 1926.

Põllumajanduses toimus aastail 1925-29 maareformi lõpuleviimine. Täielikult taastati maa eraomanduse printsiip. Kümned tuhanded sulased ja maatamehed jäid endiselt maatuks. Jätkus küla edasine tugev diferentseerumine. 1929.a. kuulus 21,8% talundeist (30 ha) umbes 50% maast, 70-80% põllumajandustehnikast, ligi 50% piimakarjast jne.[1] Samal ajal pisimajandite (1-10 ha) arv moodustas 43,4% majandite üldarvust, kusjuures nende valduses oli 9,7% põllumajanduslikust maast.[2]

Peale 1. detsembri relvastatud ülestõusu mahasurumist 1924.a. süvenes poliitiline reaktsioon. 12. veebruaril 1925.a. võeti Riigikogus vastu nn. riigikorra kaitseseadus, mis tühistas põhiseaduses ettenähtud kodanikuõigused.[3] Siseminister sai õiguse sulgeda kõik organisatsioonid, millede tegevus talle tundus "ohtlikuna kehtivale korrale.[4] 1925.a. aprillis jõudis valitsus lõpule Töörahva Ühise Väerinna organisatsioonide rüüstamisega. Aprillis toimusid rüüstamised 47. vallas, 9 linnas ja 9 alevis. Septembris samal aastal suleti 47 progressiivsemat seltsi ja ühingut.[5] Vastavalt siseministri käskkir-

---

[1] Eesti NSV ajalugu, lk. 459.

[2] Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, II osa, lk. 122.

[3] Õ. Elango, Eesti kapitalismi ajutise, ebakindla stabilisatsiooni aastail (1925-1929), Tallinn, 1958, lk. 82

[4] Samas.

[5] Samas.

jale nr. 14 (7. apr. 1925) võidi ajalehtede toimetajaid mittesoovitavate teadete avaldamise eest karistada administratiivkorras.[1] Seda määrust kasutati eriti sagedasti kommunistliku töölisajakirjanduse vastu.

Langes streigiliikumine. Kui 1925.a. toimus veel 17 streiki 1621 osavõtjaga, siis 1927.a. oli 5 streiki 218 osavõtjaga. Streigiliikumine avaldas tõusutendentse uuesti 1928. ja 1929.a. Viimasel neist oli 16 streiki 1915 osavõtjaga.[2]

EKP kaadrist oli suur osa vangistatud, langenud või mõrvatud seoses 1. detsembri ülestõusu ebaõnnestumisega. Säilinud juhtivat kaadrit püüti süstemaatiliselt hävitada. 1925.a. "78 protsessil" mõisteti surma kommunist H. Heidemann. 23. aprillil 1926.a. tapeti põrandaaluse EKP organisatsiooni üks juhte A. Riismann ja 3. aug. 1927 A. Leiner, kes oli põrandaalust organiseerimistööd juhtinud EKP 1926.a. novembrikonverentsi järgsest perioodist peale.

Kõikidest püüetest hoolimata ei läinud kodanlusel korda kommunistliku partei organisatsiooni täielikult hävitada ja revolutsioonilist töölisliikumist lämmatada. Paralleelselt illegaalse organisatsiooni kindlustamisega oli EKP tähtsamaks ülesandeks legaalsete töövormide taastamine ja kasutamine, sidemete loomine töötavate hulkadega.

Üheks selliseks töövormiks oli legaalne kommunistlik töö-

---

[1] Õ. Elango. Eesti kapitalismi ajutise, ebakindla stabilisatsiooni aastail (1925-1929), Tallinn, 1958, lk. 83.

[2] G. Rekker. Proletariaadi olukord kodanlikus Eestis (aastatel 1920-1940). Dissertatsioon (käsikiri), Tartu, 1963, lk. 391.

lisajakirjandus, mis täitis stabilisatsiooni perioodil suuri ülesandeid kodanluse vastu võitlemisel, töölisklassi ühtsuse loomisel, samuti Nõukogude Liidu kaitsmisel ja teiste probleemide lahendamisel.

V. I. Lenin, hinnates töölislehe tähtsust, kirjutas: "Selleta on absoluutselt teostamatu meie ülesanne, koondada kõik poliitilise rahulolematuse ja protesti elemendid ja viljastada nendega proletariaadi revolutsioonilist liikumist."[1] Lenin nägi töölislehes vahendit, mis pidi äratama "kõigis vähegi teadlikes rahvakihtides poliitilise paljastamise kire."[2] Töölisleht pidi olema selline jõud "...kelle poole tasuks pöörduda kaebusega ... kõikvõimsa valitsuse peale."[3] Neid ülesandeid lahendas ka Eesti legaalne kommunistlik töölisajakirjandus. Üldse ilmus kahe põhinimetuse all "Kiir" ja "Edasi" 113 ajalehe numbrit. Sellele lisandus 2 numbrit ETP häälekandjat "Proletaarlane", 5 numbrit ETP väljaandel ilmunud ajalehte "Töölliste Elu" ja 3 numbrit töölisnoorsoo ajakirju. Seega 123 ühikut 5 aasta peale. Aastate läbilõikes jagunes see arv järgmiselt:

	1925	1926	1927	1928	1929
Ajalehed	-	2	43	28	47
Ajakirjad	-	-	2	1	-
K o k k u	-	2	45	29	47

---

[1] V. I. Lenin. Teosed, 5. kd., lk. 9.

[2] Samas.

[3] Samas, lk. 10.

Ajaleht "Kiir" suleti kaheksal korral ja alustas iga kord uue nimetuse all ilmumist, kandes järgmisi pealkirju: "Uus Kiir", "Meie Kiir", "Tööliste Kiir", "Tallinna Kiir", "Punane Kiir", "Oktoobri Kiir", "Töörahva Kiir". "Edasi" suleti 4-l korral ja ilmus järgmiste pealkirjade all: "Uus Edasi", "Punane Edasi", "Meie Edasi", "Töölised, Edasi".

1925.a. jõhkra terrori tingimustes polnud mõeldav töölisklassi legaalne revolutsiooniline ajakirjandus. 1926.a. mais pidid toimuma III Riigikogu valimised. Nüüd oli legaalne ajaleht hädavajalik, sest "Ilma igapäevase ajakirjanduseta jäävad valimised tumedaks asjaks ja nende tähtsus masside poliitilise valgustamise mõttes langeb poole peale, kui mitte rohkem."[1]

Lenin nägi valimiskampaanias töölisajalehel 2 suurt ülesannet: 1) ajaleht pidi töölishulki koondama ja valgustama valimiste ajal "kui elavneb parteiline võitlus ja kogu poliitiline elu", 2) ajalehe kaudu tehtava valimiskampaaniaga pidi viidama töölissaadikud riigivalitsemisorganitesse".[2] Ajaleht pidi olema töölisklassile "valimiskampaania peamine vahend marksistlikuks agitatsiooniks rahvahulkades."[3]

Seoses eelseisvate valimistega asutasid sotside parteist eraldunud "pahempoolsed" liikmed P. Abramson, A. Metusala, H. Martinson, A. Sprenk ja E. Brock 1926.a. märtsis Eesti Tööliste

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 18. kd., lk. 117.

[2] Samas, lk. 174.

[3] Samas, lk. 117.

Partei (ETP).[1] Partei juhid püüdsid endid näidata revolutsioonilistena ja kommunistlike ideede pooldajatena. "Töölisklassil tuleb võtta enda kätte enda eluliste huvide kaitsmine, enda valusate küsimuste lahendamine. Töölisklassil tuleb saata Riigikogusse enda esitus.

Niisuguste ülesannete lahendamiseks on asutatud Eesti Tööliste Partei, kes päevast päeva tugevamaks sirgudes teab, et ta ümber koguvad kõik klassiteadlikumad proletaarlased linnas ja maal, tehes teda võimsaks töölisklassi sõjariistaks töölisklassi suures vabastusheitluses."[2] Nii reklameeris ennast vastloodud ETP. Partei juhtide tõeliseks eesmärgiks oli revolutsiooniliste tööliste toetusel Riigikogusse pääseda. ETP-ga ühines palju pahempoolseid töölisi ja aktiviste, nagu A.Grimpel, J. Grimpel, H. Rätsep jt. EKP otsustas Eesti Tööliste Parteid kasutada valimiskampaanias oma legaalse organisatsioonina. EKP lubas parteid toetada valimiskampaanias, kui see võtab omaks EKP valimisplatvormi ja lülitab nimekirjadesse EKP poolt ülesseatud kandidaate. ETP juhid nõustusid nende ettepanekutega ja avaldasid "vaimustust" sel puhul, et "Eesti Tööliste Partei ... esinemine riigikogu valimistel oma nimekirjaga... tähendab nii mõnegi rasvaläinud... härrakese eemalejäämist "vanast armsast kodust", milleks neile saanud riigikogu."[3]

---

[1] O. Kuuli, A. Liebman. Ühest eesti töölisparteist. "Eesti Kommunist" nr. 6, juuni 1961, lk. 22.

[2] "Proletaarlane" nr. 1, 10. aprill 1926.

[3] Samas.

15.-17. maini toimunud valimistel saavutas ETP suurt edu, saades 30.339 häält, mis andis parteile 6 kohta Riigikogus.[1] Pahempoolsetest töölistest pääsesid Riigikogusse A. Luik ja A. Grimpel, kusjuures A. Luik oli alates 1925.a. ka EKP liige.

10. aprillist 1926.a. hakkas ilmuma ETP häälekandja "Proletaarlane". Ajalehe vastutavaks toimetajaks sai Aleksander Metusala, kes oli ETP üks parempoolseid liidreid. Eestimaa Kommunistlik Partei lubas ajalehe väljaandmist toetada, tingimusel, kui "see ei sõima kommunistlikku liikumist".[2] Ajalehe väljaandmiseks said ETP liikmed, kes omasid kinnisvara, 50.000 marka Krediitpangast laenu.[3] "Proletaarlane" kujunes esimeseks legaalseks kommunistliku suunaga töölisajaleheks stabilisatsiooni aastail. Ajalehe esimeses numbris räägiti lehe eesmärgist järgmiselt: "Tööliskласsi koondajaks, ta hädade ja puuduste peegeldajaks, ta soovide ja nõuete avaldajaks, ta ülesannete lahendajaks, ta võitlustee valgustajaks tahab olla Eesti Tööliste Partei häälekandja "Proletaarlane"." Rõhutati ka, et seda saab ta olla ainult siis, kui kogu töölisklass ajalehte toetab tema veerge täites, tema sihi järele valvates, ja tema juhiks olles.[4]

---

[1] O. Kuuli, A. Liebman. Ühest eesti töölisparteist. "Eesti Kommunist" nr. 6, juuni 1961, lk. 23.

[2] EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 434, lk. 26.

[3] "Proletaarlane" nr. 5, 15. sept. 1926.

[4] Samas, nr. 1, 10. apr. 1926.

Kommunistliku suunaga töölisajalehena osutus "Proletaarlase" iga lühikeseks. Juba aprilli lõpus paljastasid oma olemuse ETP parempoolsed juhid. Pärast A. Riismanni mõrvamist 23. aprillil, Eesti Tööliste Partei suleti. A. Riisman oli Tallinna ja Harju maakonna EKP organisaatorina olnud tihedates sidemetes ETP pahempoolse tiivaga. Seepeale ETP juhid A. Metusala, A. Sprenk, H. Martinson jt. koostasid avalduse, milles öeldi, et Eesti Tööliste Parteil midagi "...ühist ei ole olnud põrandaaluste riigikukutajatega ja kõik sarnased teguviisid... täielikult hukka mõistab ja omas edaspidises tegevuses, kindlal riiklisel alusel seistes, tööliste klassikasude eest Eesti vabariigi seaduses ettenähtud piires kõige energiaga tahab võidelda."[1] See avaldati ka "Proletaarlases" nr. 3. Siseminister võttis oma otsuse partei sulgemise kohta tagasi. Parempoolne juhtkond läks veelgi kaugemale. Opositsiooni juhid heideti 1926.a. lõpul parteist välja.[2] Ajaleht hakkas laimama A. Luike, A. Grimpelit, H. Rätsepat jt. "Proletaarlases", milline tööliste käest rööviti, avaldati tööliste aktiivsemate tegelaste kohta igasugust mustust.

Needsamad ajaleheveerud, mis ennem avaldasid teateid tööliste hädadest ja viletsustest ning üldisi sihtjooni määrasid, olid nüüd vallutatud mustamiseks ja sõimuks nende üle, kes varem "Proletaarlasele" kõige enam kaasa tundsid".[3]

---

[1] "Proletaarlane" nr. 3, 8. mail 1926.

[2] A. Liebman. Võitlus legaalse ajalehe ümber 1926-1929. Eesliinil, Tallinn, 1962, lk. 193.

[3] "Kiir" nr. 11, 26. märts 1927.

16. nov. 1926.a. EKP Keskkomitee otsustas "Proletaarlast" mitte enam toetada ega talle kaastööd teha seni, kuni EKP ei ole ennast töölisparteis organisatsiooniliselt kindlustanud.[1]

Ka ajalehe populaarsus kadus. Majanduslike raskuste tõttu seisis ajaleht 1926.a. mai kuust kuni augustini. 1927.a. märtsist augustini.[2] Augustis 1927 tuli leht hoopiski sulgeda.

"Töölised, ära nähes, et "Proletaarlane" ei vasta enam oma nimele, loobusid selle toetamisest ja lugemisest. Töörahva hulgad pöörasid... sopalehele selja, mille tulemuseks oli "Proletaarlase" surm... Kahju on "Proletaarlase" nimest. Kahju on, et töörahva poolt sünnitatud ajaleht pidi surema niisugust alatut surma. Kuid troostiks on meil see teadmine, et surevad ka tema tapjad."[3] Tööliskollektiivid mõistsid üksteise järel hukka ETP juhtkonna tegevuse. Tallinna töölised, kelle partei osakond oli suletud ETP juhtkonna poolt, teatasid, et nad panevad "boikoti alla töölisklassi äraandjad... Hans Martinsoni, A. Sprenki, E. Pesuri, Th. Maureri ja E. Selge."[4]

Kodanlus suhtus edaspidi "Proletaarlasse" väga liberaalselt. Selle tagamõtteks oli "Proletaarlast" säilitada kui ainust töölisajalehte, sest kodanlusele osutus ta nüüd küllalt ohutuks. Seda näitab kohtuprotsess ühe lehes avaldatud artikli puhul. T. Maurer võeti vastutusele "Proletaarlases" 1. okt.

---

[1] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 167, lk. 3.

[2] R. Antik. Eesti ajakirjandus 1766-1930. Tartu, 1932, lk. 114.

[3] "Kiir" nr. 11, 26. märts 1927.

[4] "Kiir" nr. 1, 12. jaan. 1927.

1926, nr. 6 ilmunud artikli "Kahesugune mõõt riiklises kohtus" pärast. Selles räägiti kuidas "sakste sabarakk, monarhistline tegelane Turmann" areteeriti ja saadeti "vabariigivastase tegevuse pärast Vormsi saarele suvitama", kuna hiljem seegi otsus tühistati. Samal ajal "August Riismann, kelle süütegu Turmanni omaga võrrelda võis, tehti kohe külmaks ja temale elu tagasianda ei saa enam ükski riigi kohus... Ja niisugustele üksteisele vastukäivate tegude juures räägitakse meil veel rippumata ja õiglasest kohtust." Artikkel oli kirjutatud H. Martinsoni poolt ja väljendas tavalist sotslikku protesti riigikorra väärnähete kohta, võibolla liiga teravas toonis. 30. apr. 1927.a. anti nii Maurer kui ka Martinson kohtu alla artikli eest, "mis teadlikult valeteateid kohtute tegevuse kohta eneses sisaldas ja mis võis rahva seas vihavaenu kohtu asutuste vastu õhutada."[1] Kui vaatleme edaspidi kommunistlikke töölislehti "Kiirt" ja "Edasit", siis näeme, et sarnasest süüdistusest täielikult piisas ajalehe konfiskeerimiseks ja sulgemiseks. Siin oli aga tegemist kodanluse otseste käsilastega - parempoolsete sotsidega, mistõttu "kohus leidis õiglase olevat kohtualuseid kuriteo koosseisu puudumise tõttu õigeks mõista."[2]

Nii võib öelda, et "Proletaarlase" 2 esimest numbrit olid kommunistliku suunaga, alates 3-ndast numbrist muutus ta sotside häälekandjaks.

Peale "Proletaarlase" "surma" oli eesti töölisklass uuesti

---

[1] ENSV ORKA, f. 1357, nim. 3, s.-ü. 517, lk. 4.

[2] Samas, lk. 20.

ilma oma ajalehest. Ajalehte oli aga pakiliselt sel perioodil vaja kahel otstarbel, nimelt: sotside tegevuse paljastamiseks ja teiseks - pahempoolsete töölisorganisatsioonide juhtimiseks. 1926.a. novembris toimunud EKP nõupidamine - konverents rõhutas legaalse töölisajakirjanduse loomise vajadust.[1] Tallinna Komitee laiendatud koosolek 1926.a. dets. lõpul arutas konkreetselt lehe väljaandmisega seotud küsimusi. Ajalehe nimetuseks pidi saama "Kiir". Ajalehe vastutavaks toimetajaks määrati A. Luik, et "algul kohe kindlustada ajalehel autoriteet ja suund."[2] Ajalehe kogu töö eest vastutas A. Leiner. Väljaandmise ja toimetamise eest kandis hoolt põhikolmik - A. Luik, H. Rätsep, A. Grimpel, kes kõik olid välja heidetud ETP-st. Luik ja Rätsep olid Riigikogu liikmed, H. Rätsep töötas asjaajajana legaalsetes töölisorganisatsioonides. Lehe avamiseks tarvisminevad summad saadi EKP toetusest, samuti A. Grimpeli ja A. Luige riigikogu liikme palkadest.[3] EKP juhtivad töötajad jagasid näpunäiteid ajalehe juures töötajatele. J. Anvelt ja O. Rästas kriipsutasid alla legaalse töölisajalehe tähtsust toonitades, et ajalehte tuleb hoida ja sinna ettevaatlikult kirjutada, et teda ei suletaks. Nii kirjutas O. Rästas, et organiseerige kindlalt hea muusikaring ja ärge teie puhuge pasunaid väga kõvasti, pilli keeled on õrnad ja võite pilli lõhki puhuda.[4] EKP liikmed, peamiselt A. Leiner ja H. Ross, kontrollisid

---

[1] A. Liebman. Võitlus legaalse ajalehe ümber 1926-1929. Eesliinil, Tallinn, 1962, lk. 195.

[2] H. Rossi käsikirjaliste mälestuste järgi.

[3] Samas.

[4] Samas.

üle enamuses "Kiires" ilmuvad pikemad artiklid enne kui materjalid läksid trükikotta.[1]

12. jaanuaril 1927.a. ilmus "Kiire" esimene number. Sellest informeeris EKP Keskkomitee vastutav organisaator EKP-d, kirjutades, et on väga hea "...laialisele publikule selle toru (s.o. ajalehe - J.A.) kaudu toda kõlavat ja meeldivat häält kuuldavale lasta."[2]

Kui "Proletaarlane" pani peamise rõhu kodanliku ühiskonna pahelisuse paljastamisele, siis "Kiir" deklareeris, et "töölised ei lepi ... ainult paljastamiste ja piitsutamistega. Meie näitame kõigile töörahva hulkadele, kuidas neid väärnähtusi ja ülekohtuseid akte kõrvaldada. Ta näitab ära, missuguseid teid mööda peab tööliste liikumist juhitama."[3] Seega juhendus "Kiir" Lenini näpunäidetest legaalse ajalehe ülesannetest, mille järgi leht ei tohi seisma jääda ja piirduda paljastustega, vaid et see on ainult üks etapp ajalehe enda arengus. "...ajalehe ülesanne ei piirdu ainult ideede levitamisega, poliitilise kasvatusega ja poliitiliste liitlaste värbamisega. Ajaleht on mitte ainult kollektiivne propagandist ja kollektiivne agitaator, vaid samuti ka kollektiivne organisaator."[4] Ühtlasi kuulutas "Kiir" ennast 1912.-1914.a. Narvas ilmunud pravdistliku "Kiire" järglaseks.[5] Oma ülesannete

---

[1] H.Rossi käsikirjaliste mälestuste järgi.

[2] EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 470, lk. 4.

[3] "Kiir" nr. 2, 22. jaan. 1927.

[4] V. I. Lenin, Teosed, 5. kd., lk. 10.

[5] "Kiir" nr. 2, 22. jaan. 1927.

kõrgusel lootis ta ainult siis seisvat, "kui kõik töölised, niihästi töökodadest kui ka maalt, töötu tööliste hulgast, kui ka koolipinkidelt kaastöid saadavad."[1] "Kiire" tee kulges väga okkaliselt. 15 kuu jooksul kannatas ajaleht alaliste sulgemiste all. Üldse ilmus 54 numbrit kuni 17. märtsini 1928. Seoses viimase "Töörahva Kiire" sulgemisega pidi Eestist areteerimise ohu tõttu lahkuma A. Grimpel. Umbes samal ajal areteeriti H. Rätsep ja mõisteti 4 aastaks vangi. 1927.a. augustis oli lahkunud A. Luik.[2] Töölisklass kaotas jällegi oma ajalehe.

Vahepeal toimusid radikaalsed muutused ETP-s. ETP II kongressil 6. mail 1928 valiti uue Keskkomitee koosseisu rida revolutsioonilisi töölisi: L. Käär, H. Lehtmets jt. Revolutsioonilise tiiva juhiks kujunes V. Kaaver, kes oli 1927.a. alates EKP liige.[3] Murranguliseks kujunes ETP III kongress, kus H. Martinson, A. Sprenk, E. Pesur, T. Maurer jt. heideti parteist välja.[4] Seoses juba vasaku tiiva tekkimisega Keskkomitees sai võimalikuks uuesti töölislehe väljaandmine. 1928.a. 1. septembril ilmus ETP häälekandja "Edasi" nr. 1. Lehte toimetas V. Kaaver. "Peale pikaajalist sunnitud vaikimist on jälle

---

1 "Kiir" nr. 2, 22. jaan. 1927.

2 A. Liebman. Võitlus legaalse ajalehe ümber 1926-1929. Eesliinil, Tallinn, 1962, lk. 207.

3 O. Kuuli. Ühise võitluslipu alla. Tallinn, 1961, lk. 86.

4 Samas, lk. 88.

ilmuma hakanud töölisajaleht," kirjutas sel puhul "Edasi" ja lubas, et "püüab läbi viia igal pool selget klassivõitluse joont ja seisab leppimatus vaenus kokkuleplaste igasuguste Marxi õpetuse väänajatega ning "klassirahu" propagandaga. Sellepärast on ta ja võibki olla ainult revolutsioonilise proletariaadi häälekandja."[1] "Edasi" huvitus "... esimeses joones töörahva elu ja olu kohtadel, palga ja töötingimused, tööandjate ümberkäimine töölistega, töökaitseseaduste täitmine, popside, saunikute, kehvikute ja asunikkude elu ja olu, kuidas on korraldatud kohtadel vaeste, vanade ja laste hoolekanne, kuidas leiab kohalikkude omavalitsuste poolt täitmist hoolekande seadus jne."[2] Selline temaatika formuleerimine oli mõnevõrra tagasiminekuks võrreldes "Kiirega", mis tähtsale kohale seadis ajalehe kui organisaatori ja agitaatori osa. "Edasi" temaatika hakkas üha rohkem piirduma kodanliku korra paljastustega. 10. sept. 1928.a., EKP Keskkomitee Poliitbüroo, arutades töölisajakirjanduse olukorda, märkis, et "Edasile" tuleks anda rohkem agitatsioonilist iseloomu, kusjuures erilist tähelepanu soovitati pöörata töölisliikumisse puutuvate päevaküsimuste valgustamisele ja sotsiue paljastamisele.[3] EKP juhendas "Edasit" ettevaatlikult ja sõbralikult, kuid hoidis

---

1 "Edasi" nr. 1, 1. sept. 1928.

2 Samas, nr. 6, 6. okt. 1928.

3 A. Liebman. Võitlus legaalse ajalehe ümber 1926-1929. Eesliinil. Tallinn, 1962, lk. 210.

ajalehte samal ajal range kontrolli all. "Edasi" toimetusega olid pidevalt seotud EKP Keskkomitee Illegaalse Büroo liikmed A. Orlov-Saar, J. Paulmann, K. Männikson jt.[1] Ajalehe sisu muutus üha teravamaks ja seetõttu langes ta kodanluse repressioonide alla. 14 ilmumise kuu jooksul suleti ajaleht kokku viiel korral. 6. nov. 1929.a. suleti "Töölised, Edasi!" Mõnda aega ilmus ETP väljaandel ajaleht "Tööliste Elu". Seoses uue kodanluse pealetungiga suleti 1930.a. algul tööliste ajaleht ja 5. aprillil 1930.a. Eesti Tööliste Partei.

Nimetatud ajalehtedele lisandub veel 2 proletaarset noorsooajakirja.

1925.a. jätkas illegaalselt tegutsemist Eestimaa Kommunistlik Noorsooühing (ELKNÜ) 1927.a. alates laiendas ta aktiivselt oma mõju legaalsele töölisnoorsoo liikumisele.

Esimeseks hooleks oli rajada legaalne organisatsioon ja selle häälekandja.[2] Otsustati hakata välja andma kuukirja "Noorte Hääl". Väljaandja kohuseid asus täitma E. Elmann, vastutavaks toimetajaks sai A. Adevits. "Algatus on tehtud," kirjutas "Tööliste Kiir", "paljude raskustega võideldes on jõutud, et ... ilmub töölisnoorsoo kuukiri ... 1924.a. saadik ei ole töölisnoorsool enam oma ajakirja olnud, kuid tarvidus selle järele on suur. Iga klassiteadlik tööline teab, kui tarviline on

---

[1] A. Liebman. Võitlus legaalse ajalehe ümber 1926-1929. Eesliinil. Tallinn, 1962, lk. 213.

[2] Karastumine. Mälestusi eesti noorsoo revolutsioonilisest liikumisest. Tallinn, 1958, lk. 304.

töölistel oma ajakirjandus... Meie ajakirja ülesanne on vabastada laialisi hulke usukütkest, teha antimilitaristlikku ja poliithariduslikku tööd, seega oleme meie vastolus pappide, militaristide ja teiste tööliste huvidega sahkerdajatega, ning meie huvide mahatallajatega."[1] Neid eesmärke taotles ka esimene ajakirjanumber, mis ilmus augustis, konfiskeeriti aga kohe politsei poolt ja ajakiri suleti. 1927.a. saadi Ülemaalise Töölisnoorsoo Ühingu (ÜTÜ) asutamise luba. ÜTÜ pidi saama EKNÜ legaalseks organisatsiooniks. Koos sellega saadi õigus ka legaalse häälekandja väljaandmiseks. Detsembris ilmuski ajakiri "Võitlus", mille vastutav toimetaja oli F. Lind. Ajakiri konfiskeeriti kohe ja F. Lind anti kohtu alla "et tema olles... vastutavaks toimetajaks tähendatud ajakirjas... avalikult laialilaotas Eestis maksva põhiseadusliku riigikorra vägivaldsele kukutamisele ülessekutsuvat õpetust proletariaadi diktatuuri tarvidusest."[2] F. Lind mõisteti üheks kuuks kindluse vangistusse koos 10 krooni "iseäralise kohtumaksu" tasumisega.[3] Vaatamata sellele ilmus 1928.a. veebruaris "Võitluse" teine number. ÜTÜ suur populaarsus, samuti tema võitlev hoiak viis ta koos häälekandjaga 1928.a. aprillis sulgemisele.

Et ajalehele anda hinnangut, peab vaatlema neid tingimusi, mis avaldasid mõju ta ilmumisele, kvaliteedile ja otstarbele.

---

[1] "Tööliste Kiir" nr. 1, 9. juuli 1927.

[2] WNSV ORKA, f. 1357, nim. 3, s.-ü. 545, lk. 6.

[3] Samas, lk. 21.

Kõigepealt tuleks tutvuda töölislehtede organisatsiooniga ja kaadritega, kuna "...tõeliselt töölisajaleht... on hiiglasuur organisatsiooniline aparaat."[1] Just organisatsioonist algasid nimetatud ajalehtede nõrkused, sest "Eestimaa töörahva parematel poegadel ja tütardel pole vaba sõna ega trüki õigusi. Töörahva teadlikum osa on maale välja saadetud, türmidesse heidetud ja surma mõistetud."[2] Selliselt iseloomustas olukorda "Kiir" peale 1. dets. relvastatud ülestõusu Eestis.

1926.a. viibis vabaduses ainult 60-70 EKP liiget, kes kõrvuti illegaalse tööga juhtisid ka legaalset tegevust. Eesti töölisklassis olid toimunud olulised muudatused. Vana kaadri süstemaatilise hävitamise tõttu täienes revolutsiooniline liikumine uute väheste kogemustega inimestega. Suurem osa töölisaktivistidest olid niivõrd noored, et neil polnud töstaaži vabrikutes, kusjuures nad ei omanud ka klassivõitluse kogemusi. Heaks näiteks on siin "Kiire" asjaajaja ja aktiivse kaastöölise politseis täidetud ankeet - Ottilie-Dagmar Võrk'i kohta. Võrk oli "Kiire" ilmumise ajal 16. aastane. Isa kandis vanglakaristust 1. dets. relvastatud ülestõusu ajal väljaastumise eest. Poliitilise tegevuse eest oli karistatud kaks ema õde. Tütarlaps ise oli välja heidetud gümnaasiumist, "sest oli avaldanud kommunistlikke kalduvusi ja teinud õpilaskonnas kommunistlikku kihutustööd."[3] 1927.a. anti ta kohtu alla selle

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 20. kd., lk. 467.

[2] "Kiir" nr. 4, 5. veebr. 1927.

[3] ENSV ORKA, f. 1357, nim. 3, s.-ü. 303, lk. 4.

eest, et oli osa võtnud "ühingu tööst, mille eesmärgiks oli kukutada maksvat riigikorda."[1] Selleks organisatsiooniks oli "Kiire" toimetus, kus Võrk olevat koos töötanud kommunistidega. Ta areteeriti seoses A. Leineri mõrvamisega politsei poolt. Kui politseis küsiti, mis on kommunistliku partei siht, vastas Võrk: "Tahame, et iga tööline saaks inimeseks ja iga inimene tööliseks." Järgnevale küsimusele, kas tööliste esindus ei saa töörahva huve kaitsta, kõlas järgmine vastus: "Töölistel on riigikogus 6 esitajat. Kui nendest keegi sõna võtab, siis muretsetakse talle soe koht rabas." Alaealisuse tõttu tema kohtuasi lõpetati.[2] Näeme noortele revolutsionääridele omast kirglikkust, kuid millised kogemused võisid olla 16.a. tütarlapsel töötamiseks nii keerulises ja raskes olukorras nagu seda olid aastad 1925-1929 eesti töölisliikumisele.

"Kiire" juures kujunes ajalehe organisatsioon järgmiseks. Üle kogu maa kujunes kirjasaatjate võrk. Aktiivsemad olid neist E. Habenichts, E. Rönglepp, A. Kirikal, K. Remmelgas, O. Võrk, V. Rootsi, E. Elmann Tallinnast. Kohtadelt olid aktiivsemad R. Reinstein Väike-Maarjast, J. Leiner Saaremaalt, E. Rootsi Narvast jne.[3] Kirjasaatjad andsid või saatsid oma materjalid toimetusele või ajalehe aktivistidele (kurjeeridele - H. Ross). Enamuses kasutati viimast teed, kuna toimetuse

---

[1] ENSV ORKA, f. 1357, nim. 3, s.-ü. 303, lk. 4.

[2] Samas.

[3] A. Liebman. Kommunismi lipukandja kodanlikus Eestis. "Eesti Kommunist" nr. 4, apr. 1962, lk. 32.

asukohad muutusid väga tihti kodanluse repressioonide tõttu. Nii muutis "Kiire" toimetus neljal korral asukohta, asudes algul Karu tn. 16 (karskusselts "Valvaja"), sealt koliti Viru tn. 10, siis Niine tn. 2 ja lõpuks Vaksali pst. 8[a] Töölismajas.[1] Toimetuses peale materjalide valikut ja süstematiseerimist, kontrollisid need läbi EKP Keskkomitee töötajad: Leiner, Ross jt. Siis viidi trükiks valmis materjalid trükikotta. "Kiirt" õnnestus välja anda ühes trükikojas, nimelt "Vaba Maa" trükikojas, mille peremees Veilerile "oli ükspuha kellele ma trükin, kui aga raha saab, ega raha haise."[2] "Edasi" puhul tuli alaliselt otsida uusi trükikodasid.

Valmis ajalehed saadeti alul tagasi toimetusse, kust nad omakorda läkitati tellijatele ja jagati aktivistidele, kes müüsid ise üksiknumbreid, või viisid need kutselistele lehemüüjatele. Suures osas müüsid üksiknumbreid aktivistid ise, sest elukutselised lehemüüjad müüsid töölislehti võrdlemisi halvasti, "...paljud aga nendest juba sedavõrd ära on hirmutatud, et lehte üleüldse müügile ei võta."[3] Ajalehti konfiskeeriti tihti ja juhtus nii, et peaaegu terve trükk selle läbi kaduma läks jõudmata lugejateni. Nii näiteks korjati ära 1486 eksemplari ajakirja "Võitlus" nr. 1. Üldse trükiti nimetatud ajakirja numbrit 2000 eksemplari. 923 eksemplari kon-

---

[1] H. Rossi käsikirjaliste mälestuste järgi.

[2] Samas.

[3] "Edasi" nr. 3, 15. sept. 1928.

fiskeeriti Töölismajast, s.o. ajakirja toimetusest.[1] Kerge konfiskeerimise võimalus tekkis just viimases tsüklis, kus ajalehed-ajakirjad trükikojast viidi uuesti toimetusse, mistõttu kaotati aega. Hiljem täiendati süsteemi selliselt, et valmis trükised võeti osakaupa kohe masina juurest ja mindi levitama. Selleks olid trükkimise ajal kohal aktivistid. See osa trükistest, mis pidi minema tellijatele ja tuli seetõttu toimetusse tagasi viia - peideti alul trükikoja keldrisse või selle ümbrusse, hiljem isegi Tööliste Maja WC loputuskasti.[2] Nii suudeti alati teatud hulk ajalehti-ajakirju säilitada, hoolimata sellest, kas politsei konfiskeeris antud numbri või mitte. Selline ajalehe organisatsiooni süsteem jäi põhijoontes püsima ka "Edasi" ja noorsooväljaannete juures.

"Kiir" ei suutnud hiilata eriliselt suure kirjasaatjate võrguga, mis legaalse töölisajalehe juures määrab otsustavat osa. Põhilise materjali andsid Töölismaja ja ajalehega lähedalt seotud inimesed, ainult väike osa kirju tuli kohtadelt. Aktiivsemad kirjasaatjad olid Tallinnast ja Narvast. See näitas ka ajalehe organisatsioonilist nõrkust. Üheks põhjuseks oli siin ajalehe poolt tehtav vähene propaganda kirjasaatjate juurdekasvu tagamiseks ja samuti peaaegu puuduv metoodiline informatsioon selle kohta, milliseid materjale tahetakse kohapealsetelt kirjasaatjatelt. Teiseks põhjuseks oli keeruline

---

[1] ENSV ORKA, f. 1357, nim. 3, s.-ü. 545, lk. 30 jj.

[2] H. Rossi käsikirjaliste mälestuste järgi.

t a b e l

(Legaalse kommunistliku ajakirjanduse organisatsioon 1925-1929).

Ajakirjanduse toimetamine.

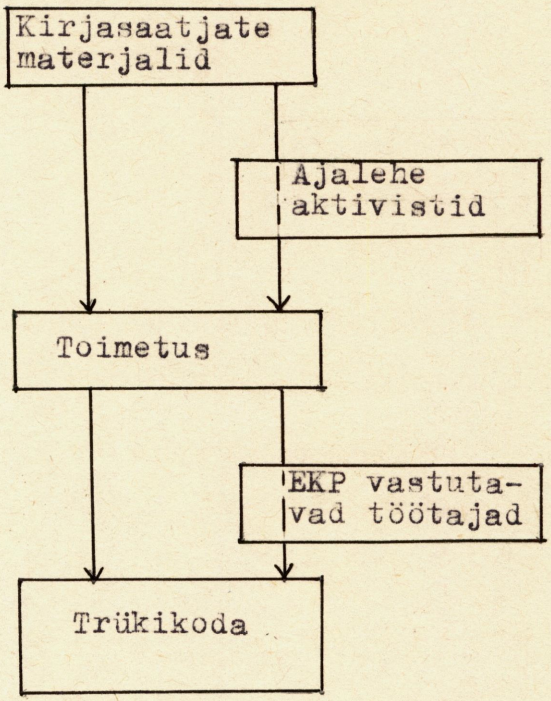

Ajakirjanduse levitamine

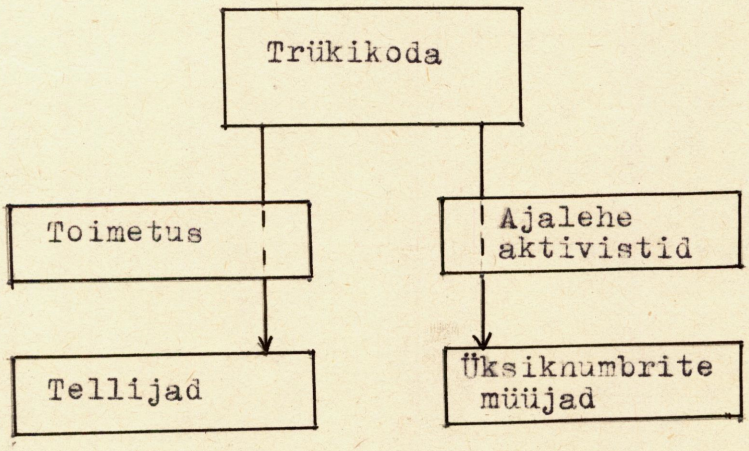

olukord töölisliikumises. Eesti töölisklass, tervitas ETP ja selle häälekandja "Proletaarlase" ilmumist. Kuid paljudele jäi arusaamatuks ETP lõhenemisega seoses tekkinud uued tingimused. Töölisajaleht "Proletaarlane" hakkas sõimama oma rajajaid ja loobus klassivõitlusest. Ilmumist alustas "Kiir", mis omakorda paljastas ja kritiseeris "Proletaarlast". See tekitas umbusku ja segadust, millest küll "Kiir" suutis võitjana väljuda.

Organisatsiooniline olukord paranes mõnevõrra "Edasi" ilmumisel. Juba "Kiire" väljaandmine lõi tingimused, kus "...kujuneb iseenesest alaline organisatsioon, mis tegeleb mitte ainult kohaliku, vaid ka regulaarse üldise tööga, mis õpetab oma liikmeid tähelepanelikult jälgima poliitilisi sündmusi, hindama nende tähtsust ja nende mõju elanikkonna mitmesugustele kihtidele ja välja kujundama otstarbekohaseid meetodeid nende sündmuste mõjutamiseks..."[1] Sellised organisatsioonilised kogemused kasutati "Edasi" väljaandmisel ära. Lisaks sellele koondusid uue lehe ümber suurema poliitilise kirjaoskusega inimesed, kes tutvusid regulaarselt Nõukogude Liidus ja välismaal ilmuva marksistliku ajakirjandusega. Organisatsioonilisi vigu juhtus ka "Edasi" juures. Ajalehtede toimetajad olid tavaliselt kommunistid või klassivõitluses karastatud pahempoolsed töölised. Kuid "Punase Edasi" vastutavaks toimetajaks oli F. Hist, kes oli küll ETP Keskkomitee

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 5. kd., lk. 10.

liige, kuid osutus revolutsioonilise liikumise otsustavatel momentidel ebaküpseks ja kõhklejaks.[1] "Edasi" ümber koondunud töölistest võib nimetada järgmisi aktiviste ja kirjasaatjaid: A. Kirikal, A. Tammik, L. Käär, A. Didvi, A. Mosel, L.Prooses, H. Sirel, A. Järvepera, A. Vaarman jt.[2] "Edasi" suhtus palju suurema hoolega kirjasaatjate ridade laiendamisse. "Edasi" töötajad mõistsid õieti, et tõelisel töölisajalehel "peab... olema üle maa laialdane ja tihe kirjasaatjate ja kaastööliste võrk. Igas vabrikus ja tehases, igas pisemaski töökojas, igas külas ja alevis peavad tal olema "silmad ja kõrvad", kes kõike nähtut ja kuuldut, mis töörahvast kuidagi puudutab, kinni püüavad ja oma lehele edasi annavad. Ainult siis, kui lehe ümber koondatud suured kirjasaatjate hulgad, rahuldab ta lugejate nõudeid ja suudab neile teenäitajaks olla klassivõitluses."[3] Mitmel korral jagati ajalehes metoodilisi näpunäiteid, mida ja kuidas kirjutada tööliste lehele.[4] Sellest tingituna kasvas kirjasaatjate kaader ja ka ajalehe levik. "Edasi" 4000-5000 eksemplarise tiraaži levik osutus "...mitu korda suuremaks kui seda esialgu võis oodata."[5] Selline edu innus-

---

[1] O. Kuuli. Ühise võitluslipu alla. Tallinn, 1961, lk. 93.

[2] A. Kirikali käsikirjaliste mälestuste järgi.

[3] "Uus Edasi" nr. 3, 9. veebr. 1929.

[4] "Edasi" nr. 6,6.okt.1928; "Uus Edasi" nr.3, 9. veebr. 1929.

[5] "Edasi" nr. 4, 22. sept. 1928.

tas "Edasi" levikut "...lähemate kuude jooksul tõstma vähemalt 10 tuhandeni."[1] Nii ulatusliku ajalehe tiraažini ei jõutud.

Eesti Tööliste Partei oli huvitatud oma ajalehe olukorrast. Eriti palju pööras sellele tähelepanu partei Tallinna osakond, kuna Tallinnas asus nii partei Keskkomitee kui ka ajalehe toimetus. Näiteks 11. nov. 1928.a. ETP Tallinna osakonna erakorralisel üldkoosolekul oli üheks päevakorraküsimuseks "Edasi" levitamise küsimus. Koosolek otsustas, et iga partei liige on kohustatud lehte tellima, kusjuures Tallinna osakonnal "...on õigus liikmemaksu maksmise juures kasseerida sisse ajalehe "Edasi" tellimise raha. Samuti kohustati partei riigikoguliikmeid maal, koosolekutel olema "Edasi" aktivistideks.[2] 1929.a. ETP Keskkomitee poolt väljatöötatud töökava järgi pidi iga partei riigikoguliige koguma 30 ajalehe tellimust.[3]

21. sept. 1929.a. Tallinna osakonna üldkoosolek otsustas 20. okt. korraldada "...ülelinnalist ajalehe levitamist, kus iga partei liige teatud rajoonis majast majasse ajalehti müütamas käiks ja tellimisi vastu võtaks."[4]

Paremaid ajalehe levitajaid premeeriti. Preemiad olid suhteliselt väikesed. Kõige suurem määrati sellele, kes oli vastu võtnud 10 tellimust á 1 aastaks. See sai preemiaks töö-

---

1 "Edasi" nr. 4, 22. sept. 1928.

2 EKPA, f. 4804, nim. 1, s.-ü. 1, lk. 7.

3 Samas, lk. 16.

4 Samas, lk. 17.

lisajalehe tasuta aastakäigu ja lisaks 2,5 krooni ulatuses marksistlikku kirjandust.[1] Nappide majanduslike võimaluste juures räägib see fakt "Edasi" organisatsiooni tugevusest ja aktiivsusest. Kokkuvõtteks olid ajalehtede-ajakirjade organisatsioonid väikesed ja varustatud nõrga ettevalmistuse saanud kaadriga. Eriti torkavad organisatsioonilised nõrkused silma "Kiire" juures, mõnevõrra on parem olukord "Edasi" toimetamisel, kus kasutati eelmise ajalehe väljaandmisel saadud kogemusi. "Edasi" püüti iga hinna eest muuta niivõrd massiliseks, et ta ei puuduks "...ühegi tööorja laualt."[2] Samuti püüti luua ülemaaline tihe kirjasaatjate võrk.

See kujuneski "Kiirest" märksa ulatuslikumaks.[3] Kuid ka "Edasi" pidi tunnistama, et "...sõnumid töökohtadest, tööliste endi kirjutusi on ajalehes liialt vähe."[4] "On tulnud paaril seltsimehel töötada sageli õhtust hommikuni, et leht peaaegu ise täis kirjutada," rääkis V. Kaaver 13. sept. 1928.a. toimunud ETP Tallinna osakonna üldkoosolekul.[5]

Ajakirjanduse organisatsiooniliste nõrkustega on tihedalt seotud ajalehtede-ajakirjade majanduslikud raskused. "Meie ainelised võimalused on ülikitsad, elame hädavaevalt numbrist

---

1 "Uus Edasi" nr. 3, 9. veebr. 1929.

2 "Edasi" nr. 4, 22. sept. 1928.

3 Vt. skeemi "Kiire" ja "Edasi" kirjasaatjate võrgu kohta lk.32a

4 "Uus Edasi" nr. 26, 22. juuni 1929.

5 EKPA, f. 4804, nim. 1, s.-ü. 1, lk. 3.

Töölisajalehtede kirjasaatjate võrk 1927-1929.

Saksamaalt
Itaaliast

Tallinn
Muraste
Harku
Nehatu
Jägala
Kolga
Kunda
Kunda-Mallak
Aseri
Ubja
Rakvere
Sillamäe
Narva
Vaivara
Jõhvi
Kohtla-Järve
Sõnda
Maidla
Keila
Vanamõisa
Vaida
Russalu
Kohila
Lehtse
Kose
V-Maarja
Vao
Paasvere
Ellamaa
Rapla
Sipa
Raiküla
Kehtna
Paide
Mäo
Sargvere
Kiltsi
Paeküla
Türi
Eidapere
Pajusi
Mustvee
Olustvere
Pärnu
S-Kõpu
Pajalu
Viljandi
Uusna
Tohveri
Tartu
Mõksa
Haaslava
V-Kariste
Elva
Voltveti
Mõisaküla
Abja
Abja-Paluoja
Kärstna
Rõngu
Polli
Tõrva
Sangaste
Tsirgulinna
Sõmerpalu
Võru
Valga
Karula
Jõgaste
Paide
Uuemõisa
Kihelkonna
Kuressaare

„Kiire" kirjasaatjate võrk.
„Edasi" kirjasaatjate võrk.

numbrini," kirjutas "Uus Edasi".[1] Keskmiselt anti ühte ajalehenumbrit välja 4000-5000 eksemplari, ajakirja 2000-3000. Umbes sama suur oli ka levik.

Ajalehenumbri ühe eksemplari trükkimine maksis 1927.-1928.a. 3,1 marka.[2] Kui võtta keskmiseks tiraažiks 4500 eksemplari, siis moodustasid trükkimiskulud 15.500 marka. 5 margase üksiknumbri hinna juures olid maksimaalsed tulud 22.500 marka. Kuigi trükikojad võtsid "...töölisajalehe trükkimise eest "hinge hinda" ... ja iga numbri eest kohe tasu kätte nõuavad", pidi ajaleht töötama tuludega.[3] Tuludest tuleb maha arvestada maksud, töötasu lehemüüjatele ja umbes 1000 marka ühele ajalehe toimetuse töötajale töötasuna.[4] Kirjasaatjatele honorari ei makstud. Ajalehte toetasid riigikogu liikmed Luik, Grimpel ja Käär oma suhteliselt suurtest palkadest. "Nimetatud summa on kõikunud sarnasena, kuidas lehe müügist sissetulekuid on olnud ehk kuidas puudujääk oli..." "Töörahva Kiire" andmetel moodustas see 8000 marka kuus, s.o. 2000 marka ühe numbri jaoks. Rahaliselt toetas ajakirjandust kommunistlik partei. Näiteks Tallinna sadamatöölised eraldasid 3% oma palkadest töölisliikumise abistamise kassasse ja need summad anti üle ajaleht "Kiire" toimetusele. 1929.a. EKP 2500 kroonisest (250.000 marka) eelarvest arvestati 200 krooni (20.000 marka)

---

1 "Uus Edasi" nr. 1, 26. jaan 1929.

2 "Töörahva Kiir" nr. 4 (49), 4. veebr. 1928.

3 "Uus Edasi" nr. 26, 22. juuni 1929.

4 "Töörahva Kiir" nr. 4 (49), 4. veebr. 1928.

ajakirjanduse toetuseks, millest osa läks ka legaalse kommunistliku ajakirjanduse toetuseks.[1]

Lõpuks veel individuaalsed tööliste annetused. Nende annetuste järgi on võimalik hinnata töölislehe mõju, kuna "...vabatahtlikud annetused laekuvad ainult alalistelt lugejatelt, kes sümpatiseerivad ajalehe suunale kõige teadlikumalt."[2] V. I. Lenin, töötades läbi suurel hulgal statistilisi materjale, hindas just nende annetuste järgi mitmesuguseid ühiskondlikke voole esindavate ajalehtede mõju ja seda, kuidas need lehed on oma otstarbe täitnud.[3]

Töölisajaleht "Uus Edasi" kirjutas, et "korjandused olid töölisajalehe juures alati seileks baromeetriks, mis näitas, kui suure poolehoiu osaline on ajaleht tööliste hulgas."[4]

Kui võtame ajalehele "Kiir" ja "Tööliste Kiir" (1927.a.) antud annetuste summa (kokku ilmus neid ajalehti 27 numbrit),

---

1 EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 208, lk. 42.

2 V. I. Lenin, Teosed, 20. kd., lk. 337.

3 Vt. V. I. Lenin. Mõnda tulemustest ja faktidest. Teosed 19. kd. Lõhest vene sotsiaaldemokraatlikus duumafraktsioonis,19.kd Töölisklass ja töölisajakirjandus 20.kd., Kodanliku intelligentsi võitlusmeetodid tööliste vastu. 20. kd., töölisajakirjanduse päeva tulemustest, 20.kd.

4 "Uus Edasi" nr. 26, 22. juuni 1929.

saame 15.668 marka. "Uus Edasi" (1929), mida ilmus samuti 27 numbrit, toetuseks on antud 148 krooni 50 senti (14.850 marka).[1] Näeme, et mõlema ajalehe toetuseks on praktiliselt võrdne summa laekunud. Summad on kahtlemata väga väikesed, sellest piisas vaevalt nimetatud ajalehtede ühe numbri trükkimiseks. "Oleme kehvad, vaesed, kuid siiski suudab igaüks meist kas või mõne sendigagi oma lehte toetada, teda surmast päästa," kirjutas "Uus Edasi", kutsudes töölisi üles aktiivsemalt oma ajalehte toetama.[2] Kõigi nende tulusummade abil pidi olema tagatud töölisajalehe isemajandavus. Tegelikult oli juba ajalehel "Meie Kiir" võlgu 28.000 marka, kuna "Tööliste Kiirel", mis sellele järgnes, oli võlasumma kasvanud 30.000 margani.[3] "Töörahva Kiire" võlg oli kasvanud üle 50.000 marga.[4] "Uut Edasit" aga ähvardas juba esimese numbri järel sulgemise oht rahapuuduse pärast.[5]

---

[1] Andmed on võetud: "Kiir" nr. 3, 29. jaan. 1927; "Kiir" nr. 6, 19. veebr. 1927; "Tööliste Kiir" nr. 4, 30. juuli 1927; "Uus Edasi" nr. 4, 16. veebr. 1929; "Uus Edasi" nr. 5, 23. veebr. 1929; "Uus Edasi" nr. 10, 28. märts 1929; "Uus Edasi" nr. 20, 11. mai 1929; "Uus Edasi" nr. 21, 19. mai 1929.

[2] "Uus Edasi" nr. 1, 26. jaan. 1929.

[3] ENSV ORKA, f. 70, nim.6, s.-ü. 80, lk. 6; "Tööliste Kiir" nr. 8, 27. aug. 1927.

[4] "Töörahva Kiir" nr. 10, 17. märts 1928.

[5] "Uus Edasi" nr. 1, 26. jaan. 1929.

Kõik eelpool nimetatud puudused ja organisatsioonilised nõrkused jäävad varju raskuste kõrval, mida tekitas kodanluse poliitika töölisajalehtedele. Just alalised konfiskeerimised ja sulgemised tekitasid ajakirjandusele ülesaamatuid majanduslikke raskusi.

Selle ilmekaks näiteks on "Kiire" ilmumise algus. H.Ross kirjutab selle kohta: "...algul läks meil ajalehe väljaandmisega õige ladusalt kuni mai kuuni ja ajaleht peaaegu tasus end ära."[1] Kuni 6. maini ilmus "Kiir" regulaarselt. Konfiskeeriti 14. ja 17. number, kuid lehte veel ei suletud. Kahe numbri konfiskeerimine tõi enesega kaasa suured lisakulud: kohtukulud ja trahvid, samuti ei tasunud leht temale tehtud kulutusi. See tekitas võla, mida kuidagi suudeti veel katta. EKP vastutavad töötajad informeerisid olukorrast 1927.a. mais Keskkomiteed järgmiselt: "Kevadine kliima muutus ei jäta ka oma mõju toru (s.o. ajalehe - J.A.) peale avaldamata. Juba kaks tükki rikkus ära... Eks majanduslisi kahjusi ole, aga parata pole ju midagi, on kõigiti katsutud rikkiminemise eest hoida."[2] Uue lehe väljaandmisega seoses tuli tasuda uuesti maksud ja leida vajalik summa esimese numbri trükkimiseks. Kodanlus rakendas veel eriti rafineeritud võtteid, et ajalehte majanduslikult surmata. "Tööliste Kiir" nr. 9 konfiskeeriti sellepärast "et tema sisaldas seadusevastaseid artikleid." Peale konfiskeeri-

---

[1] H. Rossi käsikirjaliste mälestuste järgi.

[2] EKPA, f. 24. nim. 1, s.-ü. 470, lk. 51.

mist pöördus toimetus politsei poole järelepärimisega, kas ajaleht võib edasi ilmuda. Vastati, et selleks takistusi ei ole. Nr. 10 korjati aga otsekohe peale valmimist ära ja 7 päeva hiljem teatati, et nimetatud ajaleht olla suletud juba nr. 9 järel. Seejuures siseminister oli "saanud lehe sulgemisega paari tunniga valmis..."

"Iga harilik surelik saab aru, et sellega püütakse tööliste pennidega väljaantavat tööliste lehte majanduslikku kitsikusse viia. Ei taheta näha, et ilmub tööliste ajaleht, kes härrade paturegistrit paljastab."[1]

Töölisajakirjanduses võrreldi tihti olukorda kodanliku ja sotsliku ajakirjanduse olukorraga. "Kodanlised ja sotslised ajalehed saavad kümneid tuhandeid kroone ajalehtede ülevalpidamiseks, puudujääkide kinnikatmiseks. Kodanlisi ja sotslisi ajalehti toetavad ärimehed... abirahade andmisega... Peale kõige muu on kodanlistel ajalehtedel oma trükikojad..."[2] Üldiselt oleks sotslikud ajalehed olnud palju raskemas olukorras kui töölisajalehed, sest neil puudus massiline toetus täiesti. Kuid jõukad osanikud varustasid lehti suurte summadega, samuti kasutati pettust tööliste rahade kasutamisel. Nii näiteks pidid sotsid 1927.a. igal kuul oma häälekandjale "Rahva Sõna" 100.000 marka juurde maksma.[3] Selleks kasutati muuhulgas ära Rootsi ametiühingute keskorganisatsioonide iga-aasta-

---

[1] "Tallinna Kiir" nr. 1, 1. okt. 1927.

[2] "Uus Edasi" nr. 26, 22. juuni 1929.

[3] "Meie Kiir" nr. 3, 4. juuni 1927.

ne toetus Eesti Ametiühingute Keskliidule 200.000 marga ulatuses. Osa sellest summast läks sotsliku ajakirja "Tööliste Hääl" trükkimiseks. "...Kas on lubatud sarnane nähtus, et välismaa tööliste poolt saadud toetus muudetakse sotside partei trükikoja tuluallikaks? Meie arvame... et ... saadud toetus peaks minema võitluse korraldamiseks Eesti tööliste majanduslise ja kultuurilise olukorra parandamise eest,"[1] nii arvasid eesti töölised.

Õige hinnang anti kogu kodanlikule ajakirjandusele. "On tõsiasi, et meie kodanline ajakirjandus on oma sisu poolest otse alaväärtusline ja seisab allpool igasugust arvustust. Oma pöörase kõmuihaga rüvetab ja demoraliseerib ta kõige inetumal kombel rahva hinge."[2] Kodanlusel polnud vaja ajalehte klassi kasvatamiseks ja ühendamiseks. Kodanlusele oli ajaleht tähtis "leviku pärast, vaatamata sellele, kus ta levib, vaatamata sellele, kas ta ühendab teatavat klassi ja nimelt missugust klassi..."[3] Seetõttu "kodanlikud ajakirjanikud valetavad jultunult, toomata ainsatki täpset, selget ja kontrollitavat fakti."[4] Samal ajal oli kodanliku ajakirjanduse ülesanne võidelda igati töölisajakirjanduse vastu, sest võidu korral "...oleks neil piiramata võimalused töörahva pimestamiseks oma kõmulehtede abil..."[5] Kõige selle juures mõned suu-

---

1 "Edasi" nr. 7, 13. okt. 1928.

2 Samas, nr. 11, 10. nov. 1928.

3 V. I. Lenin, Teosed, 19.kd., lk. 43.

4 Samas.

5 "Uus Edasi" nr. 1, 26. jaan. 1929.

remad kodanlikud ajalehed andsid aastas 60.000 krooni tulu, "millise summa Eesti rahvas peab välja andma oma hinge rüvetamise eest."[1] Suured kasumid tulenesid eeskätt reklaamist, mis neelas sageli suurema osa ajalehest ja mille eest ohtralt maksid vabrikandid. Kodanlikel suurematel ajalehtedel olid omad trükikojad, mis täitsid suurel hulgal ka teisi tellimusi. Need olid soodustused ja vahendid, millised töölislehel täiesti puudusid. Kodanliku diktatuuri tingimustes ei osutunudki sellised kasumid töölisajalehe juures võimalikuks.

Seega majanduslik olukord legaalsel kommunistlikul ajakirjandusel oli raske. Tööliste toetused oma lehele ei olnud ulatuslikud. Peamiseks raskuseks olid kodanluse repressioonid ajakirjanduse vastu. Ajalehti suleti kõikvõimalikel põhjustel, konfiskeeriti üksikuid numbreid ja peeti kohtuprotsesse toimetajate üle.

Vaatleme mõningate konfiskeerimiste, kohtuprotsesside põhjusi ja käiku, samuti neid provokatsioonilisi võtteid, mida kodanlus kasutas võitluseks töölisajakirjanduse vastu. Kodanlik reaktsioon töölisajalehtede suhtes oli niivõrd tugev, et Saaremaalt teatas "Kiire" kirjasaatja: "Tööliste ajalehele tuntakse poolehoidu, kuid teda ei juleta avalikult lugeda."[2]

Ajalehest "Kiir" konfiskeeriti kaks numbrit ja kolmel korral peeti toimetajate üle kohut. Eriti tüüpiline kodanluse

---

[1] "Edasi" nr. 11, 10. nov. 1928.

[2] "Tööliste Kiir" nr. 8, 27. aug. 1927.

poliitikale on "Kiir" nr. 14 konfiskeerimise motiivid. Ajalehes olid ära toodud 1927.a. 1. mai loosungid, mis olid välja töötatud Tallinna tööliste koosolekul 9. apr. 1927.a. Kokku oli loosungeid 49. Kahe eest konfiskeeriti leht ja vastutav toimetaja V. Külm pidi ilmuma kohtusse. Need loosungid olid "Kaitseliit laiali!" ja "Vangistatud tööliste esitajad vabaks!" Kui V. Külm'alt aru päriti nende loosungite kohta, vastas ta esimese kohta, et ajaleht kui "avaliku arvamuse peegeldus avaldas üldist rahva arvamust kaitseliidu kohta - "et riigis normaal seisukord valitseb võiksid riigi eelarvest Kaitseliidu kulud rahvamajanduslise seisukorra parandamiseks kasutatud saada."[1] ""Vangistatud tööliste esitajad vabaks!", selle all on mõeldud algusest s.o. 1918. aastast saadik kinnipeetavaid tööliste esitajaid, kellede hulgas ka paljud võib olla üsna väikeste süütegude eest sõjaseisukorra ajal pikad karistusajad said."[2]

Teise konfiskeerimise ajal süüdistati V. Külm'a "kirjatüki avaldamises", mille järgi keegi raudteerevident A. Murr "ametialal meelehead vastu võtnud." Kuigi A. Murr tunnistas, et tema kohta kõikjal sellised jutud liiguvad, leidis kohus, "et sarnaste teadete avalikkuse ette toomine inimese au raskel kujul teotab" ja V. Külm mõisteti 2 nädalaks aresti koos 500 marga trahvi tasumisega.[3]

---

[1] ENSV ORKA, f. 70, nim. 6, s.-ü. 78, lk. 16.

[2] Samas.

[3] Samas, f. 1357, nim. 3, s.-ü. 512, lk. 22.

Üldse oli riigiraudteel väga aktiivsed kirjasaatjad, kes paljastasid kodanluse mahhinatsioone, tööliste petmisi ja seaduste rikkumisi. "Kiires" räägiti, et ajaleht on "...kodanlised kihid marru ajanud", et raudteel püütakse igati leida kirjasaatjaid, et neid vallandada.[1] See näitab "Kiire" suurt mõju kodanluse paljastamisel.

Peale "Kiire" sulgemist ilmus "Uus Kiir" A. Grimpeli venna J. Grimpeli vastutaval toimetusel. "Uus Kiir" nr. 1 konfiskeeriti ja suleti kohe, kuna selles "...avaldatakse valeteateid valitsuse tegevuse üle, mille läbi rahvas õhutatakse vaenu maksva korra vastu, mis riigi julgeolekut ähvardab..." "Uus Kiir" oli julgenud kritiseerida kodanlikku valitsust uue välislaenu teostamise eest ja hoiatanud rahvast, et see samm on tehtud "järjekordseks Eesti Inglise imperialistidele müümiseks."[2] "Uus Kiir" konfiskeeriti kolmveerand tundi peale ilmumist, kusjuures kõik toimetuse liikmed ja ruumid läbi otsiti. Politseil oli luba ainult lehe konfiskeerimiseks, mitte läbiotsimiseks. Kui osa toimetuse liikmeist keeldus endid lasta läbi otsida, tehti seda vägivaldselt. Õigustatult küsis selle peale "Meie Kiir" - "Kas ei ole see põhiseaduses antud isikupuutumatuse kõige jämedamal kombel rikkumine" ja nõudis, et "peaks ometi kord piir pandama sarnasele toorusele."[3] Kodanlus ei teinud lõppu vägivallatsemistele, vaid sulges ka

---

[1] "Kiir" nr. 7, 26. veebr. 1927.

[2] ENSV ORKA, f. 70, nim. 6, s.-ü. 220, lk. 22 jj.

[3] "Meie Kiir" nr. 1, 21. mail 1927.

"Meie Kiire".[1] Põhjuseks oli artikkel "Riik ja demokraatia", milles selgitati marksismi klassikute seisukohta, et riik on ühe klassi vägivallaaparaadiks teise klassi üle.[2]

Kuna kohtualuseid H. Aali ja J. Grimpelit ootas küllalt raske karistus, siis võeti abinõud tarvitusele seltsimeeste päästmiseks. Politseil jäi üle ainult konstateerida, et J. Grimpel ja H. Aal "...on oma endistest elukohtadest lahkunud ja kavatsenud lähemal ajal salaja ülepiiri N. Venemaale minna, et kõrvale hoida oodatava kohtuliku karistuse eest."[3]

"Tööliste Kiire" sulgemiseks fikseeritud kohtuotsuses öeldi, et selles "teadlikult maatöölisi ülesässitatakse sotsiaalse revolutsiooni toimepanemise teel kukutada Eesti Vabariigis maksvat ühiskondlikku korda ning asendada seda tööliste diktatuuriga..." Vastutav toimetaja A. Liira mõisteti neljaks kuuks vangi ühes 10 krooni trahvimaksmisega.[4] Ajaleht pidi oma ilmumise ajal tagasi tõrjuma ägedaid kodanliku ajakirjanduse pealetunge. Seoses A. Leineri mõrvamisega, alustas kodanlik ajakirjandus pöörast laimukampaaniat tööliste ajakirjanduse vastu. Samuti toodi ära provotseerivaid teateid "Tööliste Kiire" ja põrandaaluse EKP organisatsiooni vahel, et kutsuda esile selle sulgemist ja uut protsessi. Nii teatas "Päevaleht", et A. Leineri tabamine sündis silmapilgul "kui põrandaalune

---

[1] "Meie Kiir" suleti 1927.a. 17. juunil 5. numbri ilmumise järel. Vast. toimetaja oli H. Aal.

[2] ENSV ORKA, f. 70, nim. 6, s.-ü. 80, lk. 3

[3] Samas, s.-ü. 220, lk. 66.

[4] Samas, s.-ü. 81, lk. 13 jj.

kommunist... "Tööliste Kiire" jaoks ... käsikirju üle andis."[1]

"See on sealt poolt jällegi võimude juhtimine meie ajalehe peale. Neile härradele ei meeldi põrmugi, et üks tööliste ajaleht ilmub..."[2], kirjutas "Tööliste Kiir". Et hoiduda edaspidistest repressioonidest, sisustati järgmine number võimalikult tagasihoidlikult, mille peale "Päevaleht" reageeris hoopis omamoodi. "Eile õhtul ilmunud "Tööliste Kiir" nr. 5 paistab silma eriline leplikkus "kodanlastega", kuna muidu sealt vänget sõimurahet sadaa.

Samuti puudub lehest Nõukogude Venemaa ja Hiina revolutsiooni osakond, millest võis oletada, et käsikirjad nende osakondade tarvis tulid põrandaalustelt tegelastelt."[3] "Tööliste Kiir", paljastades "Päevalehe" provokatsioonilist poliitikat töölisajakirjanduse suhtes, soovitas vabariigi valitsusele "et poliitiline politsei kui sarnane likvideeritaks ja tema kohused "Päevalehe" toimetuse peale pandaks."[4]

Kodanlus püüdis peale "Tööliste Kiire" sulgemist igati takistada uue töölisajalehe väljaandmist. Juba ajalehe lõpuperioodil toimus toimetajate vahetamine. Nimelt oli A. Luik sunnitud Eestist lahkuma Nõukogude Liitu. Ta andis kirjaliku volituse A. Grimpelile, et see lehe väljaandmise üle võtaks. Kui Grimpel volituse siseministeeriumisse viis, tunnistas

---

1 "Päevaleht" nr. 210, 5. aug. 1927.

2 "Tööliste Kiir" nr. 5, 6. aug. 1927.

3 "Päevaleht nr. 212, 7. aug. 1927.

4 "Tööliste Kiir" nr. 4, 30. juuli 1927.

politsei direktor Soomann Luiki allkirja võltsituks. Politsei lootis sellise otsusega saavutada kahte eesmärki: takistada ajalehe ilmumist ja teiseks, kuna Luik oli poliitiliselt tagaotsitav, loodeti, et ta tuleb Eestisse asja selgitama, kus teda oleks kerge olnud areteerida. Provokatsioon ei õnnestunud. Luik saatis Leningradist kahes eksemplaris kirja, ühe siseministeeriumile, teise töölisajalehele avaldamiseks, milles tõendas oma allkirja.[1]

"Tallinna Kiir" suleti selle eest, et ta avaldas teateid Tallinna Keskvanglast, kus piinati poliitvangi J. Kukke, kes oli vangistatud kui A. Leineri sugulane ja kaasvõitleja. Vastutav toimetaja E. Elmann mõisteti kuuks ajaks vangi koos 10 krooni trahvi tasumisega.[2]

"Punane Kiir" suleti seoses artikliga "Kümme aastat võitlust - kümme aastat võitusi", milles astuti välja Nõukogude Liidu kaitseks ja näidati, et proletaarse revolutsiooni saabumine on paratamatu ka Eestis.[3]

Kodanlust paljastavate ja proletariaadi huvisid kaitsvate artiklite pärast suleti ka "Oktoobri Kiir" ja "Töörahva Kiir", kuigi A. Grimpel väitis politseis, et tööliste ajalehel on "...õigus tööliste ja muuseas ka kommunistide kui töölisklassi huvide kaitsjate eest välja astuda."[4]

---

1 "Tallinna Kiir" nr. 1, 1. okt. 1927.

2 ENSV ORKA, f. 70, nim. 6, s.-ü. 265, lk. 12 jj.

3 Samas, s.-ü. 82, lk. 5 jj.

4 Samas, s.-ü. 268, lk. 10.

Huvitav on märkida, et kodanliku valitsuse äärmiselt ühekülgne suhtumine legaalsesse kommunistlikku ajakirjandusse tekitas nördimust isegi parempoolsete ETP liidrite keskel. H. Martinson, esinedes 17. sept. 1927.a. Riigikogus kõnega, tõi näiteid "Päevalehest" ja teistest kodanlikest lehtedest nende kõmuartiklite kohta, mis avaldati seoses A. Leineri tapmisega. Kodanlikud ajalehed sõna otseses mõttes kallasid sopaga üle EKP põrandaaluse organisatsiooni. Martinson rääkis ka "Tallinna Kiirest" nr. 4 ja "Punane Kiir" nr. 2, mis suleti mõlemad "ärevust sünnitavate valeteadete avaldamise pärast. Politsei ütleb... et ... valeteade ... ja leht suletakse ilma pikema jututa, võibolla võetakse vastutav toimetaja kohtulikule vastutusele ja saab karistatud. "Päevalehe" ilmunud teated tapmistest... ja salakuulamistest ei ole sugugi vähem ärevust sünnitanud, aga midagi ei sünni peale politsei poolt... Mul ei ole ühtki põhjust ajalehe "Kiire" advokaadiks hakata ega teda oma kaitse alla võtta, aga sarnane kahesugune mõõdupuu tarvitamine valitsuse poolt sunnib iga ausalt mõtlejat inimest küsima: "miks karistatakse ühte ja teist lastakse rahulikult edasi tegutseda?" Mõlemad on ühesugused süüalused, mõlemad on ärevusttekitavaid ... teateid laiali laotanud."[1]

1929.a. ilmnesid esimesed majanduskriisi tunnused. Kodanlus asus uuele pealetungile töölisklassi vastu. Seoses sellega muutusid provokatsioonid "Edasi" vastu eriti julmunuks.

---

[1] Töölisklassi praegune olukord ja poliitilise võitluse väljavaated. Eesti Tööliste Partei väljaanne nr. 3, 1927.

"Edasi" nr. 1 ilmumise puhul tehti suuri eeltöid, kõikidesse linnadesse saadeti reklaamplakatid, mis teatasid töölisajalehe peatsest ilmumisest. Kui Viljandis üleskleebitud reklaamplakatid kaitseliitlaste poolt lihtsalt maha rebiti, siis Narvas kleebiti enne lehe ilmumist 45 plakatist üles ainult 6 või 7, kuna teised pandi välja alles peale esimese numbri ilmumist. Seetõttu, et reklaammaksud korralikult tasutud olid, pidi linnavalitsus plakateid väljas hoidma vähemalt nädalapäevad. Seda ei tehtud, vaid juba paari päeva pärast kleebiti nad üle uute plakatitega.[1]

Karistuse määrad üha kasvasid. "Edasi" viimase numbri toimetaja V. Rootsi mõisteti pooleteiseks aastaks vangi, kuna "Meie Edasi", "Töölised Edasi" ja "Tööliste Elu" toimetaja L. Käär pidi vanglakaristuse vältimiseks Eestist põgenema.[2]

Politsei jõhkrusel polnud piire. "Punase Edasi" nr. 4 trükkimisel tungis politsei trükikotta ja pani lehe aresti alla, mitte omades selleks volitusi. Trükikojast võeti üks eksemplar valmis ajalehte kaasa ja sõideti siseministri juurde, kust siis "...tund aega hiljem toimetati kohale määrus."[3] Mispärast ajaleht suleti, see jäeti ka määruses fikseerimata.

Kodanlik valitsus, politsei kaasabil, oli valmis kehtivatest seadustest mööda hiilima, et sulgeda töölisajakirjandust. 6. sept. 1929.a. "Meie Edasi" avaldas Irboska veresauna 10. aastapäeva puhul terve ajalehenumbri mustas leinaraamis,

---

[1] "Edasi" nr. 3, 15. sept. 1928.

[2] ENSV ORKA, f. 70, nim. 6, s.-ü. 396, lk. 35.

[3] "Meie Edasi" nr. 1, 10. aug. 1929.

koos vastavate artiklitega. Sel päeval oli politsei juba varahommikul "...trükikoja sissepiiramisega ametis... Mõni tund hiljem ilmus... politsei kategoorilise nõudmisega näidata kui kaugel ollakse "Meie Edasi" trükkimisega." Riigikogu liige V. Kaaver tuletas politseile meelde, et Eestis pole eeltsensuuri, mille peale veelgi tugevdati politsei valvet. Kaaver helistas siseministrile, riigivanem O. Strandmannile ja politsei peavalitsuse ülemale, kuid kedagi neist "ei olnud" töökohas ega kodus. "Nii siis eeltsensuur jäi eeltsensuuriks ja selle tulemusena tabas "Meie Edasit" nr. 5 sama saatus, mis 26 seltsimeest Irboskas."[1]

Samasugused konfiskeerimised ja sulgemised said osaks proletaarsetele noorteajakirjadele. Töölisnoorte kuukirja "Noorte Hääl" sulgemise põhjuseks "... toodi ette Tallinna prefekti Tolmoffi poolt otse anekdootiline asi: kuukirjas leiduvat kõlblusevastane sõna... Oleks olnud veidi ilusam, isegi veidi ausam, kui areteerimise põhjused otsekohe oleksid väljendatud, et vaadake, "Noorte Hääl" on seks liig hea ja klassiteadvusest kantud kuukiri, et teda töölisnoorsoo kätte usaldada..., otsida naiivseid põhjendusi, maskeerida areteerimist kaunis kõditava sensatsioonilise leidusega - see on kõrgemal määral nõrk otsus," kirjutas "Tööliste Kiir".[2]

Ajakirjale "Võitlus" sai saatuslikuks, et ta deklareeris: "Meie võitlus on töörahva võitlus kodanliku korra vastu,

---

[1] "Töölised, Edasi!" nr. 1, 21. sept. 1929.

[2] "Tööliste Kiir" nr. 7, 20. aug. 1927.

meie ilmavaade on marksistlik-leninlik ilmavaade."[1]

Kokkuvõttes võib öelda, et kodanlus kasutas oma riiklikku võimu selleks, et politseiaparaadi abil purustada töölisajakirjandust ja sellega takistada töölisklassi organiseerumast. V. I. Lenin märkis 1920.a. teesides Kominterni II kongressi ülesannetest, et kapitalistlikes riikides "...lastakse käiku kogu kodanluse riigiaparaadi jõud ja kõik tema rahakuningate mahhinatsioonid, selleks et töölistelt ära võtta nende ajakirjandust..."[2] Nagu nägime, kehtib öeldu täielikult ka kodanliku Eesti kohta.

Riiklikule võimule lisandusid provokatsioonid ja majanduslikud repressioonid, samuti ajalehe kogenud kaadri pidev kõrvaldamine töölt vanglakaristuste abil. Ajakirjanduse sulgemise otstarbel ei loobutud ka seadustest kõrvalehiilimisest, rakendades põhiseadusega keelatud eeltsensuuri.

"Kuid ükski võim ei suuda takistada töörahva ajakirjanduse ilmumist. Samuti kui ei saa hävitada tööliste liikumist. Reast löödud võitlejate asemele astuvad teised. Ajalehtede asemele registreeritakse uued."[3] Nii vastas eesti kodanluse poliitikale legaalne kommunistlik töölisajaleht.

Kokkuvõttes võib öelda, et vaatamata rasketele majanduslikele, organisatsioonilistele ja poliitilistele tingimustele, püüdis EKP koos pahempoolsete legaalsete töölisorgani-

---

[1] "Võitlus" nr. 1, dets. 1927, lk. 3

[2] V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 168.

[3] "Tööliste Kiir" nr. 1, 9. juuli 1927.

satsioonidega iga hinna eest kindlustada pidevat töölisajalehe väljaandmist. Rasked tingimused karastasid noori, alles töölisliikumisse astunud ajakirjanduse töötajaid, kes andsid kogu jõu selleks, et legaalsete töölisajalehtede organisatsioon haaraks kogu Eesti töölisklassi. Ajalehtede veergudel tõstetud probleemide analüüs näitab kui suurt osa tegelikult etendas stabilisatsiooni perioodil legaalne kommunistlik töölisajakirjandus.

II p e a t ü k k

LEGAALNE KOMMUNISTLIK TÖÖLISAJAKIRJANDUS VÕITLUSES TÖÖLISLIIKUMISE ÜHTSUSE EEST EESTIS

Võitlus töölisliikumise ühtsuse eest stabilisatsiooni perioodil oli üks peamisi probleeme, mis leidis käsitlemist legaalse kommunistliku töölisajakirjanduse veergudel. Olukord eesti töölisliikumises peale 1924.a. 1. dets. relvastatud ülestõusu mahasurumist kodanluse poolt oli raske.

Repressioonide tagajärjel hävitati enamuses eesti töölisklassi revolutsioonilised saavutused. 1924.a. 21. jaanuaril rüüstati Eestimaa Töörahva Partei, Eestimaa Töölisühingute Üldliit, Ülemaaline Maatööliste Liit, spordiselts "Spartakus" jt. töörahva organisatsioonid. 1925.a. mais suleti nad ametlikult.[1] Samuti tühistati kõik Töörahva Ühise Väerinna nimekirjad, kuna töörahva poolt valitud saadikud Riigikogus ja kohalikes omavalitsustes olid juba varem vangistatud.

Osalisest majanduslikust stabilisatsioonist tingituna, millele lisandus terror ja sotslik demagoogia, nõrgenes tunduvalt töölisklassi majanduslik streigivõitlus, muutudes

---

[1] Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost II osa, lk. 125.

uuesti elavamaks perioodi lõpul seoses algava uue kriisiga. Streigivõitluse üldpilt stabilisatsiooni perioodil kujunes järgmiseks:[1]

aasta	Streikide arv	Osavõtjate arv
1925	17	1621
1926	14	660
1927	5	218
1928	5	1098
1929	16	1915

Kontrrevolutsioonilist rinnet töölisklassi vastu aitasid tugevdada sotsid, kes reformistlikke illusioone külvates lõhestasid töölisliikumist ja tugevdasid omi positsioone.

Sotside mõju tõusu stabilisatsiooniaastail põhjustas: 1) Eesti töölisklassi sotsiaalse koostise muutumine - vana revolutsioonilise tööliskaadri järkjärguline vähenemine, mis oli suurtööstuse languse paratamatuks tagajärjeks, selle asemel aga imbus töölisklassi koosseisu üha rohkem väikekodanlikke elemente; 2) 1. detsembri ülestõusu mahasurumine ja terror EKP vastu, mille tulemusena EKP oli äärmiselt nõrgestatud; 3) sotside demagoogia, nagu oleks töörahva olukorda võimalik parandada ka kapitalismi tingimustes. Seda demagoogiat soodustas kapitalismi ajutine stabiliseerimine.

Sellest hoolimata ei loobunud eesti töölisklass ja tema avangard Eestimaa Kommunistlik Partei võitlusest töölisklassi

---

[1] Andmed on võetud: G. Rekker. Proletariaadi olukord kodanlikus Eestis (aastatel 1920-1940). Dissertatsioon (käsikiri) Tartu, 1963, lk. 391.

ühendamise eest võitluseks sotsialistliku ühiskonna korra eest. EKP mõistis täielikult, et "...tööliste võitlus muutub ainult siis klassivõitluseks, kui kõik kogu maa kogu töölisklassi eesrindlikud esindajad tunnevad end ühtse töölisklassina ja alustavad võitlust mitte üksikute peremeeste vastu, vaid kogu kapitalistide klassi ja seda klassi toetava valitsuse vastu. Ainult siis, kui üksik tööline tunneb end kogu töölisklassi liikmena, kui ta oma igapäevases pisivõitluses üksikute peremeestega ja üksikute tšinovnikutega näeb võitlust kogu kodanluse vastu ja kogu valitsuse vastu, alles siis muutub tema võitlus klassivõitluseks."[1]

Peamine võitlus ametiühingutes, haigekassades Eesti tööliste parteis ja teistes töölisklassi organisatsioonides toimus sotside vastu, kes püüdsid revolutsioonilist klassivõitlust suunata reformide teele ja samal ajal isoleerida töölisliikumise pahempoolset tiiba. "Need parteid, kes püüavad klassivahesid tumestada, on töörahvale kõige kardetavamad ja kõige suuremad vaenlased," kirjutas "Tööliste Kiir" Eesti Sotsialistliku Tööliste Partei (ESTP) kohta.[2] ESTP baasi moodustasid peamiselt väikekodanlikud ja vähese klassiteadlikkusega poolproletaarsed kihid. Partei liidrid M. Martna, A. Rei, K. Ast, A. Hellat jt. kuulusid korduvalt kodanliku valitsuse koosseisu ja toetasid igati töörahvavastast poliitikat, kaasaarvatud ka valge terror. Töölisajakirjandusel kui

---

[1] V. I. Lenin. Teosed, 4. kd., lk. 185.

[2] "Tööliste Kiir" nr. 5, 6. aug. 1927.

ka revolutsioonilistel töölisklassi organisatsioonidel tuli paljastada sotside tõeline pale ja petetud töörahvas kiskuda välja sotside mõju alt. Töölisklassi lõhestatus tuli kodanlusele kasuks. Selle abil võidi oma võimulolekut pikendada ja ära hoida kogu eesti töölisklassi ühine väljaastumine. "Kas suudaks see väikene klass meid oma kütkes hoida, kui meie kõik ühel nõul oleksime?" küsis "Kiir" ja jätkas: "Paratamata pahe on aga see, et meie seda mitte ei ole. Meie ei ole veel kõik aru saanud, et ainult ühisel jõul suudame sinnapoole tüürida, kus paistab vabaduse päike."[1]

Esimeseks organisatsiooniks neil aastail, mille kaudu EKP püüdis ühendada eesti töölisklassi marksismi-leninismi lipu alla võitluseks kodanluse vastu, oli Eesti Tööliste Partei. ETP tekkis 1926.a. III Riigikogu valimiskampaania käigus. EKP tegutses selles valimiskampaanias EKP Venemaa büroo 17. jaan. 1926.a. koosoleku otsuste kohaselt. Koosolekul otsustati: "Pöörata sotside ja teiste rühmade poole, kes ütlevad endid olema töörahva kaitsjad, ettepanekuga järgmistel riigikogu valimistel nimekirjaga esineda, milles oleksid kompartei poolt ettepandud minimaalsed nõudmised. Sotsidele tuleb seda ettepanekut ainult selleks teha, et neid veel kord töörahva silmis paljastada. Kui selle tagajärjel ehk vast mingisugune pahem tiiv peaks sotsidest erinema, siis püüda nendega"ühist väerinda" teha. Valimistel toetada kõiki niisuguseid rühmitusi, kes k.p. (kommunistliku partei - J.A.) nõudmisi oma platvormi

---

[1] "Kiir" nr. 4, 5. veebr. 1927.

võtavad."[1] Selliseks rühmituseks osutusid näiliselt sotsidest eraldunud ETP ellukutsujad. Tööliste poolehoiu võitmiseks näitasid nad endid ülirevolutsioonilistena. Valimisprogrammi võeti EKP nõudmised ja riigikogu kandidaatideks seati pahempoolseid revolutsioonilisi töölisi. Riigikogu valimiskampaania perioodil oli ETP näiliselt tõeline revolutsiooniline partei. Valimisprogrammis nõuti poliitilisi vabadusi, poliitilistele vangidele amnestiat, kõikide maatahtjate varustamist maaga, nõuti hariduse kättesaadavaks tegemist kõigile jne. Need nõudmised mobiliseerisid eesti töölisklassi kiiresti ETP ümber. Valimisprogramm nägi ette ülesanded töölisliikumise ühtsuse loomiseks. Lubati "...organiseerida töötavaid rahvahulki võitluseks oma poliitilisõigusliku, majandusliku ja kultuurilise tasapinna tõstmise eest," kui ka "...arendada töötavate rahvahulkade klassiteadvust, neid ettevalmistades sotsialistlikule ühiskonna korrale."[2] Neid ülesandeid asusid kohe ellu viima ETP pahempoolse tiiva organisatsioonid. Pahempoolsetest osakondadest olid aktiivsemad Tallinna ja Narva osakond, samuti H. Rätsepa juhtimisel töötav noortesektsioon. Tõeliselt revolutsiooniline tegevus ja töörahva hulkade ühendamine ETP ümber ei kuulunud partei asutajate plaanide juurde. Moodustades enamuse keskkomitees, sulgesid nad Tallinna osakonna ja noortesektsiooni, kuna need avaldasid umbusaldust ETP juhtkonna tegevuse vastu. Töölised protesteerisid ajakirjanduse

---

[1] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 167, lk. 1.

[2] "Proletaarlane" nr. 1, 10. apr. 1926.

veergudel ägedalt sotside lõhestuspoliitika vastu. Suletud ETP Tallinna osakonna liikmed hindasid sotside tegevust "...kui kodanluse poolt ettekirjutatud ja ettevõetud töölisklassi lõhkumiseks..."[1]

Tallinna töölised otsustasid boikoti alla panna "...töölisklassi äraandjad ja töölisliikumise lõhkujad Hans Martinsoni, August Sprenki, Eduard Pesuri, Theodor Maureri ja Ernst Selge."[2] Sotsid asusid laimama keskkomitee pahempoolseid liikmeid ja heitsid nad koguni keskkomiteest välja. Paljud töölised lahkusid ise parteist. ETP-st väljaheidetud pahempoolsete tööliste rühm ei loobunud võitlusest legaalse "...tugeva ja kindla töölispartei..." eest. See töölispartei "...peab andma tööliste ridadele uusi poliitilisi tegelasi, ta peab oma ümber koondama teadlikuma osa töörahvast ja selle noorsoost. Ta peab tööliste hulkes klassiteadvust kasvatama. Ta peab tööliste kõiki eluavaldusi juhtima," kirjutas "Kiir".[3]

13. veebruaril 1927.a. toimus ETP I kongress. "Kiires" iseloomustati kongressi koosseisu järgmiselt. Tallinna osakond, milles "...oli üle poole partei liigetest" oli kongressi ajaks suletud. "Väljastpoolt oli tulnud esitajaid kolmest osakonnast kokku neli, kuna ninamehed oma sabassörkijatega Tallinnast saatsid kongressile 8 esitajat. Nii oli üks kolmandik väljast kuna kaks kolmandikku Tallinnast ninameeste

---

1 "Kiir" nr. 1, 12. jaan. 1927.

2 Samas.

3 Samas, nr. 3, 29. jaan. 1927.

näol."[1] Peale I kongressi märtsis avaldas ETP oma programmi. See programm oli otseseks taganemiseks neist nõuetest, mis ETP oli püstitanud 1926.a. valimiskampaanias. Teravad revolutsioonilised nõudmised olid asendunud sotslike loosungitega. Kui 1926.a. oli kõigile poliitvangidele amnestiat nõutud, siis nüüd tõotati "üldiselt sinna poole püüda, et vangimajad muutuksid karistusmajadest parandusmajadeks, kus iga elanik oma tööjõu kohaselt ja oskust mööda ise oma ülespidamist peab teenima." Töötatöölistele töö nõudmise asemel nõuti laialdasi tööbörside võrgu kujundamist. Selle asemel, et tööliskassi kutsuda võitlusele demokraatlike vabaduste kättevõitmiseks, toonitati, et "Eesti Tööliste Partei ülesanne seisab selles, et ikka laiemaid töörahva hulke demokraatliste õiguste ja vabaduste tarvitamisele tõmmata ja selleks ainelist kui ka moraalset võimalust laiendada."[2] Seega oli Eesti tööliste partei taandunud revolutsioonilise klassivõitluse pinnalt. Pahempoolse opositsiooni kasv parteis jätkus endiselt. Narva osakonna koosolek 27. veebruaril 1927.a. tunnistas A. Grimpeli parteist väljaheitmise ebaõigeks.[3] Asutati uusi osakondi. Parteisse tuli juurde revolutsioonilisi töölisi ja haritlasi, kellest mitmed astusid EKP ridadesse. Pikkamööda muutus olu-

---

1 "Kiir" nr. 6, 19. veebr. 1927.

2 "Proletaarlane" nr. 6, 18. märts 1927.

3 O. Kuuli, A. Liebman. Ühest eesti töölisparteist. "Eesti Kommunist" nr. 6, juuni 1961, lk. 25.

kord parteis soodsaks pahempoolsele suunale. ETP osakonnad hakkasid üha suuremat rahutust avaldama partei poliitika suhtes. 26. veebruaril 1928.a. võttis Tartu osakond oma üldkoosolekul vastu järgmise resolutsiooni: "Meie ei poolda ühist platvormi eelolevatel riigikogu valimistel Eesti Sotsialistliku Tööliste Parteiga. Keskkomitee tegevus on olnud liig loid, Keskkomitee pole ka vaevaks võtnud selle põhjust seletada. Sarnase loidumusega ei saa Tartu osakond rahul olla ja otsustab nõuda partei kongressi kokkukutsumist."[1] Ühtlasi otsustati see resolutsioon teatavaks teha ka teistele partei osakondadele.

Olukorra muutust ETP-s väljendas 1928.a. oktoobris toimunud II kongress, kus uuest keskkomiteest jäid välja parema tiiva juhid T. Maurer ja E. Sprenk. Seevastu valiti pahempoolsest tiivast keskkomiteesse V. Kaaver, L. Käär, H. Lehtmets jt.[2]

Revolutsiooniline tiib, mille juhiks kujunes V. Kaaver, astus aktiivselt võitlusse töölisliikumise ühtsuse eest. Selle esimeseks sammuks kujunesid ETP Tallinna linnavolikogu rühma läbirääkimised Tallinna Tööliste linnavolikogu rühmaga.[3]

---

[1] "Töörahva Kiir" nr. 8 (53), 3. märts 1928.

[2] O. Kuuli, A. Liebman. Ühest eesti töölisparteist. "Eesti Kommunist" nr. 6, juuni 1961, lk. 27.

[3] 1927.a. linnavalimistel esines ETP-st väljaheidetud pahempoolne rühm iseseisva Tallinna tööliste valimisnimekirjaga, mis sai linnavolikogus 9 kohta.

Nende läbirääkimiste, mis olid mõeldud "...ühise frondi loomiseks" tulemusena ühines Tallinna tööliste rühm terves koosseisus ETP linnavolikogu rühmaga.[1] ETP Tallinna linnavolikogu 15 liikmeline rühm oli nüüd suuruselt volikogus teisel kohal.[2]

Elavat revolutsioonilist tegevust arendasid Tallinna ja Narva osakondade noortesektsioonid, millest Tallinna sektsiooni kuulus 30 liiget ja Narva sektsiooni üle 70 liikme.[3]

1929.a. EKP jaanuarikonverentsi resolutsioonides otsustati Eesti Tööliste Parteile mõju avaldada "...et ta tõesti abiks oleks töölisliikumise revolutsioneerimises, eriti töörahva hulkade ärakiskumises sotside mõju alt."[4] Sellest resolutsioonist juhindudes läks ETP revolutsiooniline tiib vastu partei III kongressile, mis toimus 12.-14. jaan. 1929. Sotsid ei kavatsenud relvi kergelt käest anda. Veel kongressi-eelsel õhtul "...käis salajane omavaheline nõupidamine... partei aparaadi ülevõtmiseks ja parteist teadliku elemendi kõrvaldamiseks."[5] Kongressile andis hinnangu "Uus Edasi", "...kongressile toodi fiktiivosakonnad, registreerimata osakondadele olid muretsetud mandaadid, mis valmistati otsekohe Tallinnas ilma osakondade teadmata, fiktiivosakondade liikmete arvu

---

1 "Edasi" nr. 8, 20. okt. 1928.

2 "Edasi" nr. 10, 3. nov. 1928.

3 "Edasi" nr. 9, 27. okt. 1928.

4 EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 207, lk. 27.

5 "Uus Edasi" nr. 1, 26. jaan. 1929.

puhuti üles, mandaadid peaaegu viimseni olid kirjutatud ühe inimese poolt. Ühesõnaga - partei riigikogu bürokraadid[x] taht-sid maksku mis maksab asuda partei vallutamisele... Kui aga kongressi enamuse poolt valitud mandaatkomisjon tühistas... neli mandaati, kukkus Martinsoni ja Co kamp marru ning dist-sipliinile mitte alluda tahtes lahkus Martinsoni järel kong-ressilt. Ära anti 14 mandaati, nii et kongressile jäi 24 saa-dikut..."[1] Kõik suuremate osakondade esindajad nagu Tallinna, Tartu, Narva, Pärnu, Abja, Viljandi ja 6 väiksema osakonna saadikud jätkasid kongressi tööd.

Selline parempoolsete sotside väljaastumine tõi partei pahempoolsele - revolutsioonilisele tiivale - uusi poolehoid-jaid ja toetajaid. Selle tulemuseks oli, et "ETP III kong-ress läbiarutades ühe osa vastutustundeta partei liigete töö, mis seisis partei lõhkumises, mille teostamiseks tarivitusele võeti igasugused provokatsioonilised võtted, partei program-mist ja taktikast möödaminemiseks ja arvesse võttes Sprenki, Pesuri, Maureri, Piiri, Viikbergi ja Jaupi distsipliinivas-tast väljaastumist, fiktiivmandaatidega kongressil esinemist,

---

x Riigikogu bürokraadid - 1926.a. III Riigikogu valimiste tulemusena läksid ETP riigikogurühma A. Grimpel, A. Luik, H. Martinson, A. Sprenk, P. Abramson, E. Pesur. 4. dets. 1928 langes riigikogust revolutsioonilise tegevuse tõttu välja A.Grimpel, 7.mail 1928 oli riigikogust lahkunud A. Luik.Riigikogusse jäid 4 ETP keskkomitee parempoolse tiiva esindajat, millest ka see nimetus.

1 "Uus Edasi" nr. 1, 26. jaan. 1929.

et jämeda ja jõhkra vägivallaga parteis võimu enda kätte võtta, otsustab nimetatud isikud parteist välja heita.[1]

"Uue Edasi" veergudel võtsid selle resolutsiooni kohta sõna kõik suuremad ETP osakonnad. Kõikjal suhtuti partei lõhestajate väljaheitmisse pooldavalt.

Narva osakonna koosolekul 28. jaan. 1929 otsustati parempoolsed väljaheidetud sotsid "...kui töölisliikumisele kahjulikku elementi... jäädavalt häbiposti naelutada ja boikoti alla panna."[2]

3. veebruaril ühinesid Narva koosoleku resolutsiooniga Abja ja Viljandi osakonnad.[3]

10. veebruaril toimunud Pärnu osakonna koosolek tunnistas "...töölisvaenulikuks nende härrade tegevuse, kes lahkusid kongressilt, ning lõpetab nendega igasuguse tegevuse partei asjus..."[4]

Äge võitlus puhkes ETP riigikogurühmas. 15. jaanuaril teatas Sprenk, et ETP riigikogurühmal "...praeguse Eesti Tööliste Partei ega selle keskkomiteega mingisugust siduvust ei ole."[5] 22. jaan. 1929 ainuke pahempoolne tööline ETP riigikogu rühmas K. Veiss, kes oli asunud riigikogus A.Luik'i asemele, teatas, et Martinson, Sprenk, Pesur ja Maurer on parteist välja heidetud ja "...seega ei saa nad esineda Eesti tööliste partei Riigikogu rühma nimel. Sellele vastuseks

---

1 "Uus Edasi" nr. 1, 26. jaan. 1929.

2 "Uus Edasi" nr. 2, 2. veebr. 1929.

3 "Uus Edasi" nr. 4, 16. veebr. 1929.

4 Samas.

5 III Riigikogu protokollid. VIII istungjärk, 1929, veerg 2.

25. jaanuaril teatas Martinson, et ETP riigikogu rühm on enda keskelt välja heitnud K. Veissi. Sellest hoolimata oli riigikogu rühma võim murtud, neil ei jäänud üle muud kui avalikult ühineda sotside parteiga. 26. märtsi riigikogu koosolekul teatatigi, et Martinson ja Pesur on vastu võetud Eesti Sotsialistliku Tööliste Partei riigikogu rühma.[1]

Ka ühinenud ETP Tallinna linnavolikogu rühm mõistis hukka "...nimetatud liikmete alatu teguviisi partei lõhkumises ja otsustab välja heita linnavolikogu rühmast Pesuri ja Maureri..."[2] Revolutsioonilise tiiva võit ETP-s oli täielik. III kongressi resolutsioonid näitasid, et ETP ei taha kõrvale jääda võitlusest töölisliikumise ühtsuse eest. Sama võitlus, mis peeti maha oma partei eest, tuli üle kanda kogu töölisklassi. Selle kohta võeti kongressil vastu resolutsioon "Töö massiorganisatsioonides ja partei ülesanded." Resolutsioon kohustas "...igat partei liiget osa võtta massilistest tööliste organisatsioonidest, nagu ametiühisused, kultuuriorganisatsioonid, spordiühingud jne. isegi sel korral, kui sääl on mõjul sotsid ehk väikekodanlus ja aktiivselt tegutseda klassivõitluse vaimus. Sääl, kus ametiühingud ja teised töölisorganisatsioonid puuduvad tuleb neid ellu kutsuda."[3]

Esimeseks konkreetseks ülesandeks partei ees peale III kongressi oli töölisklassi mobiliseerimine eelseisvateks rii-

---

[1] III Riigikogu protokollid. VIII istungjärk 1929, veerg 1755.

[2] "Uus Edasi" nr. 4, 16. veebr. 1929.

[3] "Uus Edasi" nr. 1, 26. jaan. 1929.

gikogu valimisteks. ETP tööd hakkas tihedalt kontrollima EKP Illegaalne Büroo. EKP leidis, et ETP esindajad võivad riigikogus edukalt kaitsta töölisklassi huvisid. ETP-d toetati valimiskampaanias nii juhtimise kui ka materiaalse abi näol. Valimiseelsel perioodil avaldas ETP oma programmi, mis õigete ja sel perioodil vajalike loosungite kõrval (töörahva poliitiliste õiguste kaitsmine, palga alammäära kehtestamine vastavalt elatusmiinimumile, kohustuslik kollektiivlepingute sõlmimine tööliste ja ettevõtjate vahel) sisaldas ka vääraid sotslikke loosungeid. Nii nõuti "praeguse karistussüsteemi muutnist parandussüsteemiks ja väikerahvastele kultuurautonoomiat.[1]

"Uus Edasi" kaudu kutsuti töölisi annetama ETP valimiste keskfondi jaoks.[2] Sellele reageerisid töölised kiiresti. Lühikese ajaga koguti valimiste keskfondile 190 krooni. Aktiivsemad annetuste kogujad ja andjad olid Narva, Võru, Raikküla, Juuru, Lutheri vabriku, sadama- ja trükitöölised.[3]

Elava valimiskampaania perioodil kasvas ETP ridade arv. Aprillis 1929 oli Tallinna osakond kasvanud 100-liikmeliseks kuna "...sügiseks on loota partei liigete arvu tõsta kahekordseks."[4] Sel perioodil saavutas ka partei osakondade võrk

---

1 "Uus Edasi" nr. 12, 13. apr. 1929

2 "Uus Edasi" nr. 11, 6. apr. 1929.

3 "Uus Edasi" nr. 20, 11. mai 1929 ja "Uus Edasi" nr. 21. 19. mai 1929.

4 "Uus Edasi" nr. 12, 13. apr. 1929.

kõige suurema ulatuse.

Eriti suurt rõhku pani töölisajaleht valimiskampaanias töölisliikumise ühtluse vaenlaste - sotside paljastamisele. Õigustatult kirjutas "Uus Edasi": "Sots ei pööra töörahvahulkade poole, et neid oma valimisprojektide kaitseks organiseerida ja mobiliseerida, sest ta kardab neid hulki, kardab õigusega, sest töörahva hulgad nõuavad tõesti võitlust, mitte aga... lehmakauplemist, paljast käeülestõstmist riigikogus."[1]

Valimiskampaania käigus oli kõikumisi ESTP-s, mida töölisajaleht eriti hoolikalt ära kasutas, et tööliste silmi avada sotside suhtes. 11. aprillil astus ESTP Haapsalu ühingust tagasi kogu ühingu juhatus: esimees, abiesimees, sekretär ja laekur. Ühtlasi saatsid nad keskkomiteele märgukirja, milles protesteeriti partei poliitika vastu, kuna see kasutas valimiseelsel perioodil alatuid võtteid. Läänemaa valimisnimekirjas oli tehtud lubamatuid ümberpaigutusi - seal oli võetud valimisnimekirja 2 Vormsi suurtalunikku, kes parteisse ei kuulunudki.[2]

Sotside partei peaeesmärk oli kindlustada uutel IV Riigikogu valimistel endale maksimaalne hulk hääli. Sel otstarbel sõlmis sotslik valitsus mais 1929 kaubalepingu Nõukogude Liiduga, mille eest töölised olid aastaid võidelnud. Kaubaleping võimaldas piiratud määral elustada NSV Liidu ja Eesti

---

[1] "Uus Edasi" nr. 13, 17. apr. 1929.

[2] "Uus Edasi" nr. 16, 27. apr. 1929.

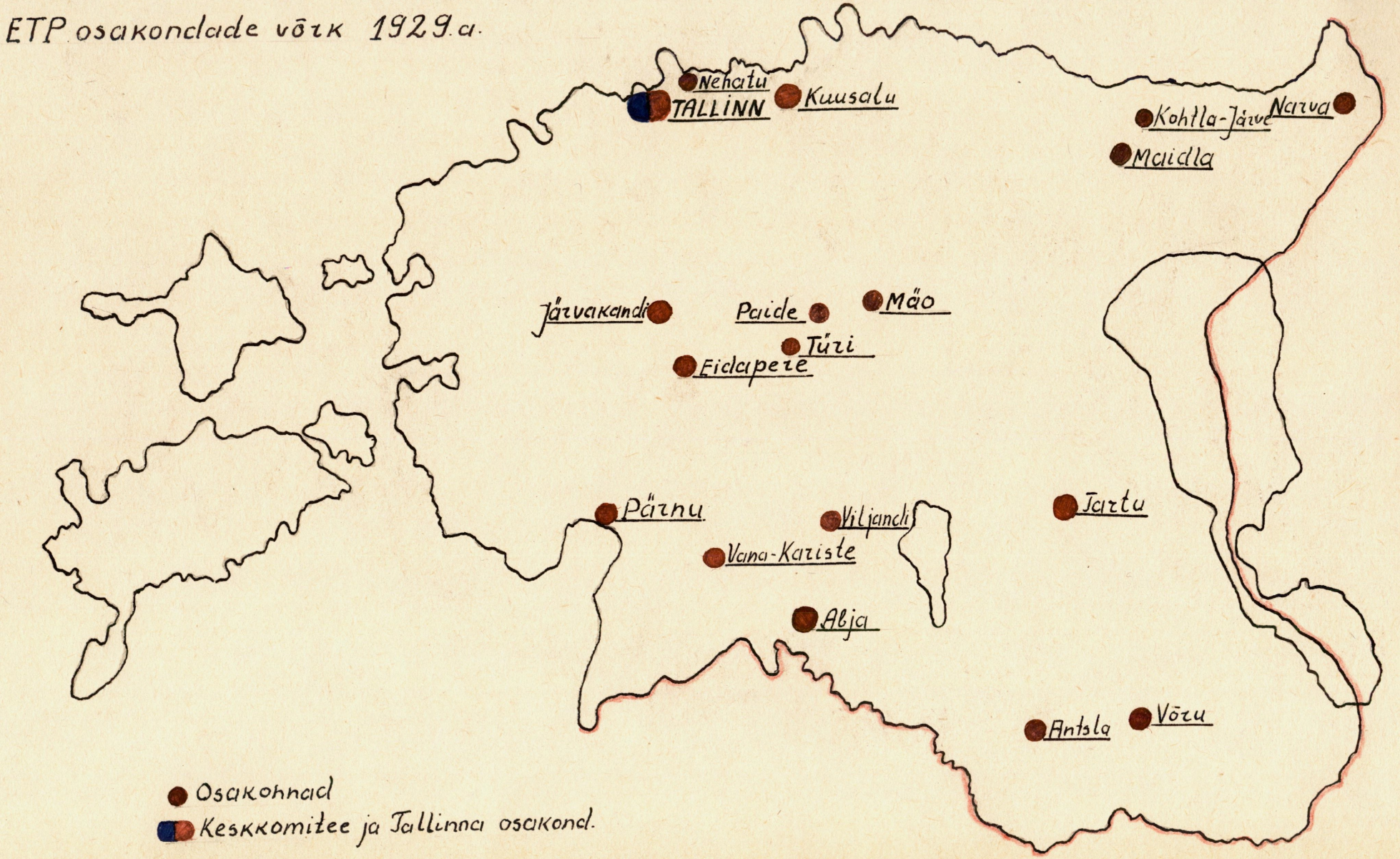
ETP osakonclade võrk 1929.a.
Nehatu
TALLINN
Kuusalu
Kohtla-Järve
Narva
Maidla
Järvakandi
Paide
Mäo
Türi
Eidapere
Pärnu
Viljandi
Vana-Kariste
Tartu
Abja
Antsla
Võru
Osakonnad
Keskkomitee ja Tallinna osakond.

63a

majandussuhteid ning leevendada Eestis algava majanduskriisi raskusi. Valimiseelsel perioodil nõudsid sotsid isegi fašistliku kaitseliidu likvideerimist. Samal ajal nad tegelikult aga igati toetasid seda organisatsiooni nii aineliselt kui ka moraalselt. Valimiste tulemused näitasidki, et suur osa töörahvast uskus veel sotside demagoogiat. Nad said riigikogus kõige rohkem kohti.

ETP "...vaatamata Abramsoni juhusteotsijate kamba lõhkumisele ja härrassotside alatutele provokatsioonidele valimiseelse kampaania hooajal sai Eesti Tööliste Partei... 755 häält enam kui eelmiste riigikogu valimistel."[1] "Kui nüüd arvesse võtta, et III Riigikogu valimistel hääletamisest osa võttis 523.480, nüüd aga 505.529, siis näeme, et ETP on möödunud valimistel tubli protsendi juurde võitnud. Kartsime halvemat. Parteil oli kolm ikaldusaastat... õieti partei iga võiks lugeda III kongressist, s.o. 13. jaanuarist 1929. aastast. Sarnase lühikese ajaga enesestmõistetavalt ei ole võimalik olnud laiaulatusliselt partei propagandat arendada ja Riigikogu valimistel on hääletanud partei poolt ainult teadlik element, kes partei elu tähelepanelikult jälginud ja kellele olud partei sisemises elus teada," kirjutas "Uus Edasi".[2]

---

x Andmed skeemi jaoks lk. 63a on võetud: "Proletaarlane" nr.6, 18.märts 1927; "Edasi" nr. 16, 15.dets. 1928; "Uus Edasi" nr. 1, 26.jaan.1929; "Uus Edasi" nr. 4, 16.veebr.1929, "Uus Edasi" nr. 15, 24.apr. 1929; "Uus Edasi" nr.17,1.mai 1929; "Uus Edasi" nr.18, 5. mai 1929.

1 "Uus Edasi" nr.24, 8.juuni 1929. III Riigikogu valimistel 1926.a. sai ETP 30.339 häält,IV 1929.a. 31.094 häält.

2 "Uus Edasi" nr. 21, 19. mai 1929.

Suurt tähelepanu pöörati "Uues Edasis" valimistulemuste üksikasjalisele analüüsile Eesti erinevates osades, sest "...paljas häälte lugemine, ilma klassivahekordade juurdluseta, arenemisprotsessi sihtjoone äramärkimiseta ei ütle veel midagi..."[1] Sellise analüüsi tulemusel konstateeriti, et "töörahvas,eriti maal on hakanud väljakujunema kindla ning ühtlase jõuna. Kuigi linnades mitte kõikjal just pole E.T.P. hääli juure saanud, on sellevastu maal pea igas vallas märgata häälte juurekasvu. Eriti tihedaks on muutunud E.T.P. poolehoidjate read Viru- ja Tartumaal. Narvas on meie häälte arv peaaegu kahekordseks tõusnud, võrreldes endiste Riigikogu valimiste tagajärgedega."[2]

Valimiste tulemused näitasid ka suuri puudujääke valimiseelses kihutustöös. Nii said sotsid kõige suurema kaotuse osaliseks Saaremaal, kus nad võrreldes eelmiste valimistega kaotasid 1618 häält. ETP-le anti Saaremaal 532 häält, kusjuures "...valimiste kihutustööd pole peaaegu tehtudki..."[3] ETP-l polnud Saaremaal ühtegi osakonda ja neid ei püütud seal ka luua. Suurt edu saavutas ETP Viljandis, kus parteile antud häälte arv kahekordistus võrreldes eelmiste valimistega.[4] Mõisakülas oli kasv koguni rohkem kui kolmekordne - 46 häälelt 158-le.[5]

---

1 "Uus Edasi" nr. 24, 8. juuni 1929.

2 "Uus Edasi" nr. 21, 19. mail 1929.

3 "Uus Edasi" nr. 24. 8. juuni 1929; 31,4% valimisõiguslikest Saaremaa elanikest üldse ei hääletanud.

4 "Uus Edasi" nr. 23, 1. juuni 1929.

5 "Uus Edasi" nr. 21, 19. mai 1929.

Valimiste tulemuse alusel tehti "Uues Edasis" kokkuvõte vigadest partei töös ja määrati kindlaks lähemad ülesanded. "Kõige suuremaks puuduseks oli ja on - hõre organisatsioonide võrk... Millised oleks meie lähemad ülesanded? Need seisaks... töörahva ridade koondamises, uute organisatsioonide loomises, vanade elustamises, töörahva äraandjate väljapeksmises töölisorganisatsioonidest ja seal õige klassivõitluse liini teostamises."[1] Neid ülesandeid asuti ellu viima. Eelkõige abistati ametiühingulist liikumist ja taotleti selle ühtsust. ETP vabanes järjekindlalt oma endistest vigadest. 1929.a. IV Riigikogu I istungjärgul esitatud nõudmised, mis olid ühtlasi ka ETP programmilisteks nõudmisteks, olid lõpuni revolutsioonilised ja vabanenud sotslikest mõjudest. Nõuti kõigi pahempoolsete töölisparteide legaliseerimist, Nõukogude Liiduga poliitilist ja majanduslikku liitu, suurmaapidamise konfiskeerimist, vähemusrahvustele enesemääramise õigust jne.

Kõrvuti veendunud revolutsiooniliste töölistega oli ETP-sse jäänud ka ebakindlaid inimesi. Seda näitab 1. augusti - imperialistliku sõja vastu võitlemise päeva tähistamine. Päeva eesmärk oli "...mobiliseerida hulkade arvamine sõja vastu, paljastada sotside patsifismi, vastukaaluks seades 1. augusti sotside 4. augusti sõjavastasele päevale..."[2] See oli liigne pahempoolsus. Sellise ürituse mõjuvuse tõstmiseks oleks pidanud eriti demonstratsiooni osas leidma koostöö võimalusi sotsidega.

---

[1] "Uus Edasi" nr. 24, 8. juuni 1929.

[2] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 218, lk. 42.

Liiatigi esinesid sotsid 4. augustil sisuliselt samade loosungitega kui pahempoolsed organisatsioonid 1. augustil. Päeva peaeesmärgi täitmiseks - hulkade arvamuse mobiliseerimiseks sõja vastu, oleks sel perioodil paljugi olnud võimalik teha koos sotsidega. Lahkhelisid suurendas sotside liidrite vaenulik hoiak pahempoolsete töölisorganisatsioonide vastu. 1. augustil saatis ETP Keskkomitee sekretär F. Hist, kes oli ka EKP liige, kõigile partei osakondadele teate, milles keelati 1. augustil demonstratsioonid ja streigid. EKP Keskkomitee Poliitbüroo koosolek 5. oktoobril 1929.a. hindas juhtunut järgmiselt: "Selle asemel, et tööliste meeleavalduse organiseerimise etteotsa asuda, lasksid ETP riigikogu rühma liikmed endid kaitsepolitseis ära hirmutada ja ei jäänud mitte ainult ise 1. aug. läbiviimise juures kõrvale, vaid hoidsid ka töölisi tagasi."[1] F. Hist heideti EKP ridadest välja.

1929./30.a. vahetusel toimusid Eestis järjekordsed linnavolikogude valimised. Tööstuskeskustes esines ETP edukalt. Tallinna linnavolikogus saavutati 14 kohta, Narvas 6, Tartus 3 ja Pärnus 1 koha.[2]

ETP ühendas enda ridadesse umbes 300 liiget, kes koondasid partei ümber laialdase poolehoidjate aktiivi. Partei mõju alt jäi välja põhilises osas maaproletariaat ja ka suur osa

---

[1] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 208, lk. 29.

[2] O. Kuuli, A. Liebman. Ühest eesti töölisparteist. "Eesti Kommunist" nr. 6, juuni 1961, lk. 32.

linnaproletariaadist. 5. aprillil 1930.a. ETP suleti kohtuja siseministri otsusega, kusjuures süüdistuseks oli ühendusepidamine EKP-ga. Nii osutus ETP revolutsiooniline tegevus väga lühiajaliseks.

EKP legaalse organisatsioonina tegutsedes, etendas ETP töölisliikumise ühtsuse loomisel suurt osa. Eesti Tööliste Partei häälekandja "Edasi" valgustas kõiki partei arenguetappe, samuti sisemisi võitlusi parteis. Häälekandjas peegeldus selgelt partei eesmärk ja püüd olla proletaarse parteina töölisklassi ridade koondajaks Eestis.

Ametiühingulisele liikumisele kui töölisliikumise ühtsuse ühele võimalusele, pöörasid legaalsed töölisajalehed eranditult suurt tähelepanu. Ametiühinguline liikumine oli ka EKP tähelepanupunktis, sest "...ametiühingulised organisatsioonid võivad hiiglasuurt kasu tuua mitte ainult majandusliku võitluse arendamiseks ja kindlustamises, vaid võivad saada ka üsna tähtsaks abiliseks poliitilisele agitatsioonile ja revolutsioonilisele organisatsioonile."[1]

Peale 1924.a. 1. detsembri sündmusi rüüstati ja suleti peaaegu kõik ametiühingud. Sulgemisest pääsesid äri- ja kontoriteenijate, trükitööliste ja rätsepatööliste ühingud.[2] "Kiir" meenutades neid sündmusi kirjutas: "Vaevalt on küll kuskil mujal maakera pinnal tööliste ametiühisused sarnast jõhk-

---

[1] V. I. Lenin. Teosed, 5.kd., lk. 412.

[2] O. Kuuli. Ühise võitluslipu alla. Tallinn, 1961, lk. 106.

rust tunnud kui demokraatlikus Eestis."[1]

"Meie vanad ja tugevad töölisorganisatsioonid on maha lõhutud, töölisliikumise tegelased on liikumistest sõjakohtu läbi kõrvaldatud, ühisuste varandused on laiali paisatud ja hävitatud...," kirjutati "Tööliste Kiires".[2] 1925.-1926.a. algas uus ametiühingute asutamise etapp, kuid kuna proletariaadi kogenud juhid olid vanglates või hukatud, haarasid sotsid ühingute asutamise initsiatiivi enda kätte. 1926.a. jooksul asutati umbes 15 uut ametiühingut. Kui 1920.-1924.a. asutati ametiühinguid tootmisharu põhimõttel, siis sotsid, hoides initsiatiivi, koondasid töölisi kitsastesse kutseühingutesse. Sellega lõhkusid sotsid ametiühingulise liikumise terviklikkuse põhimõtteid. Hoolimata sellest, et sotsid asutasid uusi ametiühinguid oma käe järgi, võtsid osa Tallinna, Tartu, Narva ja Pärnu töölisühinguid kohe sotside vaenuliku hoiaku. Proletaarsete revolutsiooniliste ametiühingute ülesandeid valgustas pidevalt 1927.a. alates "Kiir". Kõige kokkuvõtlikumalt ja selgemalt toodi need ülesanded ära artiklis "Töölisteklassi tuleviku nimel". Ametiühingud pidid ühendama "...kõiki töötajaid ühte kindlasse organisatsiooni... Ühte kindlasse organisatsiooni koondatud tööliste hulkadel on võimalus sarnast hiigla jõudu luua, mille ees nende klassi vaenlased taganema peavad. Teiseks tähtsamaks ametiühisuste ülesandeks on töölis-

---

[1] "Kiir" nr. 8, 5. märts 1927.

[2] "Tööliste Kiir" nr. 4, 30. juulil 1927.

te klassitunde kasvatamine ja poliitharidusline töö, eestkätt just põhjalikult ühiskondlikke küsimusi selgitada ning kaasa aidata kindla ilmavaate arendamiseks... ametiühisused suudavad oma ülesandeid ainult siis korralikult täita, kui nad on asutatud kõikidel tööharudel ja kui nad on ühendatud ülemaaliseks keskühisuseks, siis on neil jõudu ja mõju... Ametiühisused... peavad kogu oma tegevuse juhtima töölisklassi lõppsihi sotsialismi teostamise poole."[1] Vastupidiselt sotsidele rõhutati, et "...ametiühisuslise liikumise tegelikult massiliseks ja võitlusvõimeliseks muutmiseks peab olema ka oma poliitika. See poliitika peab olema tõeline töölisklassi poliitika - revolutsioonilise klassivõitluse poliitika."[2] Neid ülesandeid ei võtnud omaks sotsid, kes püüdsid ametiühingute võitlust eraldada poliitilisest ja ühendada kõik ametiühingud ainult majanduslike nõudmiste esitamiseks.

Ametiühingute lõhenemine oli 20. aastatel toimunud rahvusvahelises ulatuses. 1919.a. asutati Amsterdamis reformistlik Amsterdami Ametiühingute Internatsionaal, kuhu tema asutamisel kuulusid 14 maa reformistlikud ametiühingud. Internatsionaali üks peamisi eesmärke oli suunatud sellele, et hoida töölisklassi ühinemast kommunistlike revolutsiooniliste ametiühingutega. "Igakord, kus on tarvis reaalset võitlust sõja, interventsioonide ja nõrkade rahvaste rõhumise vastu, seal ei näe

---

[1] "Kiir" nr. 6, 19. veebr. 1927.

[2] "Kiir" nr. 14, 16. apr. 1927.

me ainustki sotsiaal-äraandjate juhti. Amsterdami internatsionaali juhid ei taha sellepärast võitlust imperialismi ja sõjahädaohu vastu, et nad käivad käsikäes oma kodanliste valitsustega," iseloomustas Amsterdami internatsionaali "Oktoobri Kiir".[1] Stabilisatsiooni aastail elas Amsterdami Internatsionaal üle kriisi, kui 1919.a. oli internatsionaali kuulunud 23.170.006 liiget, siis 1926.a. oli internatsionaali koosseisus ainult 12.839.174 liiget.[2] Ajavahemikul 1919-1921 heideti internatsionaalist massiliselt välja revolutsioonilisi ametiühinguid. 1921.a. asutasid need oma keskuse - Punase Ametiühingute Internatsionaali. Sinna kuulusid eesotsas Nõukogude Liidu ametiühingutega kogu maailma progressiivsed ametiühingud. Vastupidiselt Amsterdami internatsionaalile kasvasid Punase internatsionaali read stabilisatsiooni aastail tunduvalt. "Kui Profintern loodi, siis ühendas ta umbes 10 miljonit liiget, nüüd aga üle 16 miljoni..."[3] Punane Ametiühingute Internatsionaal pöördus korduvalt Amsterdami internatsionaali poole ühinemisettepanekutega, kuid need jäid tagajärjetuks.[4]

EKP suhtus internatsionaalidesse, juhindudes Lenini näpunäidetest: "Partei, kes kuulub Kommunistlikku Internatsionaali, on kohustatud pidama visa võitlust kollaste ametiühingute

---

1 "Oktoobri Kiir" nr. 4, 31. dets. 1927.

2 **Советская Историческая Энциклопедия. Том I, Москва 1961, стр. 472-474.**

3 "Oktoobri Kiir" rn. 4, 31. dets. 1927.

4 vt. **Большая Советская Энциклопедия. Том 23, стр. 275.**

Amsterdami "internatsionaali" vastu. Ta peab ametiühinguliselt organiseeritud tööliste hulgas visalt propageerima kollasest Amsterdami internatsionaalist lahkulöömise vajadust. Ta peab igati toetama Kommunistliku Internatsionaali poole hoidvate punaste ametiühingute tekkimasolevat rahvusvahelist koondist,"[1] kirjutas V. I. Lenin 1920.a. Töölisajalehed propageerisid eriti seda EKP tolle perioodi konkreetsest olukorrast tingitud seisukohta, et eesti ametiühingud, seni kuni nad oma enamuses on sotslikud, igati hoiduda ühinemast Amsterdami internatsionaaliga. Selleks propageeriti esialgu ka Punase Ametiühingute Internatsionaaliga mitteühinemist, vaid soovitati luua Eesti ulatuses tugev ühtne ametiühinguline liikumine ja seejärel otsustada rahvusvaheline ühinemine. Sellega taheti aega võita, et teha selgitustööd reformistlikes ametiühingutes ja võita nad proletaarse revolutsiooni teele. "Meil... puudub võimalus ühinemiseks ükskõik missuguse vooluga, vaid mõjuvalt poolt on lubatud ühineda ainult Amsterdami ametiühisuste liiduga. Nii ei saa siis Eesti töörahvas vabalt oma enamuse seisukohalt rahvusvahelist ühinemist otsustada ja sellepärast on suurem osa organiseeritud ja klassiteadlikku töörahvast seisukohal, et ühinemise küsimus tuleb jätta lahtiseks... Loobume esialgu igasugusest rahvusvahelisest ühinemisest ja kasvatame tugevaks ja teguvõimsaks oma ametiühisused ja töölisliikumise."[2]

---

[1] V. I. Lenin. Teosed, 31.kd., lk. 180.

[2] "Oktoobri Kiir" nr. 1, 10. dets. 1927.

1926.a. 6. detsembril kutsus Amsterdami Internatsionaal Stockholmis kokku Baltimaade ja Soome ametiühingute konverentsi. Sotsid, kasutades juhust, et Eestis puudus ametiühingute keskorganisatsioon, "volitasid" konverentsile eesti ametiühingute esindajatena sotsid K. Asti ja H. Martinsoni. Konverents "...paaripäevase kõnelemise järele lõpetati... ära, sest Amsterdami juudastel ei läinud korda "eksinud" ametiühisusi oma sotslikku taevariiki viia," kirjutati "Kiire" artiklis "Sahkerdajad Skandinaavias".[1] "Soome ja Skandinaavia ametiühisused ei olnud Amsterdami poolt tehtud ettepanekutega nõus. Nende ametiühisuste esitajad nõutasid nimetatud maade ametiühisuslise liikumise ühise väerinna komitee loomist, kes täies ulatuses ametiühisuste ühtluse küsimuse üles seab."[2]

Kui oli teatavaks saanud, et eesti töölisi esindavad konverentsil Ast ja Martinson, saabus pahempoolsetele ametiühingutele ja töölisajalehele hulgaliselt protestikirju. Revolutsioonilised ametiühingud saatsid konverentsile "Eesti klassiteadlike tööliste deklaratsiooni", mis loeti konverentsil ette ja mille ära tõid konverentsist osavõtnud maade töölisajalehed. "Meid täidab tõsise pahameelega see tõde, et sotsialistlise partei liikmed... endale jälguse võtavad Eesti organiseeritud töölisklassi nimel esineda...", öeldi deklaratsioonis. "Meie mõistame seda imestust ja vihameelt, mis kogu Eesti klassi-

---

[1] "Kiir" nr. 1, 12. veebr. 1927.

[2] Samas.

teadlikku proletariaati selle teadmise pärast peab täitma, et need inimesed esitada tahavad, kellel Eesti organiseeritud töölistega ega üldse tööliskassiga midagi ühist ei ole." Edasi kirjeldati revolutsiooniliste ametiühingute olukorda Eestis ja rõhutati "...et 1924. aastal suletud ühisused ainult ajutiselt kinni on pandud ja nad mitte lõpetatud pole. Nende juhatused on küll vangistatud ehk osalt maalt välja põgenenud, mitte aga ümber valitud."[1] Sellega öeldi selgelt, kes peaksid eesti tööliskassi esindajad konverentsil olema.

1927.a. aprillis toimus ülemaaline ametiühingute konverents. EKP võttis seisukoha eelolevaks konverentsiks ja andis omapoolsed juhised legaalsetele revolutsioonilistele töölisorganisatsioonidele 12. märtsil toimunud EKP Keskkomitee laiendatud koosolekul. Ajavahemikul, mis oli jäänud konverentsi kokkukutsumiseni tuli "...pearõhk panna ... uute ametiühingute liikmete juurdevõtmisele." Samuti peeti vajalikuks "...konverentsi juhatusse püüda viia klassiteadlikke töölisi, kes... võimelised oleks konverentsi juhtima." Rahvusvahelise ühinemise kohta otsustati "...Profinterniga ühinemise küsimust mitte üles võtta, kuid milgil tingimisel Amsterdamiga ühinemist läbi lasta viia."[2] Nendele otsustele toetudes valmistusid konverentsiks revolutsioonilised ametiühingud. Töölisajaleht pani suuri lootusi eelolevale konverentsile "...konverent-

---

[1] "Kiir" nr. 5, 12. veebr. 1927.

[2] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 176, lk. 3.

si tähtsamaks ülesandeks on selle õige tee näitamine, mille kaudu võimaldaks tõeliselt Eesti töölisklassi laiali paisatud ridade koondamine," kirjutas "Kiir".[1]

Ka sotsid tegid palavlikke ettevalmistusi, et konverentsi juhtimise ohje enda käes hoida. Konverentsi avapäevaks määrati ESTP kongress, mida kasutati oma maa osakondade muutmiseks maatööliste ühinguteks. ESTP kongressile sõitvatele saadikutele anti ühtlasi mandaadid osavõtuks ametiühingute konverentsist.[2] Tänu sotside tugevamale agitatsioonile ja provokatsioonilisele tegevusele, kujunes konverentsieelne olukord revolutsioonilistele ametiühingutele raskeks, eriti talurahva organisatsioonide osas. "Kiir", hinnates talurahva organiseerumise taset maal, kirjutas: "Mida näeme aga maal. Peaaegu 75 protsenti töölistest elab otse lambakarjana laiali, ilma et oleks aimugi kõrgest sihist, mille poole peab püüdma iga kapitali armust kurnatu."[3]

Konverentsil oli esindatud 3506 ametiühingu liiget, kusjuures pahempoolsed ametiühingud olid esindatud järgmiselt:

---

1 "Kiir" nr. 14, 16. apr. 1927.

2 EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 470, lk. 55.

3 "Kiir" nr. 12, 2. apr. 1927.

Ametiühing	Liikmete arv	Saadikute arv
Trükitööliste Liit	708	5
Eesti Kiutööliste Ühisus	163	4
Tallinna Puutööliste Ühisus	144	3
Tallinna Rätsepatööliste Ühisus	140	3
Narva Tööliste Ühisus	126	3
Pärnu Tööliste Ühisus	37	1
	1318 liiget	19 saadikut

Sotside mõju all olevaid ühisusi oli esindatud 10, 1398 liikmega ja 37 saadikuga, kusjuures rõhuva enamuse moodustasid siin maatöörahva ühingud - 21 organisatsiooni 803 liikmega ja 23 saadikuga. Peale selle oli veel nn. kõikuv rühmitus, kuhu kuulusid 6 ametiühingut 790 liikmega ja 12 esitajaga.[1] Sotsid saavutasid, mida nad taotlesid. 803 sotsliku maatöörahva ühingu liiget saatsid konverentsile 23 saadikut, kuna 708 liikmeline Eesti Trükitööliste Liit 5 saadikut. Toetudes sellisele enamusele, kuulutasid sotsid konverentsi tegevuse aluseks Amsterdami Ametiühingute Internatsionaali põhimõtted. "Võis loota, et meie töölisliikumine pika varjusurma järgi jälle

[1] EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 470, lk. 57.

ellu ärkab ning tugevneb. ... Töörahvast aga tabas... raske pettumus. ... Tõnismäelt ilmus tööliste turjal ratsutav bande ja muljus rusudeks tööliste hea tahte ja õigluse," kirjutati "Kiires".[1]

Lõplikku võitu sotsid konverentsil ei saavutanud. Amsterdami internatsionaali ühinemisega küsimuse arutamisel "...üksteise järel astusid kõnelejad üles - eeskätt organiseeritud tööstustööliste esitajad ja vaidlesid Amsterdami astumise vastu, isegi mõni väiksem sots maalt astus selle vastu... Kui härrassotsid seda veel pooldama hakkasid, siis muutus lahing õieti ägedaks. Nad olid sunnitud taganema ... ja võtsid oma ettepaneku Amsterdami astumise kohta tagasi. See oli löögiks neile, sest just selles seisis nende peaeesmärk ja püüd konverentsil," nii iseloomustati konverentsi internatsionaaliga ühinemise punkti arutamist aruandes EKP Keskkomiteele.[2] Konverentsil asutati sotslike ametiühingute poolt Eestimaa Töölisühingute Keskliit. Keskliidu juhatusse valiti eranditult sotsid. Seejärel lahkusid konverentsilt 21 pahempoolsete ametiühingute saadikut ja teatasid, et nad asutavad oma keskorgani. "Meie Kiir" kirjutas selle kohta järgmist: "...töölisühingute keskliidu asutamise konverentsil tuli ilmsiks, et teatud kildkond... mis koosnes sotside partei liigetest, ignoreerib täielikult tööstustööliste õiglasi nõudmisi ning eemaldasid töölis-

---

[1] "Kiir" nr. 15, 23. apr. 1927.

[2] EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 470, lk. 55.

klassi kandvama osa - linna proletariaadi - keskliidu tegevusest täielikult, moodustades keskliidu juhatuse sotside partei rakukeseks töölisühisuste sildi all...

Kogu see keskliidu loomise katse oli kodanluse ja sotside ühine noodavedamine, et töölisi ninapidi vedada ja eksikombel mõneks ajaks surmaunne suigutada. Töölised ei lasknud end aga eksitada ega ninapidi vedada, vaid jätsid nooda tühjaks."[1]

Sotside tegevust ametiühingute konverentsil arutasid töölisorganisatsioonid oma koosolekutel. Nende koosolekute resolutsioonid tõi ära oma veergudel ka töölisajaleht. 30. juulil 1927 toimus kiutööliste ametiühingu koosolek, millest võttis osa 80 liiget. Koosolek oma resolutsioonis mõistis hukka "...sotside poolt ettevõetud tegevuse kitsarinnalise partei poliitilise seisukoha pealesurumise alal, mis ametiühisuste kõige algelisemad õigused porri tallas ja omavahelise solidaarsuse peale vilistas. Samuti mõistab üldkoosolek hukka sotside tegevuse ettepaneku asjus, missugune sisaldas Amsterdami ametiühisuste internatsionaaliga ühinemise vajadust, vaatamata, et kõik ... tööstustööliste esitajad kategooriliselt nimetatud internatsionaaliga ühinemise vajadust eitasid. Kiutööliste ametiühisuse peakoosolek leiab, et jagunemine internatsionaalidesse killustab üleilmlist töölisliikumise ühtsust ning kutsub kõiki ametiühisusi kaasa mõjuma selleks, et ametiühisused ellu kutsuks ühtlusorganisatsiooni, kus kõik internatsionaalid ühi-

---

1 "Meie Kiir" nr. 2, 28. mail 1927.

selt tööliskassi organiseerimise alal töötaksid."[1]

Vastasutatud keskliidust lahkumine oli pahempoolseks veaks. Just võitlus sotsliku keskliidu kaudu töölisorganisatsioonides sotside mõju vähendamise ja ühisrinde loomise eest oleks andnud mõjusaid tagajärgi. Nüüd aga teotseti lausa sotside mõju tugevdamise suunas töölisliikumises. Seda pahempoolset viga aitas süvendada ka legaalne töölisajakirjandus, mis tunnistas revolutsiooniliste ametiühingute esindajate lahkumise konverentsilt igati õigeks.

Tööliskassi ühtsuse demonstratsiooniks Eestis stabilisatsiooni perioodil kujunes 1927.a. 1. mai pühitsemine. Töölisajaleht valgustas hoolikalt maidemonstratsiooni ettevalmistusi. See hoolikus on arusaadav, kui arvestada, et töölispüha polnud võimalik pühitseda kahel eelmisel aastal. 9. aprillil toimus Tallinnas töölisorganisatsioonide esindajate koosolek, millel arutati 1.mai demonstratsiooni kava, rongkäigu järjekorda ja koosseisu. Sotsidel oli "...kategooriline nõudmine, et poliitilised parteid, see tähendab, nemad, oleks meeleavalduse eesotsas", kirjutas "Kiir". Jutt oli ainult kahest parteist ESTP-st ja Eesti Tööliste Parteist, mis tegelikult tähendas tõesti seda, et sotside parteid oleks moodustanud demonstratsiooni juhtkolonni. "...tööta tööliste kui ka ametiühisuste esitajad leidsid, et eesotsas peaks olema ametiühisused, põhjendades seda sellega, et eelmiste aastate maid, mil poliitilised par-

---

[1] "Tööliste Kiir" nr. 5, 6. aug. 1927.

teid, sotside näol, samuti tegutsesid, pole pühitsetud." Vaidlustest hoolimata leidis koosolek "...et lahkhelid tulevad kõrvale jätta ja... vähemalt sellel suurel päeval üksmeel alal hoida..."[1] Demonstratsiooni kolonnide järjestus määrati hääletamise teel. "Ettepanek, et sotsid... eesotsas oleks olnud, sai poolt 7 häält, et nad keskel oleks, sellega ühinesid 12 esitajat, kuna 13 esitajat otsustasid, et sotsidel on küllalt sellest, kui nad rongikäigu lõpul tulevad ja oma "autoriteediga" rongikäigu saba korraliku hoiavad.[2] Rongkäigu lõplik kuju oli "Kiire" andmetel järgmine: trükitööliste ühisus, kiutööliste ühisus, puutööliste ühisus, metallitööliste ühisus, rätsepatööliste ühisus, ehitustööliste ühisus, Eesti Sotsialistlik Tööliste Partei, Tallinna tööliste linnavolikogu rühm, Eesti Tööliste Partei, karskusselts "Valvaja", töölisspordiühing, tööliste esperantoselts, Lutheri vabriku töölised, tselluloosi vabriku töölised, raudtee töölised ja Balti puuvillavabriku töölised.[3]

9. aprilli koosolek arutas läbi ka loosungid, millega esineda demonstratsioonil. Loosungid olid revolutsioonilised ja nende avaldamise eest konfiskeeriti ajaleht "Kiir", nr. 14, 16. apr. 1927. Kuid samad loosungid, mis kodanlusele kõige rohkem vastumeelt olid ("Kaitseliit laiali!", "Poliitilised van-

---

1 "Kiir" nr. 14, 16. apr. 1927.

2 "Kiir" nr. 14, 16. apr. 1927.

3 "Kiir" nr. 16, 30. apr. 1927.

gid vabaks!" jt.) said töörahvale teatavaks just kodanlike ajalehtede läbi. Nimelt avaldasid ajalehed "Esmaspäev" ja "Vaba Maa" teate "Kiire" sulgemise kohta, kirjeldades koos keelatud loosungitega sulgemise üksikasju. Neid tõi "Vaba Maa" ära koguni 8 tähtsamat loosungit.[1] Seega said kodanlikud ajalehed tahtmatult konfiskeeritud "Kiire" töö jätkajaks, propageerides töörahva revolutsioonilisi mailoosungeid. See sündmus tegi politseile suurt meelehärmi.[2]

Maidemonstratsioon kujunes kaheaastase sunnitud vaikimise peale võimsaks töörahva peoks. "Kiires" kirjutati, et "Eesti tõusikkodanlus pidi sel päeval hirmuga nägema, et töölised pole ikka veel unustanud oma püha.[3] Teises artiklis, milles tehti kokkuvõtteid rongikäigust, räägiti uhkusega, et "...kümnetuhandelised tööliste hulgad 1. mail jälle kord näitasid, et vaatamata metsiku surve peale, vaatamata maskeeritud fašismi peale, nad sedasama teed tahavad sammuda, mis nad algasid 1917. a."[4]

Kogu 1927.a. suve ja sügise jooksul pöörasid legaalsed töölisajalehed palju tähelepanu pahempoolsete ametiühingute tugevdamisele. "Iga klassiteadliku töölise kohus on oma lähemas ümbruses, kus ta töötab, elab, käib, liigub ja üldse igalpool, kus ta kokku puutub töölismassidega, vähemteadlikkudele seltsimeestele selgeks teha ametiühisuste tähtsuse ja vajaduste üle,"

---

1 "Vaba Maa" nr. 90, 16. apr. 1927 ja "Esmaspäev" nr. 16 (241), 19. apr. 1927.

2 ENSV ORKA, f. 70, nim.6, s.-ü. 78, lk. 32 jj.

3 "Kiir" nr. 17, 7. mai 1927.

4 Samas.

nõudis "Tööliste Kiir".[1]

17. veebruaril 1927 oli siseminister töölisklassi pika võitluse järel sunnitud sekvestri alt vabastama Töölismaja. Pidulik avakoosolek toimus 26. veebruaril.[2] Sellest ajast hakkasid kõik Tallinna revolutsioonilised töölisorganisatsioonid koonduma siia.

Töölismajale pandi suuri lootusi töölisklassi ühtluse loomisel. "Kui kõik töölised ilmuvad oma organisatsioonide kodusse, tutvunevad nad üksteisega: kahtlemata on selle tagajärg, et Eesti ametiühisusline liikumine sammub ühtluse poole. Kaovad omavahelised arusaamatused ning aset leiab ühtlane ja tugev töölisliikumine, millega kodanlusel kui jõuga tuleb arvestada", nii hindas Töölismaja tegevust "Tööliste Kiir".[3]

Pahempoolsete ametiühingute suurt aktiivsuse tõusu organiseerumisel Töölismaja ümber on sunnitud tunnistama ka kodanlik ajakirjandus. Nagu märkis "Päevaleht", oli "...kõik rattad selleks käima pandud, et tööliste ühinguid Vaksali puiesteele koondada."[4]

Töölisliikumise elustamiseks hakati kasutama uusi võtteid, eriti nn. töörahva kohtuid, millise mõtte töölised olid saanud Nõukogude Liitu külastades.[5] Suur protsess, mida töölisaja-

---

1 "Tööliste Kiir" nr. 5, 6. aug. 1927.

2 A. Sunila. Kodanliku "demokraatia" ja "vabaduse" sildi all. Tallinn, 1961, lk. 90-91.

3 "Tööliste Kiir" nr. 7, 20. aug. 1927.

4 "Päevaleht" nr. 284, 18. okt. 1927.

5 Samas.

kirjandus põhjalikult valgustas, toimus Balti puuvillavabriku tööliste üle. "Balgi puuvillavabrik on suur vabrik, kus töötab palju töölisi, kuid tööliste olukord muutub iga päevaga ikka viletsamaks..."[1] Tööliste vanemaid puuvillavabrikus polnud valitud. "...igakord on leidnud vabriku valitsus ikka mingisuguseid teid, kuidas valimisi ära hoida."[2] Kui teisiti ei õnnestunud enam valimisi ära hoida, pani vabriku valitsus hääletuskastide juurde oma kontrolli. "Ja töölised olid loomulikult kartlikud sarnase kontrolli ees, sest võib ju töölt lennata."[3] Selline olukord valitses töölisajalehe järgi Balti puuvillavabrikus. Ajaleht püüdis selgitada neid põhjusi, kuidas kodanlusel ühes vabrikus on selline võim tööliskonna üle. "Tallinna Kiir" tuli järeldusele, et "süüdi selles on ka töölised ise oma loidusega... Töölised ei taha aru saada oma ülesannetest ja kohustest."[4] Et neid kohuseid meelde tuletada "...korraldab Eesti kiutööliste ametiühisus näitliku töörahva kohtu, kus kaebealusena esinevad Balti puuvillavabriku töölised. Kaebaja kogu töörahvas. Samuti on kaitsja ja prokurör ja viieliikmeline kohus."[5] Kohus toimus 23. oktoobril

---

1 "Tallinna Kiir" nr. 3, 15. okt. 1927.

2 "Tööliste Kiir" nr. 4, 30. juuli 1927.

3 Samas.

4 "Tallinna Kiir" nr. 3, 15. okt. 1927.

5 Samas.

1927.a. Töölismajas. Prokuröri süüdistus sisaldas järgmisi punkte: 1) et kaebealune on unustanud oma kõige pühamad ülesanded, s.o. energilise võitluse töörahva huvide eest, 2) et on sellega "...saanud töörahva äraandjaks ja kaasaaitajaks kodanlusele nende kurnamistöös, 3) on unustanud endid organiseerida võitluseks paremate elutingimuste kättevõitmiseks, 4) on kõrvale hoidnud ametiühingute liikumisest "...ja igasuguse kihutustöö ja energia kaotanud kaasvõitlejate ergutamiseks. Selle tõestuseks toodi järgmised faktid: vabrikus puuduvad tööliste vanemad, vabrikus on ettevõtja poolt tööaja pikendus läbi viidud; töölistest on ametiühinguliikmeid 200, kuna töölisi on 2000. Süüdistuse kokkuvõttes nõudis prokurör surmanuhtlust, kunavabrikus "...on teadlik löidus, mis võib nakatada ka teisi töölisi." Surmanuhtluse nõudmist põhjendati sellega "...et töörahvas on piiratud tugeva vaenlase rõngaga ja oma olemasolu ja vabaduse kättevõitmiseks ning alalhoidmiseks peab tarvitusele võtma äärmiselt otsustavad abinõud."[1] Kaitsja nõudis kergemat karistust, näidates kuidas vabrikus tööliste tagakiusamine on võtnud laia ulatuse. Samuti valgustas kaitsja oma kõnes töötingimusi, millised valitsesid puuvillavabrikus. Kohtuotsusega karistati Balti puuvillavabriku tööliskonda tingimisi organiseeritud tööliskonnast väljaheitmisega ja anti kiutööliste ametiühingu järelevalve alla. Kui aasta jooksul on sisse seatud töölisvanemad ja kui üle 50% töölistest on ametiühingu liikmeteks võetud, langeb karistus ära.[2]

---

[1] "Punane Kiir" nr. 1, 29. okt. 1927.

[2] Samas.

Selline protsess oli heaks õppetunniks kogu eesti töölisklassile, näidates töölistele nende olukorda ja puudusi, mis esines töölisliikumises. Seega protsessi tähtsus oli palju suurem kui kohtumõistmine ühe vabriku tööliste üle. Protsessi edust räägib fakt, et "Eesti Kiutööliste Ametiühisusel on kavatsus ka edaspidi korraldada vaielus ja muid õhtuid, et sellega huvi äratada ning töölisi enam koondada ametiühisuste ümber."[1]

1927.a. novembris asutati Tallinna ametiühingute keskus - Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu. Kiutööliste ametiüihing sai selle tegelikuks organiseerijaks. Ametiühingute juhatuste koosolekul lepiti kokku, et põhikirja koostavad ja kirjutavad alla suuremad ametiühingud. Selleks valiti esialgselt 5 suuremat ametiühingut: Tallinna Metallitööliste Ametiühing, Tallinna Äri-, Kontori-, Kantselei- ja Kooperatiivteenijate Kutseühing - need mõlemad olid reformistlikud. Revolutsioonilistest ametiühingutest pidid alla kirjutama Eesti Kiutööliste Ametiühing, Tallinna Keemia- ja Paberitööliste Ametiühing ja Tallinna Puutööliste Ametiühing. "Juhtus aga nii, et puutööliste ametiühisus ei saanud allakirjutamisest osa võtta, ning põhikiri saadeti registreerimisele nelja allkirjaga, mis sai edaspidisele edukale tööle saatuslikuks," kirjutas "Oktoobri Kiir".[2] Kujunes olukord, kus võitlust pidasid kaks reformistlikku ametiühingut kahe revolutsioonilise ametiühingu vastu. "Teisel pool

---

[1] "Punane Kiir" nr. 1, 29. okt. 1927.

[2] "Oktoobri Kiir" nr. 3, 24. dets. 1927.

kiu- ja paberikeemia tööliste ametiühisused, kelle seljataga veel 8 teisi ametiühisusi."[1] Sotsid nähes, et nad teisiti võitu ei saavuta, ajasid ühelt detsembris toimunud kesknõukogu koosolekult politsei abiga välja 10 revolutsioonilise ametiühingu 31 esindajat - nende seas ka kaks kesknõukogu asutajatliiget. "Niisugust skandaalset väljaastumist ei tunne Eesti töölisliikumise ajalugu...", kirjutasid töölised "Oktoobri Kiires", "Kes on siis töölisliikumise lõhkujad? Kas need, kes ihu ja hingega püüavad töölisi organiseerida ja tegevusele ergutada, või need, kes ametiühisusi ja nende koondusi politsei abil laiali ajab ja isegi liitunud ühisusi liidust minema kihutab, nagu juhtus kiutööliste ametiühisusega."[2] Sotsid kuulutasid, et kesknõukogu liikmeks võetakse edaspidi ainult neid ametiühisusi, mis tunnustavad Amsterdami Ametiühingute Internatsionaali. Siit alates läksid nad üle rünnakule kõikides töölisklassi organisatsioonides. Üle kogu maa saabus töölisajalehtedele teateid sotside provokatsioonilistest väljaastumistest töölisühingute koosolekutel. 8.detsembril pidas koosolekut Tartu Töölisliit. Päevakorras oli üks kpsimus - rahvusvahelise ühinemise küsimus. Hääletamisel anti Amsterdami Internatsionaaliga ühinemise poolt 10 häält, vastu 5 ja erapooletuks jäid 5. "Sellega oleks pidanud Amsterdami ühinemise küsimus surnud olema, sest erapooletud käivad ka vastu. Iga liidu koosolekul loeti erapooletud hääled vastu, kuid nüüd... loeti era-

---

[1] "Oktoobri Kiir" nr. 3, 24. dets. 1927.

[2] Samas.

pooletud hääled poolt."[1]

Suursündmuseks oli sotsidele Tallinna Metallitööliste Ametiühingu koosolek, kus "Oktoobri Kiire" sõnade järgi "...purjetati Amsterdami kaitseingli tiiva alla." Kohal oli umbes 1/5 liikmetest, seejuures "...suure hulga moodustasid koosolejatest klanitud ja pügatud... noorsotsid. Need... olid sotside poolt selleks metallistideks tehtud, et ametiühisust Amsterdami purjetada."[2] 43 häälega 23 vastu otsustatigi internatsionaaliga ühineda.

Pahempoolsed ametiühingud otsustasid lõplikult lahku lüüa reformistlikust kesknõukogust ja moodustasid 1928.a. algul omaette Kesknõukogu, mille asukohaks sai Tööliste Maja. Siia kuulusid 10 ametiühingut 1800-2000 liikmega.[3] See pahempoolne samm aitas veelgi kaasa eesti töölisliikumise lõhenemisele. Just reformistliku kesknõukogu tööst osavõtu abil oleks tulnud ametiühingutes teha selgitustööd ja allutada kesknõukogu revolutsioonilise võitluse eesmärkidele. Seoses sotside aktiivse lõhestustegevusega levis juba 1926.a. paljude pahempoolsete tööliste hulgas arvamine, et reformistlikest ametiühingutest ja sotslikest organisatsioonidest ei tohi ega tule osa võtta. Seda küsimust oli arutatud ka EKP 1926.a. novembrikonverentsil, kus J. Anvelt oma sõnavõtus märkis, et

---

[1] "Oktoobri Kiir" nr. 2, 17. dets. 1927.

[2] Samas.

[3] "Töörahva Kiir" nr. 1, 14. jaan. 1928.

"...sellele voolule, mis sotside ühisustest eemale hoidmist pooldab, tuleb kõige jõuga vastu võidelda. Tuleb minna sotside ühisustesse ja need üle võtta, et nad tõsisteks tööliste klassivõitluste organisatsioonideks saaks."[1] Legaalne töölisajakirjandus ei osutanud sellele küsimusele vajalikku tähelepanu. Ametiühingute pahempoolseid vigu kritiseeris teravalt Eestimaa Kommunistlik Partei. Artiklis "Eesti klassiteadlikud töölised ei tohi lasta endid eksiteele kiskuda", mis ilmus Leningradis ilmuva EKP häälekandja "Edasi" veergudel J. Anveldi sulest, analüüsiti nimetatud vigu üksikasjaliselt. "Tallinnas on iselaadiline seisukord tekkinud, niipalju kui ajalehtedest näha võib: ühe ja sama põhikirja põhjal on sotsid ühe ja klassiteadlikkude tööliste ühisused teise kesknõukogu avanud. Kummagil pool on paar ühisust, kes kesknõukogu asutajateks olid. Taolise olukorra likvideerimise "...tarvis on nõuda, et kõik ühisused Keskliitu vastu võetaks." Samuti nõuti tööd selles suunas "...et laialised tööliste ja teenijate hulgad sotside juhatuse alusel olevatesse ühisustesse astuksid. Samas hoiatati töölisajalehti Eestis teisesuunalise vea eest. Nimelt kutsus töölisajakirjandus järjekindlalt nn. klassiteadlikke töölisi ühinema ametiühingutesse. "Kuhu jäävad siis need, kes veel mitteklassiteadlikud pole? Kuhu jäävad need, keda meie alles ametiühisuses suudame klassiteadlikuks kasvatada? Need lähevad sotside juurde. Need tehakse sotsideks.

---

[1] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 171, lk. 39.

Just seda tahavadki sotsid," selgitas "Edasi". Kokkuvõttes märgiti, et eesti "...klassivõitluse alusel seisvad ametiühisused eksiteele asunud, mida seni Eesti klassiteadlikud töölised ei tunnud."[1]

Jaanuaris 1928.a. toimuvale Eesti Töölisühisuste I kongressile (ametiühingute III kongress) läks töölisklass vastu täiesti lõhestatult. Kongressieelsel perioodil tõstis töölisajakirjandus üles väga vajaliku küsimuse selgitustööst talurahva hulgas. Kogu 1927.a. oli selleks väga vähe tehtud. Meelde tuletades aprilli kuu ametiühingute konverentsi kurbi kogemusi maatöörahva ühingute osas, kirjutas "Oktoobri Kiir": "Maatöölised on enam organiseerimatud ja need 43 maatööliste ametiühisuse osakonda, kus liikmete arv kõigub 5-20-ni, võivad kongressi töö peale õige halvavat mõju avaldada ja kõige halvemal juhusel koguni Eesti tööliste ametiühisuslise liikumise killunemisele viia..."[2] Kuna sellele probleemile pöörati tähelepanu liiga hilja, ei suudetud kongressieelsel perioodil tööliste-talupoegade liidu loomisel midagi olulist ära teha. Kongressi alguseks oli maatöörahva ühinguid seega 43, kuid sotsid polnud nende peale nii kindlad, kui 1927.a. aprilli konverentsi ajal. Kõigile maaühingutele saadeti laiali ringkiri, mis sattus ka töölisajalehe toimetajate kätte. Seda kasutati sotside paljastamiseks. "Saadikuks pidi valitama tingimata

---

[1] "Edasi" nr. 15 (2776), 21. veebr. 1928.

[2] "Oktoobri Kiir" nr. 1, 10. dets. 1927.

"oma mees" (nähtavasti kartsid sotsid, et mõni soovimatu element kongressile pääseb, pealegi nende esitajana) kui aga ühing ei saa majanduslistel põhjustel saadikut valida, siis saatku Tallinna nimetu mandaat," analüüsis ringkirja "Töörahva Kiir".[1] Sellest tuli "...et igasugused Joonased, Piiskarid, Tulpid, Gustavsonid jt., kes kunagi pole maal elanud, veel vähem maal töötanud, olid maatööliste ühingu osakondade saadikud." Kuid ka sellest näis sotsidele vähe olevat. Kongressist keelati osavõtt 6 ametiühingule, kes koondasid endi ridadesse 1100 liiget ja kes pidid olema esindatud 24 saadikuga.[2]

Sotsid kasutasid oma saadikute arvu suurendamiseks kongressil ka teisi võtteid. Näiteks Pärnu Tööliste Ühingust, kus oli umbes 70 liiget, saadeti kongressile 23 delegaati.[3]

Kõigest sellest tingituna oli 6. jaanuaril 1928.a. alanud Eesti Töölisühingute I kongressi 106 saadikust 80 sotside partei liiget.[4] Töölisajakirjandus nimetas kongressi sotside partei kongressiks "...ametiühisuste sildi all, kus kinnitati ainult Amsterdami kuuluvusest võõra sildi all, milleks sotsid ehtisid end võõraste röövitud sulgedega."[5]

Kongressi põhiküsimuseks oli Amsterdami Internatsionaaliga

---

1 "Töörahva Kiir" nr. 2 (46), 21. jaan. 1928.

2 "Töörahva Kiir" nr. 1 (45), 14. jaan. 1928.

3 Samas.

4 "Töörahva Kiir" nr. 2 (46), 21. jaan. 1928.

5 Samas.

ühinemise küsimus, mille poolt hääletasid 8 ühingu saadikud (esindasid 2650 liiget). Kui vastuhäälteks lugeda ka kongressile mittelubatud ühingute saadikute hääli, hääletas otsuse vastu 14 ametiühingut 3100 liikmega. Sotsliku koosseisuga kongress ühines rõhuva hääleenamusega Amsterdami internatsionaaliga, kuigi ametiühingute jõudude faktiline olukord seda ei kajastanud. Revolutsiooniliste ja reformistlike ametiühingute jõudude vahekord oli 1927.a. aprillist kuni 1928.a. jaanuarini muutunud järgmiselt:[1]

Aasta	Revolutsioonilised ametiühingud		Reformistlikud ametiühingud	
	ametiühingute arv	liikmete arv	ametiühingute arv	liikmete arv
1927.a. aprill	6	1318	10	1398
1928.a. jaan.	14	3100	8	2650

Peale kongress jätkus endiselt kahe suuna vaheline võitlus ametiühingulises liikumises. "Kuna sarnane seisukord, arvestades praeguse eesti ametiühingulise nõrkusega, kujuneb jõudude killustamiseks, on juba mõni aeg tagasi üles kerkinud mõte seda likvideerida ning luua ühtlane ametiühinguline liikumine. Seni on ses asjas peetud paar nõupidamise koosolekut kahe kesknõukogu vahel, kuid vaatamata Vaksali puiesteel asu-

---

[1] Andmed on võetud: "Töörahva Kiir" nr. 1 (45), 14. jaan. 1928; EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 470, lk. 57.

va kesknõukogu tõsisest soovist ja tahtmisest, ei taha asi nihkuda teisel pool," kirjutas "Edasi" 1928.a. septembris.[1] Neil koosolekutel olid "...sotslisse Keskliitu mitte kuuluvad ametiühisused... isegi valmis Amsterdami Internatsionaali arvustamisest loobuma, et sel teel kaheks lahutatud ametiühisusi üheks tegevuseks ühendada."[2]

Töölishulgad nõudsid oma ajakirjanduse kaudu süstemaatiliselt kahe kesknõukogu ühinemist. Näiteks 18. septembril saatis Tallinna maalritööliste ametiühing kirja Vaksali tänaval asuvale kesknõukogule, milles teatati, et "...Tallinna maalritööliste ametiühing otsustab nii kaua mitte kumbagisse kesknõukogusse astuda, kuni need pole omavahel ühinenud."[3]

Revolutsiooniliste ametiühingute tugevdamiseks viidi 11.-18.märtsini läbi organiseerimisnädal. Nagu "Töörahva Kiir" teatas, tegi revolutsiooniline Kesknõukogu "...igale ametiühisuse liikmele kohuseks juurde tuua üks uus liige oma ametiühisusse."[4]

Samal ajal tugevnes pidevalt Tõnismäel asuv reformistlik kesknõukogu. Amsterdami internatsionaalilt saadud summasid kasutati ohtralt propagandaks, samuti aga ka üksikutele reformistlikele ametiühingutele toetuse andmiseks. Ka kodanlikud

---

1 "Edasi" nr. 1, 1. sept. 1928.

2 "Edasi" nr. 10, 3. nov. 1928.

3 "Edasi" nr. 5, 29. sept. 1928.

4 "Töörahva Kiir" nr. 9 (54), 10. märts 1928.

organisatsioonid toetasid vahetevahel reformistlikke ametiühinguid. Nii sai 1926.a. asutatud reformistlik Üleriiklik Majateenijate Ametiühing kahe aasta jooksul Töö-hoolekande ministeeriumilt 150.000 marka ja Tallinna linnavalitsuselt 50.000 marka. 1928.a. oli Töö-hoolekande ministeeriumi eelarvesse võetud nimetatud ametiühingu toetamiseks 100.000 senti. Selline toetusepoliitika leidis töölisajalehe poolt halastamatult teravaid sõnavõtte. "Et kunagi üks ametiühing kodanliselt riigilt toetust saanud sarnased suured summad, see on juba midagi ennekuulmatut töölisliikumise ajaloos. Senini oleme ju harilikult kuulnud ja näinud ainult ametiühingute sulgemisi ja nende liigete tagakiusamisi... sotsid ja nende organisatsioonid on kodanlusele ja selle riigile kasulikud... sama kasulikud nagu sõjavägi ja kaitsepolitsei," kirjutas "Edasi".[1]

Süvenevatest vastuoludest hoolimata pühitsesid 1928.a. 1. maid kõik töölisühingud üksmeelselt. Vastavad ettevalmistused algasid juba märtsis, kui moodustati korraldustööde komisjon. Selles olid võrdselt esindatud revolutsioonilised ja reformistlikud ametiühingud, kui ka ESTP ja ETP.[2]

1928.a. sügisel moodustati pahempoolsete ametiühingute initsiatiivil ametiühingutevaheline tegevuskomitee, mis "...seab oma esimeseks ülesandeks ametiühingute ühtluse teostamise, kutsudes endaga ühinema kõiki ametiühinguid, vaatamata

---

[1] "Edasi" nr. 6, 6. okt. 1928.

[2] "Töörahva Kiir" nr. 9 (54), 10. märts 1928.

nende poliitilise meelsuse peale."[1] Tegevuskomitee avaldas oma programmilised nõudmised, mis kõrvuti revolutsiooniliste nõudmistega, sisaldas rea reformistlikke vigu. Näiteks teatas tegevuskomitee, et ta "...ei taha ühtegi poliitilist voolu selleks maha teha, et teist ülistada ja tema asemele seada..." Samuti püstitati loosung: "Välja ametiühisustest parteipoliitika."[2]

Neid seisukohti asusid töölised ajalehe veergudel teravalt kritiseerima. Seisukoha kohta, et tegevuskomitee ei taha ühtegi voolu maha teha ja teist asemele seada, kirjutasid töölised: "Selles väljavõttes leiame väga eksliku mõtte, kus poliitilisi voole hinnatakse üheväärselt, vaatamata sellele, et iga poliitiline vool on teatud klassihuvide väljendaja. Ametiühingutel ei saa olla puht erapooletut seisukohta kõigi nende parteide suhtes, kes end nimetavad tööliste esitajaks."[3]

Artiklis "Kas saab ametiühingulisest ühtlusest asja," öeldi: "Paljude tööliste arvates on Tegevuskomitee üleskutsesse ülalnimetet märkus asjata sisse võetud... Muidugi teeme maha, kui see töölistele kahjulik on. Oleks lollus ja püsti rumalus kui see teisiti oleks."[4]

Teravalt kritiseerisid töölised loosungit, milles nõuti

---

[1] "Edasi" nr. 15, 8. dets. 1928.

[2] Samas.

[3] "Uus Edasi" nr. 2, 2. veebr. 1929.

[4] Samas.

"parteipoliitika" kõrvaldamist ametiühingutest. "...ametiühingute tegevus võib ainult siis olla klassiteadlik ja töölisklassi huvidele vastav, kui ametiühingute otsekohesest juhtimisest võtab osa proletariaadi klassivõitluse partei. Nii ei saa juttu olla, et ametiühingutest välja partei poliitika üldse, vaid ametiühingutest välja sotside partei kodanlusega koostöötamise ja tööliste huvide äraandmise poliitika."[1]

Neist vigadest tegevuskomitee hiljem vabanes, kuid midagi olulist töölisliikumise ühtluse loomisel ta teha ei suutnud.

Sotsid võtsid tegevuskomitee vastu kohe võitleva hoiaku. "Keskliit ei püüdnudki, ei tahtnudki ühinemise küsimuses vastu tulla, vaid ruttas kohe tegevuskomiteed väljaspoole seadust kuulutama," kirjutas "Uus Edasi."[2]

1929.a. II Töölisühingute kongressile läks eesti töölisklass kahe ametliku organisatsioonina: reformistliku Eesti Töölisühingute Keskliiduna ja revolutsioonilise Ametiühisuste Kesknõukoguna. Revolutsiooniliste ametiühingute kongressi eelse programmi esitas tegevuskomitee. See programm oli juba vabanenud tegevuskomitee endistest vigadest. Nõuti maa- ja linnaühingute tihedat koostööd; kasutada sotside sahkerdamise paljastamist ühise väerinna tugevdamiseks, võidelda arvamuse vastu, et sotslikest ühingutest ei tule osa võtta jne.[3] Sotsid lasid kongressi delegaatide valimisel käiku kõik vanad võtted,

---

[1] "Uus Edasi" nr. 1, 26. jaan. 1929.

[2] "Uus Edasi" nr. 20, 11. mai 1929.

[3] "Uus Edasi" nr. 10, 28. märts 1929.

mandaadid said "omad mehed", neid anti reformistlikele ametiühingutele rohkem kui õigus. Nagu eelmiselegi kongressile, ei lastud ka nüüd terve rea revolutsiooniliste ametiühingute saadikuid. Kongress 4.-5. aprillil möödus sotside võidu tähe all. Pahempoolsed organisatsioonid nõudsid kongressil Amsterdami Internatsionaalist väljaastumist, kollektiivlepingute sõlmimist, elatusmiinimumi kehtestamist jne. Need nõudmised ei pandud kongressil hääletusele või siis hääletati maha, millega pandi alus "...kõige suuremale sotside sigadusele..." - nii iseloomustati seda "Uues Edasis".[1]

1929.a. 1. mai rongikäik otsustati läbi viia sotsidest lahus. 21. märtsil 1929.a. võttis EKP Keskkomitee Poliitbüroo vastu sellekohase otsuse: "käesoleval aastal tuleb 1. mai demonstratsioone pahempoolsete ametiühisuste eestvõttel iseseisvalt, lahus sotsidest korraldada..."[2]

1928.a. detsembris võimule tulnud sotsi A. Rei valitsus oli arendanud igati kodanluse sõjaprogrammi elluviimist. Arendati koostööd Poola militaristidega. Kaitseliidule jagati suuri toetusi. Nõukogude Liidu vastu arendati igakülgset laimukampaaniat ja võideldi poliitiliste vangide amnesteerimise vastu. Seega võideldi kõige olulisemate Eesti töölisklassi nõudmiste vastu. Samal ajal, valimiseelses kampaanias, tõotati kõiki neid nõudmisi täita. Seetõttu nõudsid töölised ja pahem-

---

[1] "Uus Edasi" nr. 11, 6. apr. 1929.

[2] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 208, lk. 13.

poolsed organisatsioonid sotside täielikku isoleerimist ka mai rongkäigus. Keskkomitee Poliitbüroo otsus polnud päris õige. Sellega isoleeriti sotside partei lihtliikmed, kes olid sattunud nende demagoogia mõju alla. Märtsis-aprillis toimunud tööliste koosolekutel otsustati kõikjal maidemonstratsioon sotsidest lahus korraldada. 28. aprillil Lutheri vabriku töölised oma koosoleku resolutsioonis ei pidanud võimalikuks "...suurel tööliste pühal kaasa minna isikutega, kes klassivõitluse on jalge alla tallanud ja kodanlusega koos töötanud."[1] Veel enam, 1. mai demonstratsiooni eelmistel aastatel koos sotsidega peeti suureks eksituseks, mis "...ei tohi tänavu enam korduda."

1. mai 49 loosungist käsitlesid 8 töölisliikumise ühtsuse küsimusi - "Elagu rahvusvaheline ametiühisuslise liikumise ühtlus!", "Elagu linna- ja maatöörahva liit!" jt.[2] 1.mai demonstratsiooni kirjeldas "Uus Edasi" järgmiselt: "Kindlates ridades liikus organisatsioonide lippude all 2.300 inimest... Võimas ja suurejooneline oli see demonstratsioon, ülendav ja kaasakiskuv töölisväe ülevaatus. Sel päeval näitas klassiteadlik Tallinna proletariaat, et ta omadele võitluslippudele kindlaks on jäänud..."[3]

Võimsad demonstratsioonid toimusid ka teistes linnades.

---

[1] "Uus Edasi" nr. 17, 1. mai 1929.

[2] Samas.

[3] "Uus Edasi" nr. 18, 5. mai 1929.

Narvas kogunes 1. mai kontsert-miitingule umbes 2000 inimest.[1]

Vastupidise pildi maalis kodanlik ajaleht "Kaja" sotside demonstratsioonist. "Viisakalt öeldes oli rongikäigus kõige rohkem 500 inimest. Ennem küll alla seda. Nii väikest ja nigelat rongikäiku pole sotsidel Tallinnas varem nähtud."[2]

1929.a. teisel poolel, majanduskriisi esimeste tunnuste ilmnemisega, algas ametiühingute tunduv revolutsioneerumine. Sellega seoses nõrgendasid mõned pahempoolsed tegelased võitlust sotslike ametiühingute revolutsioneerumise eest, jätsid kõrvale Amsterdami internatsionaali astumise küsimuse ja luua sotsidega ühist rinnet. Sellistel tingimustel oli EKP Keskkomitee sotsidega ühisrinde loomise vastu. Ühtlasi avaldus ikka uuesti tendents, et paljud kommunistid ja pahempoolsed töölised keeldusid astumast sotslikesse ametiühingutesse ja neis töötamast. Ka selle suuna vastu võitles Keskkomitee. EKP Keskkomitee viga ametiühingulise liikumise juhtimisel peitus arvamuses, et Eestis on võimalik kujundada pahempoolsed ametiühingud juba lähemal ajal suurteks massiorganisatsioonideks, kes saavutavad töölisliikumises juhtiva positsiooni. See ülesanne ei olnud reaalne.[3] Ametiühingulise liikumise ühtsus stabilisatsiooni perioodil jäi saavutamata.

Mõni sõna teooriatest, mille pinnal toimus ametiühingute kahe suuna võitlus stabilisatsiooni aastail. "Kodanluse klassi-

---

[1] "Uus Edasi" nr. 19, 8. mai 1929.

[2] "Kaja" nr. 101, 2. mai 1929.

[3] Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost.II osa,lk. 189.

huvid sünnitavad paratamatult taotlusi piirata ametiühinguid pisiasjalise ja kitsa tegevusega kehtiva korra pinnal, eemaldada neid igasugusest seosest sotsialismiga...", kirjutas Lenin 1908.a.[1] Seda eesmärki teenis ka nn. majandusdemokraatia teooria, mis stabilisatsiooni perioodi lõpul hakkas levima eesti reformistliku suuna ametiühingu liikumises. Euroopas levis see teooria eriti laialdaselt I Maailmasõja järgsel perioodil. Selle reformistliku õpetuse järgi on kaasaegse kapitalismi tingimustes poliitiliste asutiste demokratiseerimise abil võimalik demokratiseerida ka majandust, kaotada tootmise anarhia ja kapitalism võib pikkamööda areneda sotsialismiks. Praktiline järeldus teooriast on, et tööliste esindajad võtaksid osa kapitalistliku ettevõtte juhatamisest, olles vahendajateks ettevõtjate ja töölisklassi vahel. Selle teooria sildi all spekuleerisid reformistlikud ametiühingud aastaid ettevõtjatega, müües maha töölisklassi huvisid. Nimetatud õpetuse suuremad teoreetikud olid R. Hilferding Saksamaal, O. Bauer, K. Rennes Austrias jt.[2] Eestis oli selle teooria suuremaks propageerijaks E. Joonas. Ajakirja "Töö ja Tervis" veergudel defineeris ta majandusdemokraatiat järgmiselt: "...majandusdemokraatia majandusalal samuti kui poliitiline demokraatia poliitilisel alal, peab tähendama vabadele ja üheõiguslistele riigikodanikkudele võimaluse andmist võtta osa üldmajanduse-

---

[1] V. I. Lenin. Teosed, 13. kd., lk. 416.

[2] Большая Советская Энциклопедия. Том 46, стр. 263

juhtimisest ja kontrollimisest."[1] Sellele lisandus ametiühingute poliitikast kõrvalehoidmise jutlustamine. "Ametiühing peab võtma oma ülesandeks ainult tööliste majanduslikkude elamistingimuste parandamise..." väitis E. Joonas.

Praktilisi tulemusi majandusdemokraatia rakendamisel püüdsid sotsid mitmel korral demonstreerida, kuid tagajärjetult. 1929.a. jaanuaris töö-hoolekandeminister Johanson ja keskliidu esindaja Piiskar korraldasid ettevõtjatega nõupidamise, kus püüti "...ettevõtjatelt viisakalt välja manguda 15-protsendilist palgakõrgendust töölistele. Hiljem vastasid vabrikandid sellele mangumisele eitavalt."[2]

Töölisajakirjandus kritiseeris pidevalt reformistlikku majandusdemokraatia teooriat. Põhjalik artikkel pealkirjaga "Majandusdemokraatia ersatsipoliitika" ilmus "Edasis". "Unistuseks jääb sotside vananaiste jutt, et töölised võiksid tänu "majandusdemokraatiale" võtta osa... ettevõtete juhtimisest. Unistus on juba mõte ise, et töölised ühes ettevõtjatega ühiselt võiksid valitseda tööstust sel ajal, kui kõigi tähtsamate kapitalistlikkude maade rasketööstus kas otse ehk kaudselt valmistub produtseerimisele sõjalisteks otstarveteks ja juhib poliitiliselt sõjalisi ettevalmistusi... "Majandusdemokraatia" tähendab kas klassihuvide äraandmist või paljast unistust, ent pigemini on ta mõlemaid," lõpetab ajaleht.[3]

---

[1] "Töö ja Tervis" nr. 5, sept. 1928, lk. 195.

[2] "Uus Edasi" nr. 5, 23. veebr. 1929.

[3] "Edasi" nr. 9, 27. okt. 1928.

"Uus Edasis" ilmunud artiklis "Ametiühingud ja nende ülesanded," kirjutati: "Ametiühingute erapooletuse ehk poliitikast eemale hoidmise jutlustamisel on pikk iga seljataga. Aastakümned on sotsialistid seda ideed töölistesse pumbanud Inglise, Saksa, Prantsuse, Ameerika jne. ühingulises liikumises... Tõepoolest ei ole aga ametiühingud kunagi erapooletud olnud... erapooletus ei ole mitte ainult töölistele kahjulik, vaid seda "erapooletust" ei ole võimalik pidada. Missuguses võitluses töö ja kapitali vahel saab ametiühing jääda... erapooletuks."[1] Ka ametiühingute tegevuskomitee nõudis "kõige otsustavamalt võidelda sotside "tööstusrahu" või "majandusdemokraatia" teostamise vastu, mis on kõige alatum töölisklassi eluliste huvide äraandmine ja ametiühisuste rakendamine kapitali huvidesse."[2]

V. I. Lenin, vastandades revolutsiooniliste ametiühingute ülesandeid reformistlikele teooriatele, kirjutas: "Vastupidi menševike neutralismile me peame arendama seda tegevust ametiühingute parteile lähendamise, sotsialistliku teadvuse arendamise ja proletariaadi revolutsiooniliste ülesannete mõistmise vaimus."[3] Eesti stabilisatsiooni perioodi töölisklassi majandusliku võitluse näidetel jõudis "Uus Edasi" järeldusele, et "...ei saa olla väljaspool poliitikat ja erapoole-

---

[1] "Uus Edasi" nr. 6, 2. märts 1929.

[2] "Edasi" nr. 15, 8. dets. 1928.

[3] V. I. Lenin. Teosed, 13.kd., lk. 144.

tult tegutsevaid ametiühinguid... ametiühingute majanduslik võitlus paratamatult muutub poliitiliseks võitluseks. Sellest järeldub, et ametiühingute kui proletariaadi klassivõitluse organisatsioonide juhtimisest peab osa võtma vastav poliitiline partei, milliseks võib olla ainult proletariaadi revolutsiooniline klassivõitluse partei."[1]

Lenin kirjutas 1914.a. artiklis "Töölisliikumise vormidest", et ametiühingud, tõmmates üha suuremat hulka proletaarlasi organiseeritud võitlusest osa võtma "...teevad tööliste vastupanu võimalikult plaanipärasemaks ja süstemaatilisemaks."[2] Ametiühingud Eestis oma lõhestatuse ja nõrkuse tõttu ei suutnud tööliste streigivõitluse etteotsa asuda, mistõttu ka suurem osa võitlusi lõppes sel perioodil töölisklassi kaotusega. Selle näiteks on trükitööliste streik 1928.a. Streigist võttis osa 600 töölist ja see kestis 99 päeva. Streikijad nõudsid 30%-list palgakõrgendust. Juba streigi algul püüdsid tööstturid "...ajalehti välja anda streigimurdjatega, kelleks on peremehed, ärijuhid... kantseleiteenijad ja mõned alateadlikud ja omakasupüüdlikud töölised.[3] Kui see ei aidanud, siis "...astus välja kogu kodanline klass ja valitsevad ringkonnad üksmeelse vaenulikkusega, mida murda oleks suutnud ainult töörahva organiseeritud ühine väerinne. Selle asemel, et trükitööliste

---

1 "Uus Edasi" nr. 1, 26. jaan. 1929.

2 V. I. Lenin. Teosed, 20.kd., lk. 186.

3 "Töö ja Tervis" nr. 4, aprill 1928, lk. 79.

streigivõitlust kogu Eesti töölisklassi ühiseks asjaks teha, organiseerida laialist materiaalset abi ja ühist streigivõitlust, jätsid sotslikud juhid trükitöölised killustatud töölisklassi osana kogu kodanluse ühise jõu vastu."[1] Ajaleht tuli järeldusele, et "trükitööliste streigivõitluse äraandlik mahasahkerdamine... on töölisklassile valusaks õppetunniks, kuidas sotsid "puhtmajanduslise ja ametiühingulise võitluse sildi all aitavad ettevõtjaid tööliste kurnamist edasi jätkata ja suurendada." Kuidas saigi jääda puhtmajandusliku võitluse pinnale, kui näiteks 1926.a. Kreenholmi Manufaktuuri remonditöökodade tööliste ja elektrimontööride majanduslikku streiki surusid maha hambuni relvastatud sõjaväe ja politseiüksused.[2]

Ametiühingute osa streigivõitluses valmistas suurt muret legaalsele töölisajakirjandusele. "Tarvis on uusi abinõusid leida, kuidas võimalik oleks töölisorganisatsioonidel lähemal seista tööliste igapäevasele võitlusele, kuidas nad kiiremalt teateid saaks kõige mahajäänumast nurgast ja teaks, mis ühes või teises kohas sünnib, missugune võitlus ühes või teises tööstusharus valmib. Meil on asi nii, et ametiühingud saavad streigi puhkemisest teada alles siis, kui see mööda või kuulevad sellest kodanlisest ajalehest", kirjutas "Töölised, Eda-

---

[1] "Uus Edasi" nr. 1, 26. jaan. 1929.

[2] Õ. Elango. Eesti kapitalismi ajutise, ebakindla stabilisatsiooni aastail (1925-1929). Tallinn, 1958, lk. 128.

si!"[1]

Sellest hoolimata oli neil aastail ka suuri õnnestunud streike. 1928.a. näiteks Tallinna 300 rätsepatöölise streik, mis kestis kuu aega ja lõppes töötasu tõstmise ning kollektiivlepingute sõlmimisega.[2]

Töölisliikumise ühtsuse eest võitluseks kasutati ka mitmeid teisi massilisi töölisorganisatsioone. Käsitleme siin lühidalt ainult Tallinna Ühise Haigekassa tegevust, mis eriti 1928.a. arstide streigiga seoses äratas töölisajalehtede tähelepanu. Tallinna Ühine Haigekassa tegutses 1917.a. novembrist alates. Sel ajal oli kassas 2014 liiget koos 4007 perekonnaliikmega. Kassa tegevus piirdus arstiabi andmisega kassaliikmete perekondadele ja toetusrahade maksmisega. 1925.a. hakkas haigekassa arstiabi organiseerima palju suuremas ulatuses, võttes ka ravimiskulud enda peale. 1929.a. oli kassaliikmete arv kasvanud 13.711-ni koos 13.327 perekonnaliikmega. Haigekassal oli 78 palgalist teenistujat - apteek, hambaravi kabinet, 12 ambulatooriumi.[3] 1925.a. kui haigekassa võttis haigete ravimise enda hoolde, läks talle üle ka Haigekassa põhikapital 12 miljonit marka. "Et seni ravimine oli allpool igasuguseid nõudeid arstiabi vaba kasutamise võimaldumisel liikmete raviks minevad summad kasvasid järsult. 3 kuu pärast oli haigekassal 12 miljonilise põhikapitali asemel 900.000 võlgu."[4]

---

[1] "Töölised, Edasi!" nr. 2, 28. sept. 1929.

[2] Õ. Elango. Eesti kapitalismi ajutise, ebakindla stabilisatsiooni aastail (1925-1929). Tallinn, 1958, lk. 140.

[3] "Uus Edasi" nr. 26, 22. juuni 1929.

[4] "Edasi" nr. 1, 1. sept. 1928.

Arstid ravisid haigekassade haigeid lepingu alusel, mis oli sõlmitud kas iga arstiga eraldi või arstide organisatsiooniga. 1927.a. Eestimaa Haigekassade Liidu 5. kongress "...kinnitas tarvilikuks mitte ainult üksi organiseeritud arstkonnaga lepinguid teha vaid ka üksikute arstidega. Haigekassade huvides on see kasulikum ja otstarbekam."[1] Sellele otsusele ei pööratud vajalikku tähelepanu, kuna ka arstid pidasid paremaks sõlmida lepingud oma organisatsiooni kaudu. Arstid ei leppinud neile ettenähtud palgaga ja alustasid võitlust Tallinna Ühise Haigekassa juhatuse vastu. 1928.a. tagandati juhatus ja asemele pandi uus "...mis koosnes ainult ettevõtjatele meelepäralistest isikutest."[2] Arstid kasutasid uut juhatust oma tulude suurendamiseks. "Edasi" veergudel paljastati neid arstide mahhinatsioone. "Võrreldes 1927. ja 1928. aastat tuleb konstateerida imelikku nähtust. Tööolud 1928.a. võrreldes 1927.a. jäid endiseks, nagu ka tööpalgad ja haiguste hulk, kuid arstide tasusumma kasvas väga suurel määral. 1928.a. esimese viie kuu jooksul, võrreldes 1927.a. samade kuudega haigekassal oli sel alal väljaminekuid 500.000 võrra rohkem," kirjutas "Edasi".[3] Haigekassa juhatuse tagandamine kutsus esile tööliste valju protesti. Eestimaa Haigekassade Liidu kinnituskogu oli sunnitud teostama ümbervalimised ja ühine haigekassa läks uuesti tööliste endi

---

[1] "Kiir" nr. 9, 12, märts 1927.

[2] "Edasi" nr. 1, 1. sept. 1928.

[3] Samas.

kätesse. Et hoida haigekassat lõpliku majandusliku laostumise eest, võttis juhatus ette järgmised sammud: suguhaiguste ravimine, mis oli väga kulukas anti riigile üle; arstide üle hakati teostama rangemat kontrolli, sest osa arste registreerisid kuni 5 visiiti päevas ühe haige juurde. Nende uuenduste peale arstid ähvardasid streigiga ja esitasid oma nõudmised. Nad nõudsid liikmemaksude tõstmist kahekordseks, kusjuures liikmed tuli jagada kolme rühma. Need, kes kasutavad ravi vähe, tasuvad ravikuludest 25%, keskmised kasutajad 37% ja need, kes kasutavad palju, tasuvad 50% ravikuludest. Haigekassa neid tingimusi vastu ei võtnud, vastasel korral "...ta oleks kaotanud igasuguse mõtte, jäädes tööliste vastastikuse toetuse organisatsiooniks ainult nimepidi."[1] 6. augustil 1928.a. alustasid arstid streiki, mis tekitas haigekassale suuri raskusi. Haigekassa kavatses avada rea ambulatooriume, kuid arstid ei asunud neis tööle. "...kes siiski... tööle asusid, avaldati igasugust survet ja tarvitati abinõusid, mis mõnegi arsti ajutiselt tööd katkestama sundis."[2] See näitas, et arstid "...oma rahaliste huvide kaitseks abinõusid ei vali."[3] Pikkamööda suudeti vajalikul arvul ambulatooriume avada, arstidega sõlmiti edaspidi ainult üksiklepinguid. Kodanlusel ja sotsidel ei õnnestunud vallutada Tallinna Ühist Haigekassat, tänu Tallinna tööliste

---

[1] "Edasi" nr. 1, 1. sept. 1928.

[2] "Töö ja Tervis" nr. 10, okt. 1928, lk. 227.

[3] Samas.

ja töölisajakirjanduse õigeaegsele ja üksmeelsele väljaastumisele.

Legaalne kommunistlik töölisajakirjandus valgustas stabilisatsiooni perioodil üksikasjaliselt Eesti Tööliste Partei, ametiühingute ja teiste proletaarsete organisatsioonide tegevust, juhtides ja suunates nende tegevust töölisklassi ja töölisliikumise ühtsuse loomise teele. Samal ajal astus ajakirjandus aktiivselt välja sotside vastu, kes olid ühtse töölisliikumise lõhkujateks Eestis. Kõrvuti sellega näidati neid põhjusi, miks oli sotsidel nii tugev mõju ja kuidas sotsid seda mõju kasutasid töölisliikumise lõhkumiseks.

Põhjalikult analüüsiti töölisklassi streigivõitlust stabilisatsiooni perioodil ja püüti leida teid, kuidas muuta üksikud streigivõitlused kogu töölisklassi väljaastumiseks kapitali vastu.

Oluline töölõik oli töölisklassi aktiviseerimine valimiskampaaniates, kus püüti eesti töölisklassi ühendada EKP taktikaliste ja strateegiliste loosungite ümber.

Legaalne töölisajakirjandus valgustas pidevalt töölisliikumise olukorda (eriti ametiühingulise liikumise) kogu maailmas, aidates eesti töölistel selgusele jõuda reformistliku Amsterdami Ametiühingute Internatsionaali olemuses, samuti selle internatsionaali reformistlike teooriate olemuses. Samal ajal valgustati Punase Ametiühingute Internatsionaali kui tõelist töölisliikumise ühendajat ja juhti kogu maailmas. EKP ei suutnud neil aastail asuda kogu ametiühinguliikumise juhti-

misele, kindlustada töölisklassi ja talurahva liitu ja luua töörahva ühisrinnet. Rahvahulkades küpsevat rahulolematust ei suudetud suunata organiseeritud võitluse teele. Samade puuduste all kannatas ka legaalne kommunistlik töölisajakirjandus.

Eriti nõrgaks jäi väga tähtis kommunistliku ajakirjanduse ülesanne tol perioodil - nimelt töölisklassi ja talurahva võitluse ühendamine. Sellele küsimusele pühendati ajalehtedes vähe materjale ja artiklid piirdusid tihtipeale paljaste deklaratsioonidega, analüüsimata olukorda põhjalikult. Seda viga püüti parandada valimiseelsetes kampaaniates, samuti ametiühingute kongresside ja konverentside eel, kuna valimiste tagajärjed andsid alati valusalt tunda töölisklassi ja talurahva tiheda võitlusliidu puudumist.

Kokkuvõttes andis eesti legaalne kommunistlik töölisajakirjandus kogu oma jõu selleks, et töölisklass koonduks võitluseks kodanluse vastu ühise võitluse lipu alla.

III p e a t ü k k

EESTI LEGAALNE KOMMUNISTLIK TÖÖLISAJAKIRJANDUS KODANLIKU DIKTATUURI JA FAŠISMI PALJASTAJANA VÕITLUSES NÕUKOGUDE VÕIMU EEST.

Eesti kodanluse reaktsiooniline majanduse, sise- ja välispoliitika sai legaalse kommunistliku töölisajakirjanduse veergudel halastamatu paljastamise ja kriitika osaliseks. Lenin õpetas, et töölisklass, enne kui ta suudab astuda kodanlusega võitlusse, peab igakülgselt oma maa kodanlust "...kui klassi, kui poliitilise terviku kogu ilmet..." tundma õppima.[1] Selleks aitasid legaalsed töölislehed palju ära teha. Paralleelselt kodanliku diktatuuri paljastamisega olid töölisajalehed aktiivsed nõukogude korra kaitsjad ja propageerijad. Faktilist materjali Nõukogude Liidu elust saadi nõukogude ajakirjandusest ja raamatutest, mida õnnestus üle piiri toimetada. Kõige edukamalt suutsid Nõukogude Liidu saavutusi propageerida ja sotsialistlikku korda kaitsta töölisdelegatsioonid, kes külastasid Nõukogude Liitu. "Sotsialismist on palju kirjutatud ja kõneldud, kuid kunagi ei saa sellest nii kujukat pilti, vaid kui oled näinud oma silmaga mõlemate ühiskonna vormide tööd

---

[1] V. I. Lenin. Teosed, 13. kd., lk. 56.

majanduslises ülesehitamises, siis võib vast selge "pildi saada sellest vahest, mis neid üksteisest lahutab..." kirjutas "Tallinna Kiir".[1] Töölisdelegatsioonide Nõukogude Liitu saatmise mõtte algatas EKP Keskkomitee, et astuda vastu kodanliku ideoloogia survele. Esimese delegatsiooni organiseerijateks kujunesid ajaleht "Kiir" ja EKP mõju all olev kiutööliste ametiühing. 1927.a. juunis moodustati korraldav komisjon.[2] 27.aug. 1927 kirjutati "Tööliste Kiires", et kodanluse ja sotside vastutegevusele vaatamata on jõutud nii kaugele "...et meie töölisklassi esitajad saavad tervituseks kätt suruda kapitalismi alt vabanenud vene tööliste esitajatel."[3] Samal päeval saadetigi teele 9-liikmeline delegatsioon. Delegatsiooni koosseisus oli 14 töölisorganisatsiooni (6000 töölist) esindajad.[4] Esindatud olid kiutööliste, transporditööliste, ehitustööliste ja metallitööliste ametiühingud, Töölismaja, Tööliste Esperanto Seltsi, karskusseltsi "Valvaja" ja Kohila vabriku tööliste esindajad. Delegatsiooni koosseisus olid ka töölisajalehtede toimetajaid ja kirjasaatjaid: A. Grimpel, A. Kulka, V. Rootsi jt. Ajaleht "Kiir" rõhutas mitmel korral, et see pole lihtne ekskursioon, vaid sellest osavõtjad "...peavad tagasitulles ümber lükkama kodanliste lehtede hirmujutud Venemaast."[5]

---

[1] "Tallinna Kiir" nr. 2, 8. okt. 1927.

[2] A. Liebman. Kodanliku Eesti töölisdelegatsioonid Nõukogude Liidus. "Eesti Kommunist" nr. 6, juuni 1963, lk. 14.

[3] "Tööliste Kiir" nr. 8, 27. aug. 1927.

[4] Samas.

[5] Samas.

Sel otstarbel oli delegaatidele juba vastava organisatsiooni poolt, mida nad esindasid, antud konkreetne ülesanne, millis-te probleemidega nõukogude rahva elu-olust tutvuneda.

Teine Eesti tööliste delegatsioon, mis oli juba 22-liik-meline sõitis Tallinnast välja sama aasta 2. novembril, et osa võtta Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni X aastapäeva pidustustest. Selle kõrval pidi delegatsioon tutvuma ka majan-dusliku olukorraga ja tööliste elu-oluga. Siia kuulusid samuti töölislehtede aktivistid H. Rätsepp, A. Kirikal jt.

Töölisdelegatsioone saadeti Nõukogude Liitu 1933. aastani. Sellest ajast, seoses fašistliku diktatuuri kehtestamisega, polnud selliseid üritusi võimalik enam läbi viia. Enamus dele-gatsioone viibis Nõukogude Liidus umbes kuu aega. Kõikide dele-gatsioonide NSV Liidus viibimise kulud võttis Üleliiduline Ametiühingute Kesknõukogu oma kanda. Delegatsioone saatsid tõlgid, kes valdasid eesti ja vene keelt.[1] Delegatsioonid tutvusid Nõukogude Liidus paljude linnadega, tööstusettevõtete-ga, vanglatega, koolidega, puhkekodude ja sanatooriumitega, saades igakülgse pildi sotsialismi ehitava riigi elust.

Tänu sellele, et delegatsioonides olid esindatud töölis-ajalehtede töötajad ja kirjasaatjad, avaldasid "Kiir" ja "Eda-si" terve seeria artikleid delegatsioonide muljetest Nõukogude Liidu kohta. Esimese delegatsiooni muljed avaldati oktoobrist

---

[1] A. Liebman. Kodanliku Eesti töölisdelegatsioonid Nõukogude Liidus. "Eesti Kommunist" nr. 6, juuni 1963, lk. 15.

kuni detsembrini 1927.a. "Tallinna Kiires", "Punases Kiires" ja Oktoobri Kiires". See kujunes rohkem ülevaatlikuks artikliks neist muljetest, mida saadi Nõukogude Liidust. Tehes sellest kokkuvõtet kirjutasid delegatsiooni liikmed: "Olime äärmiselt üllatatud sellest üksmeelest, töötahtest ja üldisest edust. Süda värises õnnest, nähes, et töölised suudavad ja oskavad end ise korraldada ja nii sisse seada, mis vabastab kogu inimkonna ülekohtust ja hukatusest. Jõudsime veendumusele, et on töö alganud, mille tulemus on õnn ja vabadus ja et see tee, mida mööda sammub vene proletariaat ühes talupoegadega on see ainuke ja õige tee, mida mööda kahtlemata saavad sammuma kogu ilma rahvad."[1]

Teine pikem artikkel pealkirja all "Revolutsiooni kindlus S.N.V.L. Tõde sotsialistlikust tööliste riigist" avaldati ajalehes "Edasi" ja "Uus Edasi" oktoobrist 1928 kuni märtsini 1929. Siia oli kokku võetud 1928.a. 3 Nõukogude Liitu külastanud delegatsiooni muljed. Artikli alguses räägiti sellest, et kapitalistlike maade töölised saadavad Nõukogude Liitu oma delegatsioone õppima ja selleks, et need "...laiali kannavad igale poole tõe ainukesest tööliste riigist, kes vaatamata kapitalistliku ümbruse peale tahab ja suudab ehitada sotsialismi."[2] Artikkel oli rangelt jaotatud neljaks osaks - Nõukogude Liidu tööstuse olukord, tööliste olukord, kultuurilised saavutused, põllumajanduse olukord. Sellele lisandus üksikasjaline kokkuvõte. Kõigis neljas alajaotuses võrreldi vastavat

---

[1] "Oktoobri Kiir" nr. 2 (41), 17. dets. 1927.

[2] "Edasi" nr. 8, 20. okt. 1928.

küsimust kodanliku Eestiga, Lääne-Euroopa riikidega ja tõestati sotsialistliku riigikorra eeliseid võrreldes kapitalistlikuga. See artikkel oli otsekui tõestuseks autorite sõnadele "...meie oleme õppinud teilt palju, meie oleme näinud teie jõudu ja oleme veendunud, et teie tahate ja suudate ehitada sotsialismi..."[1]

Peale töölisajalehtede esinesid delegatsioonide liikmed tööliskoosolekutel. Sellised aruandekoosolekud korraldati Tallinnas, Narvas, Pärnus, Valgas, Viljandis, Türil, Rakveres ja mujal linnades, alevites ja maakohtades. Taolised üldkoosolekud viidi läbi kõikides ETP osakondades.

Töölisdelegatsioonide esinemistel ajakirjanduses ja koosolekutel oli suur mõju. Töölised võisid igas neid erutavas küsimuses kuulda tööliste riigi kohta otsest informatsiooni. See nõrgendas märksa kodanluse ja sotside Nõukogude Liidu vastast laimukampaaniat. 1927.a. teise töölisdelegatsiooniga külastas Nõukogude Liitu ESTP Keskkomitee liige J. Rukki. Kodanlik ja sotslik ajakirjandus avaldas juba eelnevalt lootust, et Rukki aitab toetada nende Nõukogude Liidu vastast laimukampaaniat. J. Rukki, olles ka Eesti Raudteelaste Liidu sekretär, tutvus nõukogude raudteelaste eluga, võttis osa oktoobrirevolutsiooni aastapäeva pidustustest ja esines Põhja-Raudtee töötajate ees kõnega.[2] Peale Nõukogude Liidust tagasipöördumist

---

[1] "Uus Edasi" nr. 8, 16. märts 1929.

[2] A. Liebman. Kodanliku Eesti töölisdelegatsioonid Nõukogude Liidus. "Eesti Kommunist" nr. 6, juuni 1963, lk. 21.

esines Rukki 29. nov. 1927.a. Eesti Raudteelaste Liidu juhatuse koosolekul. Rukki kõneles nõukogude raudteelaste kadestamisväärsest elust, sellest, et "...ühe kuu palgast on neil vabalt võimalik muretseda korralikku riietust ja ülejäägist ka veel uue palgani ära elada, selle asemel, kus meil (s.o. Eestis - J.A.) ka aasta palgast riietumiseks üle ei jää."[1] "Oktoobri Kiir" kirjutas veidi pilkavalt, et see kõne oli üllatuseks "...sest see oli töölis-ajaloos esimene juhtumine, kus sots õigust rääkis."[2] ESTP juhtkonnas tekitas selline esinemine pahameeletormi. Sotside häälekandjas "Rahva Sõnas", kus ilmus Rukki reisimuljed, katkestati poole pealt nende avaldamine.

Selline näide räägib võibolla kõige paremini, millise mõju omasid vahetud muljed sotsialismi ehitavast Nõukogude Liidust.

Laias ulatuses kasutati töölisdelegatsioonide poolt kogutud materjale nõukogude korra ja kapitalistliku Eesti ühiskondliku korra võrdlusteks ja kodanluse rahvavaenuliku majanduse-, sise- ja välispoliitika paljastamiseks.

Stabilisatsiooni perioodil jätkus eriti tööstuse allakäik, millele ajalehed palju tähelepanu pöörasid, püüdes välja selgitada neid põhjusi, miks lagunes Eesti tööstus ja langes üha rohkem sõltuvusse väliskapitalist. "Tööliste Kiires" kirjutati, et selle põhjuseks "...oli ühelt poolt need suured

---

[1] "Oktoobri Kiir" nr. 2 (41), 17. dets. 1927.

[2] Samas.

võlakoormad, mis sõjapidamise pärast tekkisid ning teiselt poolt võimulolevate peremeeste jabur ja otsekohe hukatuslik majanduspoliitika."[1] Eriti kiiresti laostus rasketööstus. Rasketööstuse laostumisele viis eesti kodanluse eraldumispoliitika Nõukogude Liidust, samuti kapitalismi üldkriisiga kaasnenud äärmiselt piiratud rahvusvahelised turustamisvõimalused. Peale kodusõja lõppu nn. tööstusliku suuna perioodil anti suured summad just rasketööstuse ettevõtetele. Stabilisatsiooniperioodil katkestasid need osalt hoopis oma tegevuse. Metallitööliste arv vähenes 16.000-lt 1913. aastal 3000-ni 1932.a.[2] "Sajad ja sajad miljonid maeti vabriku varemetesse ja sinna nad kadusid. Ainult kitsas... kildkond sai sellest "lahtiste kraanide" poliitikast hiigla tulusid," kirjutas "Edasi".[3]

"Tööliste Kiir" märkis, et "tehaste ühiskondlikul juhtimisel oleks loomulikult suuri tagajärgi saavutatud ja töölised oleks võinud praegu suurt loovat tööd teha."[4]

Eesti rasketööstuse väline pilt oli armetu. "Edasis" kirjeldati Tallinna tööstusettevõtete välisilmet: "Metallitööstus Koplis seisab sõna tõsises mõttes varemeis. Mälestussambana neid vabrikuid ehib vaid Bekkeri roostetav kraana, mis haigutab õudselt taeva poole kui hiigla korjuse kondine käsi.

---

1 "Tööliste Kiir" nr. 7, 20. aug. 1927.

2 O. Sepre. Eesti kodanlik riik monopolide teenistuses. Tallinn, 1963, lk. 40.

3 "Edasi" nr. 2(19), 12. jaan. 1929.

4 "Tööliste Kiir" nr. 2, 16. juuli 1927.

Suurem keemiatehas "Maier" seisab samuti varemeis..."[1] Samasuguse pildi maalisid ka teiste linnade kirjasaatjad.

Pärnust kirjutati, et "...endisest suurest puupapi vabrikust "Valdhofi'st", mis paigutas endasse kuni 2 tuhat töölist, on järel vaid varemed. Praegu valitsevad ringkonnad ei mõtle midagi teha, et vabrikut käima panna."[2]

Tööstusliku suuna krahhile aitasid kaasa 1920.-1924.a. riigi poolt antud suured summad ülespuhutud ettevõtetele ja aktsiaseltsidele, nagu Harju pank ja selle baasil asutatud ettevõtted "Atlanta" ning "Kosmos", mis pankrotistusid 1925.a., mattes endaga 150 miljoni margase krediidi.

Harju panga tegelaste kohtuprotsessi puhul 1928.a. kirjutas "Edasi": "See on kujukamaid näiteid sellest, kuidas on voolanud valitseva klassi tuusade taskutesse miljonite kuhjad ja mispärast töörahvas seisab otse näljasurma äärel.[3]... Kodanlus katsetas mitmeid teid ja vahendeid, et pääseda majanduse lõplikust kokkuvarisemisest. Üheks vahendiks oli väljaveo intensiivistamine. "Tallinna Kiire" sõnade järgi "...hakati Venest jäänud varandusi müüma, tehastesse jäänud rauda, metsa. Lõpuks realiseeriti kuld."[4] Tänu sellele suudeti sta-

---

[1] "Edasi" nr. 5, 29. sept. 1928.

[2] Samas.

[3] "Edasi" nr. 12, 17. nov. 1928.

[4] "Tallinna Kiir" nr. 3, 15. okt. 1927.

bilisatsiooni perioodi alguseks peatada margakursi pidev langus ja kodanlus valmistas rahakursi stabiliseerimise otstarbel ette suurt laenu. Laen teostati 1927.a. 1.350.000 naelsterlingi (28 miljoni krooni) ulatuses. Laenu teostamise vastu astus töölisajaleht teravalt välja. "Iga arusaaja tööline leiab," kirjutas "Kiir", "et see on lihtsalt rahva mahamüümine imperialistlikule Inglismaale, sest ei ole kahtlust, et see laen sealt saadakse. Eks ole meie endised laenud ja asjaajamised küllalt näidanud, kuhu poole Inglimaa oma sammud meie suhtes sihib..."[1]

Töölised mõistsid, et laenuks võetud suured summad ei lähe tööstuse elustamiseks ega tööliste olukorra parandamiseks, vaid sellest "...tõusevad kahekordsed mõisad jõekäärudes, villad kerkivad Nizzas, võib-olla isegi Floridas."[2]

Laenu teostamisega loodi juba 1926.a. Rahvasteliidu finantskomitee korraldusel kodanliku valitsuse juurde finantsnõuniku koht, kuhu määrati inglise kapitali huvide esindaja Williamson. "Tööliste Kiir" kirjutas sel puhul, et "...ei kahtle põrmugi, et temal peale rahaasjanduse korralduse veel muud korraldused olid Eesti kohta, ega muidu Inglise kuningas teda aadli seisusesse ei tõstnud."[3]

Laenu saamise järel hõiskasid kodanlikud ajalehed, et

---

[1] "Kiir" nr. 1, 12. jaan. 1927.

[2] "Tööliste Kiir" nr. 2, 16. juuli 1927.

[3] "Tööliste Kiir" nr. 3, 23. juuli 1927.

laen on saadud heade tingimustega. "Meie ei leia siin mingit põhjust imestamiseks ja kiitmiseks, on ju ammugi teada, millise innuga imperialistlikud riigid oma käppa Baltimaade järele välja sirutavad," kirjutas vastuseks "Tööliste Kiir".[1]

Seoses laenuga viidi läbi pangareform. Eesti Pank, mis senini oli olnud peamiseks majanduse finantseerijaks ja hoiuste koondajaks, muudeti Williamsoni kontrolli all olevaks emissioonipangaks. Riik kaotas emissiooniõiguse ja pidi pangale üle andma oma kulla ja välisraha reservid. "Meie Kiir" hindas seda kui sammu "...Eesti riigi ajaloos... mille järelduseks saab olema üksikute kildkondade meeletu rikastumine, rahvamassid aga tõukab ikka suuremasse ja suuremasse viletsusse..."[2] Uus panga põhikiri tuli vastu võtta nii nagu see Rahvasteliidu poolt oli esitatud. Mingeid muudatusi riigikogu teha ei tohtinud. Ajaleht "Meie Kiir" märkis seda kui Rahvasteliidu karuteenet eesti rahvale, millega viimane on "...töötavad kihid sahkerdanud kauaks ajaks rahvusvaheliste kapitalistide orjaikkesse."[3]

Uut laenu rakendati ulatuslikult rahvusvahelise kapitali huvides majanduse militariseerimiseks. Suured summad anti raudteede ehitamiseks, vastavalt 1928.a. riigikogus vastuvõetud

---

1 "Tööliste Kiir" nr. 3, 23. juuli 1927.

2 "Meie Kiir" nr. 4, 11. juuni 1927.

3 Samas.

strateegiliste raudteede ehitamise plaanile. Raudteede ehitamise sõjalised eesmärgid ei jäänud varju töölisajakirjanduse eest. "Ainsast pilgust maakaardile jätkub, et arusaada, et need raudteed (Virtsu-Rapla, Tartu-Petseri, Viljandi-Valga jne.) mitte niivõrd Eesti majanduse huvides pole kavatsetud, kui just tulevasteks sõjaotstarveteks..." kirjutas "Edasi".[1]

Endiselt jätkusid afäärid tööstuses. 1928.a. osteti Inglismaalt, seoses intensiivse raudteede ehitamisega, suurel hulgal raudteerööpaid. Seejuures maksti rööbaste eest märksa kõrgemat hinda maailmaturu hindadest. Rööpad osteti ilma kontrollimata ja need osutusid oma pehmuse tõttu kasutuskõlbmatuiks. Töölisajakirjandus kasutas seda fakti halastamatuks pilkeks sotside valitsuse pihta, kes oli ostu sooritanud. Pehmetest rööbastest soovitas "Uus Edasi" Võrmale ja Reile püstitada "...midagi Eiffeli torni taolist ja ilustada seda bareljeefidega, mis kujutaks kõiki sotside kangelastegusid Irboskast alates..."[2]

Kaubalaevastiku arendamisel ei mõelnud kodanlus sellele, kuidas käiku lasta suuri laevatehaseid Eestis, vaid ostis kokku "...vanu kilukarpe ning uhkustatakse ise seejuures."[3] Laevastiku "kokkuostmise" näiteks oli aurik "Thorsten", mille eest maksti 22.000 naelsterlingit ja mis paari aasta pärast

---

[1] "Edasi" nr. 11, 10. nov. 1928.

[2] "Uus Edasi" nr. 12, 13. apr. 1929.

[3] "Edasi" nr. 2 (19), 12. jaan. 1929.

müüdi 4000 naelsterlingi eest vanarauana maha.[1]

Kodanluse rahvavaenuliku tööstuspoliitika paljastamine töölisajakirjanduse veergudel ei olnud järjekindel. Seda esiteks töölislehtede vähese mahu tõttu ja teiseks polnud võimalik saada ülevaadet kodanliku Eesti tööstuse vähikäigust, kuna kodanlus püüdis lakeerida kõiki taolisi nähtusi. Sellegipärast sai iga lehe lugeja pildi jooksvatest sündmustest majanduspoliitika valdkonnas, mis näitasid kui kuritegelikult müüs kodanlus Eesti majandust välisimperialistidele. Ja töölised, sõna võttes oma ajalehe veergudel jõudsid järeldusele, et "...majandus võib ainult siis tagajärjekas olla ning produktiivne, kui kogu selle majanduse tugi, proletariaat ise enda kätte võtab ühiskonna juhtimise ja korraldamise."[2] Selle tõenduseks tõi "Tallinna Kiir" lihtsa võrdluse Nõukogude Liidust: "...seitsme aasta eest oli teil põhikapitali, iga elaniku kohta oma kõva 12 rubla kullas (15.000.000), Nõukogude riigis aga iga elaniku kohta vaevalt 50 kopikat! Nõukogude riik on selle ajaga oma põhikapitali, kulla tagavara näol suurendanud mõnekümne kordseks. Aga teie? Kas kulda on veel järel? Ise kirjutate lehes, et ei ole!..."[3] Mille poolest erineb sotsialistlik tööstus kapitalistlikust ja millest tuleneb Nõukogude Liidu kiire tööstuslik areng võrreldes kapitalistlike riikidega, sealhulgas ka kodanliku Eestiga? Sellele küsimusele

---

[1] Õ. Elango. Eesti kapitalismi ajutise, ebakindla stabilisatsiooni aastail (1925-1929). Tallinn, 1958, lk. 18.

[2] "Tööliste Kiir" nr. 7, 20. aug. 1927.

[3] "Tallinna Kiir" nr. 3, 15. okt. 1927.

püüdsid töölisajalehed mitmel korral vastust leida. Ajaleht "Oktoobri Kiir" märkis, et peamine mille poolest erineb Nõukogude Liidu ja kapitalistliku tööstusest on peremehe ja töölise olemasolu ühes, kuna teises "...tööstuse peremeheks on töölisklass tervikuna ise."[1] Selle tõttu, et Nõukogude Liidus "...valitseb riik terve tööstuse üle üldiselt ja iga vabriku ning tehase üle üksikult. ...võib kätte saada, et kõik tööstusharud ... kokkukõlastatult töötavad, et nad just neid kaupu valmistavad mille järele nõudmine on."[2] Ajaleht analüüsis kapitalistlikku tootmist ja näitas veenvalt, et Nõukogude Liidus ei saa iialgi tekkida ületootmise kriise, kuna siin pole kapitalistide vahelist konkurentsi ei vabrikute asutamises ega ka tootmises. Ajalehed tulid õigele järeldusele, et tööstus on Nõukogude riigi käes "...tähtsamaks tööriistaks terve majanduse ümberehitamisel sotsialistlistel alustel."[3] Ajaleht "Tallinna Kiir" propageerides 1927.a. Nõukogude Liidu majanduslikke saavutusi, näitas, et ainus tee igale riigile majanduse ülesehitamiseks on Nõukogude Liidu poolt ettenäidatud tee.[4]

Terve rea artikleid nõukogude tööstuse arengu küsimustele pühendasid töölisajalehed seoses I viie aasta plaani vastuvõtmisega Nõukogude Liidus aastateks 1928/29-1932/33. Artiklites

---

1 "Oktoobri Kiir" nr. 3(42), 24. dets. 1927.

2 Samas.

3 Samas.

4 "Tallinna Kiir" nr. 3, 15. okt. 1927.

"N. Liidu viieaastasest tööstusplaanist" ("Uus Edasi" nr. 23, 1. juuni 1929) ja "Nõuk. Liidu viieaastane tööstusplaan ja töörahva olukorra paranemine" ("Uus Edasi" nr. 25, 15. juuni 1929) näidati neid grandioosseid ülesandeid, mis viieaasta plaan seadis nõukogude rahva ette.

Stabilisatsiooni perioodil tõusis Eesti põllumajanduse toodangu üldväärtus 231 miljonilt kroonilt 256 miljonile kroonile.[1] Tunduvalt tõusis või ja peekoni väljavedu peamiselt Inglise ja Saksa turul. Seega arendas tööstuslikku tootmist põllumajanduse ühekülgne orienteerumine välisturgudele, mis muutis Eesti Lääne-Euroopa riikide agraarripatsiks.

"Edasi" kirjutas, et Eestile on eeskujuks saanud Taani. "Peekon, või - need pidid päästma Maarjamaa."[2] Kui 1927.a. "Kiir" võis kirjutada, et "...põllumajandus peab veel väheke vastu..."[3], siis 1929.a. seoses algava uue majanduskriisiga tegi "Edasi" juba järgmise kokkuvõtte: "Või naela hind 150 senti ja piima toop 25 senti, kartuli vakk 450 senti jne. "Daniseerimine" on läbi kukkunud ja... peekonivalmistus, millest nii palju loodeti, aina väheneb ja või väljavedugi läheb tagurpidi. Ka põllumajandus põeb sügavat kriisitõbe."[4]

Seoses sellega, et kriisi tingimustes "...Eesti metsa

---

[1] Eesti NSV ajalugu, lk. 459.

[2] "Edasi" nr. 2 (19), 12. jaan. 1929.

[3] "Kiir" nr. 4, 5. veebr. 1927.

[4] "Edasi" nr. 2 (19), 12. jaan. 1929.

ja põllumajanduste väljaveo võimalused muutuvad kapitalistlistes maades areneva ja järjest sügavamaks muutuva üldise kriisi tagajärjel ikka kitsamaks (tollikõrgendused või pealt Saksamaal, kartulite sisseveo keeld Soome, Eesti metsamaterjali väljatõrjumine Inglismaa puuturult jne."[1]) asus kodanlik valitsus teostama juurdemakse põllumajandussaaduste eksportijatele. "Tegelikult tähendavad valitsuse juurdemaksud väljaveetavate põllumajandusliste saaduste pealt toiduainete hindade tõusu siseriigis, töörahva maksukoorma kasvamist ja otsekohest hallparunite ja mõisasüdamete kindralite rikastamist töörahva kulul," nii hindas seda valitsuse sammu "Tööliste Elu".[2]

Maareformi lõpuleviimise tulemusel loodi Eestis 1929.a. 50.749 asunikumajandit. Neist 7% olid ainult üle 30 ha suured.[3] "Tööliste Kiire" sõnade järgi olid need "...hallparunid, kes ise tööd ei tee ehk seda ainult ajaviiteks ja tööliste tagasundimise hõlbustamiseks teevad."[4] 45,6% talunditest moodustasid suurusega kuni 10 ha ja 47,4% 10-30 ha.[5] Selliste talude omanikud olid "...kaelast saadik oma murede ja hädade sees... ja pidid kogu töö tegema oma jõuga.[6]

5. märtsil 1926.a. võttis riigikogu vastu seaduse, mille

---

1 "Tööliste Elu" nr. 3, 24. dets. 1929.

2 Samas.

3 Eesti NSV ajalugu, lk. 459.

4 "Tööliste Kiir" nr. 1, 9. juuli 1927.

5 Eesti NSV ajalugu, lk. 459.

6 "Tööliste Kiir" nr. 1, 9. juuli 1927.

põhjal maksti tasu mõisnikele võõrandatud maade eest. Kodanlus oli selleks sammuks valmistunud ammu, kuid revolutsioonilise liikumise aktiivsuse tõttu juleti seda fikseerida alles peale 1924.a. 1. detsembri relvastatud ülestõusu mahasurumist. Töölisajaleht astus mõisnikele tasumaksmise vastu aktiivselt välja, väljendades sellega kõige laiemate rahvahulkade nõudmist. "Kiire" veergudel esitati loosungid: "Mõisnikkudele rahva piinamiste ja peksmise eest autasu mitte üks penn! Maa tasuta rahva omanduseks."[1] Artiklis "Soe vahekord süveneb. Tahetakse maksta 700-aastase kurnamise eest tasu", küsiti: "... ei saa aru, miks... üldse 1919.a. mõisnikkudele mõisaid tagasi ei andnud, seks oli ju võimalus. Kas kardeti, et töölised seda ei luba, kardeti endil nii kaua masket maha tõmmata... Needsamad inimesed, kes maaseaduse välja töötasid, sõdivad nüüd selle vastu." Samas selgitati: "Nüüd on härrade olukord kaitseliiduga ja sõjaväega kindlustatud ning maa imperialistlisele riigile võlgade katteks ära panditud. Nüüd on paras aeg oma tõelise näoga välja tulla."[2]

Sotsid, püüdes endid näidata rahva huvide kaitsjatena, esitasid mõisnike maade eest tasuvähendamise eelnõu. Eelnõu sai rahvahääletusel nõuetava 25.000 hääle asemel 80.000 häält poolt. See oli valitsusele hoiatuseks. Iga hinna eest püüti tasumaksmise seaduse eelnõu rahvahääletusele mitte lasta. Lõ-

---

[1] "Kiir" nr. 2, 22. jaan. 1927.

[2] Samas.

puks leiti, et nimetatud seadus on maksuseadus ja seetõttu eelnõu rahvahääletusele ei kuulu. "Kiir" hindas seda kodanluse järjekordset manöövrit järgmiselt:

"Ka seekord on kodanlus rahva enamusele prundi suu ette tagumisega tagurlise rahvaesituse laialisaatmisest päästnud. Tööliste ja kehvema talurahva turjale veeretatakse parunitele maade eest tasu maksmisega jälle uued koormad."[1] Nii ei saanudki rahvas kaasa rääkida küsimuses, kas ta soovib oma kurnajatele võõrandatud maade eest tasu maksta või mitte.

Nii nagu tööstusest, ei saa ka põllumajanduse allakäigust töölisajalehtede kaudu terviklikku pilti.

Kõrvuti Eesti laostuva põllumajandusega propageerisid töölisajalehed nõukogude põllumajanduse saavutusi. Kui Eestis tõi maareform talupoegadele ainult vaesust, siis "Uus Edasi" artiklis "Mis andis revolutsioon N. Liidus talurahvale" räägiti sellest, mida revolutsiooni tulemusel on saanud vene talupoeg. "Oktoobrirevolutsioon vabastas talurahva mõisnikkude ikkest, andis talle maa, inventari, kustutas maha võlad, mille läbi võimalikuks sai talumajapidamise kiire arenemine ja jõukuse kasvamine,"[2] kirjutas "Uus Edasi". Rasked I Maailmasõja, revolutsiooni ja kodusõja aastad laostasid Venemaa põllumajandust põhjalikult. Peale kodusõja lõppu oli peatähelepanu pööratud tööstusele. Sellest tulenes terve rida raskusi Nõukogude

---

[1] "Kiir" nr. 6, 19. veebr. 1927.

[2] "Uus Edasi" nr. 10, 28. märts 1929.

Liidu põllumajanduses, mis ei jäänud märkamatuks ka töölisdelegatsioonide liikmetele, kes külastasid Nõukogude Liitu. "...tuleb veel palju tööd teha, kui tööliste riigi põllumajandus võiks lääne kodanliste riikide põllumajandustega võistelda. Terves Euroopas ei leidu ühtegi maad, kus viljasaak nii madal oleks kui N. Liidus..." kirjutas "Oktoobri Kiir".[1] Töölisajalehed jälgisid teraselt põllumajanduse küsimusi Nõukogude Liidus ja "Tööliste Kiir" konstateeris neid suuri võite mida oli saavutatud. 1927.a. oli Nõukogude Liidu külvipind tõusnud 91,3% ennesõjaaegsest tasemest, kuna tehnilistel kultuuridel - kanepil ja päevalillel ulatus see arv 113,2%. "Põllutöö kõrval seatakse ajakohasemalt sisse ka karjapidamine... Sarvloomade arv teeb praegu Lõuna-Venemaal 126,1 prots. ennesõjaaegsest," märkis "Tööliste Kiir".[2] Kodanlik ajakirjandus kõneles tihti talupoegade vaenulikkusest nõukogude võimu vastu. Töölisajalehed näitasid, et vastupidi just talupoegade toetus ja ühised huvid töölisklassiga teevad võimalikuks nõukogude majanduse nii kiire arengu. "Talupojad leiavad ja tunnevad, et ühine tööliste ja talupoegade valitsus on ainuke õige tõeline valitsus, kes suudab korda saata suuri tegusid rahva heakäekäigu eest hoolitsemisel", kirjutati "Oktoobri Kiires".[3]

Küllalt põhjaliku ülevaate saab ajakirjandusest tööliste

---

[1] "Oktoobri Kiir" nr. 2 (41), 17. dets. 1927.

[2] "Tööliste Kiir" nr. 2, 16. juuli 1927.

[3] "Oktoobri Kiir" nr. 2 (41), 17. dets. 1927.

ja talupoegade olukorra kohta kodanlikus Eestis. Seda eeskätt just kohalike kirjasaatjate materjalidest. Töölisklassi raske olukorra küsimuse tõstis esile juba "Proletaarlane" 1926.a. Artiklis "Millal kaob kodanline saagihimu?" kirjeldati põhjalikult kuidas Eesti töölisklassi elutingimused muutuvad päevpäevalt raskemaks.[1]

Ettevõtjad püüdsid igasuguste abinõudega tühistada töölisklassi revolutsioonilisi saavutusi, muuhulgas ka 8-tunnilist tööpäeva. Balti puuvillavabriku töölised kirjutasid kuidas neil pidevalt minutite kaupa pikendatakse tööpäeva.[2] "Edasis" rääkisid töölised, et "...praegu on igapäevane nähtus, et töölised 12-16 tundi päevas tööpingi juures peavad higistama."[3] Tööpäeva pikendamisele lisandus ettevõtjate ja hallparunite omavoli palga maksmisel ja tööliste palkamisel. Noortööliste madalatest palkadest kirjutati mitmel puhul ajakirjas "Võitlus". Ajakirja sõnade järgi kõikus noortööliste palk 50-130 margani päevas, kusjuures neid, kes 130 marka teenivad, on väga vähe.[4] Aktsiaselts Rottermanni tehaste töölised kirjutasid "Töörahva Kiirele" ettevõtja omavolilisest tööliste vallandamistest.[5]

Töölisklassi olukorda halvendas pidev elukalliduse tõus. "Töörahva Kiire" sõnade järgi polnud kellelegi uudiseks "...et

---

1 "Proletaarlane" nr. 1, 10. apr. 1926.

2 "Tallinna Kiir" nr. 3, 15. okt. 1927.

3 "Edasi" nr. 15, 8. dets. 1928.

4 "Võitlus" nr. 2, veebruar 1928, lk. 35.

5 "Töörahva Kiir" nr. 2, 21. jaan. 1928.

üle öö jälle esimese järgu tarbeained hinnas kerkivad ...aga palgad muidugi mõista lähevad odavamaks."[1]

Tööta tööline tõsteti peremehe poolt hoolimatult tänavale. 16. juulil 1927 Tallinna töölised olid kurva pildi tunnistajateks Koidu tänaval. "Perekond oli tänavale tõstetud. Kogu kraamiga. Kurvalt seisid inimesed oma kraami kõrval ja needsid meie valitsust, kelle teeneks on tööpuudus ja korterikriis."[2]

Tööjõu kaotanud töölised olid äärmiselt halvasti kindlustatud. "Töörahva Kiire" toimetust külastasid 1928.a. 20. jaanuaril "...kaks vana inimest, üks üle 50 prots., teine 65 prots. arstide kinnituse järele tööjõust kaotanud, ühtegi toitjat ei ole, varandus ja riided olla kõik pandimajas, korteri eest peab üüri maksma, kõht nõuab toitu, kuid ei ole mingisuguseid sissetulekuid."[3]

Sugugi parem polnud olukord maatöölistel. Ajalehele "Punane Edasi" kirjutas taluteenija Alma Turk Maardust, et talus kestab tööpäev 19 tundi, kella 5 hommikul kuni kella 12 öösel, kusjuures söögiks on "... vee ja jahu löri, harva ka haisemaläinud tursapea suppi ja tursakastet."[4]

Tööpuudust linnades kasutasid hallparunid võimalikult

---

1 "Töörahva Kiir" nr. 10, 17. märts 1928.

2 "Tööliste Kiir" nr. 2, 16. juuli 1927.

3 "Töörahva Kiir" nr. 2, 21. jaan. 1928.

4 "Punane Edasi" nr. 1, 6. juuli 1929.

odava tööjõu hankimiseks. 1927.a. suvel suleti Rapla Valtu telliskivitööstus. Töölised olid sunnitud ümberkaudsetes taludes tööd otsima. Kui kohalikud hallparunid olid tavaliselt heinakoristamise perioodidel töölistele 300 marka päevas maksnud, siis nüüd maksti 150 marka tänu sellele, et töötud telliskivitööstuse töölised olid sunnitud endid palkama igasugustel tingimustel.[1]

Töörahva vilets elutase tõi kaasa rahvaarvu vähenemise ja väljarändamise suurenemise. "Meie Kiire" sõnade järgi rändasid välja just 20-35 eluaastates noored "...kes ühtlasi endaga kaasa viivad kapitali, mis nelja aasta summana teeb välja Inglismaalt nurutava päästelaenu suuruse."[2] Töölisklassi ja talupoegade raskele olukorrale vastandati töölisajakirjanduses kodanluse elu.

Ajaleht "Edasi" tõi ära mõnede vabrikantide ja pankurite puhastulud 1926. aastal. Need olid: Scheeli pank - 31.665.589 senti, Johansoni paberivabrik - 8.437.699 senti, Põhja tselluloosivabrik - 32.269.233 senti, tubakavabrik "Laferme" - 7.438.891 senti jne.[3] Seejuures, nagu "Edasi" irooniliselt märkis, kui töölised palka juurde nõuavad "...siis on igakord vabrikandid ja kodanline ajakirjandus "karauul" karjunud, et vaadake, töölised saada nii kui nii kõrgeid palku, vabrikantide

---

[1] "Punane Kiir" nr. 1, 29. okt. 1929.

[2] "Meie Kiir" nr. 1, 21. mai 1927.

[3] "Edasi" nr. 4, 22. sept. 1928.

tulud aga olla nii väiksed, et isegi praeguste palkade maksmist välja ei kannata, palkade kõrgendamisel pidada aga vabrikandid tingimata kokku varisema."[1]

Ajalehed võrdlesid tihti mitmesuguseid sissetulekuid. Nii tõi "Edasi" ära riigivanema sissetulekud, mis olid järgmised: palk 75.000 senti kuus, 4160 senti kuus ametisõitudeks, esinduskuludeks 62.500 senti kuus; riigilossi majapidamiskulud 84.690 senti kuus; peale selle tulud aktsiatelt. Võrdluseks toodi Balti puuvillavabriku töölise kuupalk, mis oli 3500 senti kuus.[2] Sama Balti puuvillavabriku töölise palka võrreldi ka paljude riigiteenijate ja sõjaväelaste kõrgete pensionidega, mis moodustasid 40-50.000 senti kuus "...sel ajal... kui meil on suured tööta tööliste karjad, keda ootab lausa külm ja nälg. Sarnaseid hiigla pensione saavad mitmed kindralid, ministri prouad, kõrgemad ametnikud ja muuseas ka Jaan Poska perekond, kellel ei ole Eesti töörahva ees mingisuguseid teeneid ja kellel puudub sellepärast igasugune moraalne õigus pensionisaamiseks Eesti rahva summadest."[3]

Täiesti õigustatult kirjutas "Kiir", et kui Eesti riik ja kapitalistid tõesti on vaesed ja ei suuda töölistele ja teenistujatele täit palka maksta"...siis ei peaks ka võimalust olema... valitsejatel üleliigselt praalida."[4]

---

1 "Edasi" nr. 4, 22. sept. 1928.

2 "Edasi" nr. 17, 22. dets. 1928.

3 "Edasi" nr. 16, 15. dets. 1928.

4 "Kiir" nr. 13, 9. apr. 1927.

Eesti olukorra kõrval valgustasid töölisajalehed põhjalikult Nõukogude Liidu tööliste ja talupoegade olukorda. Töölise olukord Nõukogudemaal on täiesti vastupidine Eesti töölise olukorrale, selgitas "Tööliste Kiir", kuna nõukogude "...ühiskond ei tunne mingit eesõigustatud seisust ning riiki otsekohe juhivad töölisesitajad, töörahvas."[1] Ajalehes "Töölised, Edasi!" analüüsiti nõukogude tööliste olukorda. Ajaleht märkis, et NSV Liidu töölised on hoopis teises olukorras võrreldes kapitalistlike maade töölistega juba sellepärast, et seal on "...töölisklass on tõusnud kurnatud ja rõhutud klassist valitsevaks klassiks."[2] Nõukogude töölised olid võitnud endale peale vabrikute, tehaste, pankade ka veel 8- ja 7-tunnilise tööpäeva. Töölisklass suureneb arvuliselt pidevalt. Samuti tööliste reaalpalk. "Kõik töölised ja teenistujad on vabastatud... maksudest. Neil endil ja nende perekondil on arstiabi, arstirohud haigemajades... sanatooriumides... arstimine täiesti maksuta... Ükski talupoeg ei tarvitse karta, et ta maa või inventar laenude ehk võlgade tasumiseks võidaks ära võtta", kirjutas "Töölised, Edasi!"

Raskest majanduslikust laosest väljunud nõukogude riigis polnud veel likvideeritud täielikult tööpuudus. Töölisajalehti huvitas seepärast väga, milline oli töötute olukord NSV Liidus. Põhjaliku ülevaate sellest andis artikkel "Töötatööliste hool-

---

[1] "Tööliste Kiir" nr. 6, 13. aug. 1927.

[2] "Töölised, Edasi!" nr. 2, 28. sept. 1929.

damine N.S.V. Liidus", mis ilmus "Töörahva Kiires". Artiklis näidati faktilise materjali ja nõukogude seadusandluse abil, et ükski inimene, juhul kui tal pole ka tööd, ei ole kõrvale jäänud rahva hoolitsusest. Kõik töötud leiavad abi nõukogude riigiorganite poolt ja on materiaalselt täielikult kindlustatud.[1]

Kommunistlikud töölisajalehed tegid ära suure töö Nõukogude Liidu tööliste ja talupoegade olukorra ning saavutuste propageerimisel kodanlikus Eestis.

4. detsembril 1928.a. peale pikemat valitsuskriisi moodustasid Eestis uue valitsuse sotsid, eesotsas A. Reiga. Kui sotsid tõotasid alati olla töörahva huvide eest võitlejad, siis nüüd võis "Uus Edasi" 1929.a. märtsis veendunult öelda, et "...pärast sotside 4 kuulist valitsemist... see partei on juba ammu ära müünud töölisklassi huvid 30 hõbeseekli, ministritoolide ja vabrikute hooldamise eest ja ei või sellepärast enam kunagi ajada proletariaadi poliitikat ja hoolitseda töölisklassi kasude eest."[2] Sotsiaaldemokraatlik valitsus ei erinenud oma poliitika poolest millestki suurkodanluse, kogumeeste, valitsusest. "Sotsialistlikud ministrid ja riigivanem istuvad sama suurte palkade, õigemini rahahunnikute otsas kui kogumehedki ja ei ole mõtelnudki oma hiigla palku piirata nälgivate töötatööliste laste kasuks. Sotsialistlik riigivanem

---

[1] "Töörahva Kiir" nr. 6, 18. veebr. 1928.

[2] "Uus Edasi" nr. 10, 28. märts 1929.

elab samas mitmekordses lossis, milles endal nii mõnusa tundis olevat kogumehestki riigivanem: selles lossis korraldab neidsamu uhkeid välissaadikute vastuvõtte, milliseid korraldasid ka kogumehelikud riigivanemad. Ei millegiski kokkuhoidmist, ei millegiski pillerkaaritamise lõpetamist", iseloomustas sotside valitsust "Edasi".[1]

Seega veenduti veel kord "...et töörahval ei ole teist teed käia, kui samane sotsiaalse revolutsiooni tee, millisele vene töörahvas julgesti astus kümne aasta eest 25. oktoobril.."[2]

Majandusliku olukorra kergendamiseks nägid töölisajalehed väljapääsu tihedates majanduslikes sidemetes Nõukogude Liiduga. Seda toetasid palavalt töölismassid. "Iseseisvuse tulekul lahutati tööstus turust, s.t. lõpetati side piiririigi kaubavalmistaja ja Vene kaubatarvitaja vahel. Seda tehti osalt rahvuslise hullustuse mõjul, osalt lapsikus usus, et nõukogude kord lähemas tulevikus kokku variseb... Oli ka sarnaseid vesipäid, kes arvasid, et iseseisvus kui taevast meile uue majanduse, Euroopa turgude kohase majanduse annab. Need pettelootused on nüüd enam-vähem kokkuvarisenud. On arusaamisele jõutud, et Euroopa suurriigid kasutades piiririike oma kaitseks, ise midagi piiririikidele pakkuda ei suuda," kirjutas "Punane Kiir" ja küsis: "Misjaoks nälgida ja meelt heita, kui meie naabruses asub hiigla tööliste riik, kes tahab meiega

---

[1] "Edasi" nr. 17, 22. dets. 1928.

[2] "Punane Kiir" nr. 2, 5. nov. 1927.

sidemeid luua, et ühisel jõul inimsugu rabast välja aidata."[1]

"Edasi" rõhutas, et eesti lagunenud vabrikud võiksid uuesti täie jõuga tööle asuda, selleks on "...vaja kõige kiiremas korras sõlmida kaubanduslik leping meie idanaabriga."[2]

Eriti hoogustas võitlust kaubalepingu sõlmimise eest kodanliku Läti kaubaleping Nõukogude Liiduga, millele kirjutati alla 2. juunil 1927.a.[3] Ajaleht "Punane Kiir" näitas konkreetselt, mis on selle lepingu tulemuseks: "Lepingu sisu näitab, et Läti vabrikud ja tehased lähemas tulevikus käima pannakse. Kaob tööpuudus, nälg ja lootusetu vaade tulevikku. 150-miljoniline töölisriik suudab küllaldaselt väikse Läti kaupa osta."[4] Samal ajal nõudsid ka mõned Eesti äriringkonnad kodanlikult valitsuselt lepingu sõlmimist, kuid kodanlus keeldus sellest. Keeldumise põhjusi analüüsis ajaleht "Edasi". "Kodanluse vaenulikkus Nõukogude Liidu vastu on tingitud inglise imperialismi mõjutusest, mis blokki organiseerib ainukese tööliste riigi vastu ja selleks esmajoones tahab ärakasutada nende rahvaste elu ja verd, kes Nõukogude Liidu naabruses elavad."[5] Kaubaleppest keeldumine viis selleni, et "Eesti sei-

---

1 "Punane Kiir" nr. 1 (38), 29. okt. 1927.

2 "Edasi" nr. 5, 29. sept. 1928.

3 Õ. Elango. Eesti kapitalismi ajutise, ebakindla stabilisatsiooni aastail (1925-1929). Tallinn, 1958, lk. 71.

4 "Punane Kiir" nr. 1 (38), 29. okt. 1927.

5 "Edasi" nr. 7, 13. okt. 1928.

sab kui üksik ja mahajäetud pruut teelahkmel," kirjutas "Punane Kiir". Kuid "... ikka enam ja enam võtab maad arusaamine, et töörahval üks pääsetee on: vennalik koostöö N. Liidu majandusega."[1] Rahvahulkade survel sõlmiti kodanliku valitsuse poolt kaubaleping Nõukogude Liiduga 1929.a. mais. Leping oli sisuliselt märksa piiratum kui vastav Nõukogude-Läti leping.[2] Ebakindel kaubaleping sundis ajalehte "Töölised, Edasi!" veel kord järeldama, et kodanlus ei taha tõsiselt Eesti majanduslikke olusid parandada ja et ainuke ühiskonna kord, mille alusel on võimalik luua kindlat majandust, on nõukogude kord. "Teist teed ei ole ühegi maa proletariaadil," lõpetas leht veendunult.[3]

Reaktsioonilisele majanduspoliitikale lisandus kodanluse terroristlik sisepoliitika. 1918.a. kirjutas Lenin, et "...demokraatlik vabariik, nagu iga muugi riigivorm kapitalismi tingimustes, ei ole midagi muud kui masin proletariaadi mahasurumiseks."[4]

Töölisajalehtede arvukad artiklid tõestasid selle väite õigsust. "Tallinna Kiires" kirjutati, et kuigi Eestis on kirjatähe järgi olemas demokraatlikud vabadused, nagu sõna-, trüki-, koosoleku vabadus, siis just "...nende põhiseaduse

---

[1] "Punane Kiir" nr. 1(38), 29. okt. 1927.

[2] Õ. Elango. Eesti kapitalismi ajutise, ebakindla stabilisatsiooni aastail (1925-1929). Tallinn, 1958, lk. 74-75.

[3] "Töölised, Edasi!" nr. 6, 6. nov. 1929.

[4] V. I. Lenin. Teosed, 28. kd., lk. 169.

poolt kindlustatud vabaduste kasutamiste tagajärjel istuvadki töörahva esitajad kinni."[1]

Artiklis "Töölisklassi vaenlased", mis ilmus "Oktoobri Kiires", räägiti, kuidas väikese kildkonna käes Eestis on "...võim ja vägi, mida nad halastamatult tarvitavad töölisklassi vabaduspüüete mahasurumiseks. Nad ei kohku tagasi ühegi abinõu ega vahendi ees, olgu see ka kõige jõledam ja mõrtsukalikum, et ikka enam ja enam suruda töölisklassi oma käpa alla..."[2]

Seepärast tuli Eestis "Tööliste Kiire" andmetel iga 1000 elaniku kohta 3 vangi, kuna aga Inglismaal samal ajal ainult 0,35 vangi 1000 inimese kohta. "Eks tõenda meie kohutavalt suur vangide arv, et siin midagi korrast ära on. Ja nimelt, esiteks majanduslised ja sotsiaalsed tingimused, kuna teiseks karistusaja pikkus. Meil mõistetakse inimesed eluajaks, 20, 15, 10 aastaks sunnitööle, kas aga küsitakse enne, milline on sarnase karistuse kasvatav mõju? Ei! Siin tahetakse ainult metsikult kätte maksta... Vähe sellest, mujal tühjuvad vanglad aegajalt ka amnestia teel, aga Eesti vabariigi 10-aastane ajalugu ei tunne senini ühtki üldist amnestiat."[3]

Kodanlus ei kaotanud ka surmanuhtlust, mille eest võitlesid laiad töörahva hulgad. Ühes teravamas artiklis surmanuhtluse vastu "Surmanuhtlus on keskaja jäänus", mis ilmus "Edasis"

---

[1] "Tallinna Kiir" nr. 2, 8. okt. 1972.

[2] "Oktoobri Kiir" nr. 2, 17. dets. 1927.

[3] "Tööliste Kiir" nr. 2, 16. juuli 1927.

juhiti tähelepanu faktile, et isegi verine Nikolai II jättis 1903.a. kriminaalkoodeksist välja surmanuhtluse, kuna Eesti kodanlus hoiab sellest kõvasti kinni.[1]

Peale 1924.a. 1. detsembri relvastatud ülestõusu pööras kodanlus suurt tähelepanu sõjaväe tugevdamisele, samuti kodanlik-natsionalistliku organisatsiooni - kaitseliidu - tegevuse taaselustamisele. Sellega relvastati kodanlust võitluseks proletariaadi vastu, mis Lenini sõnade järgi on "...üks kõige olulisemaid, põhilisemaid ja tähtsamaid fakte tänapäeva kapitalistlikus ühiskonnas."[2]

Kaitseliit loodi saksa okupatsiooni perioodil "Kiire" sõnade järgi selleks, "et töölisklassile ja tervele töölisliikumisele surmahoopi anda ja kodanlist vägivalla võimu kindlustada."[3] Peale kodusõja lõppu kaitseliidu koosseisud vähenesid, kuid 2. veebr. 1925.a. kinnitas valitsus kaitseliidu uue põhikirja, mille järgi tema tegevusele pandi seaduslik alus.[4]

Seoses sellise relvastatud organisatsiooni loomisega tekkisid uued maksud. "Kapitalistid ja ärimehed püüavad seletada, et nemad peavad kaitseliitu üleval. Vale. Töölisklassi sunnitakse vägivallaga üleval pidama tema enda vastu sihitud organi-

---

1 "Edasi" nr. 14, 1. dets. 1928.

2 V. I. Lenin. Teosed, 23.kd., lk. 84.

3 "Kiir" nr. 1, 12. jaan. 1927.

4 Õ. Elango. Eesti kapitalismi ajutise, ebakindla stabilisatsiooni aastail (1925-1929). Tallinn, 1958, lk. 84.

satsiooni. Tõsi, töölise käest ei võeta otsekohe maksu kaitseliidu heaks, selleks on need härrad liig kavalad, nad võtavad selle maksu kaudsel teel tööliste käest. Tööline peab iga leivasuutäie pealt maksma kaitseliidule...," kirjutas "Kiir" ja jõudis järeldusele, et "meil, kus riigi väiksust arvesse võttes on isegi palju sõjaväge, isegi pikk kaitseteenistuse aeg, ei ole kaitseliitu tarvis. Töölised, meie peame astuma kõige ägedamasse võitlusesse kaitseliidu vastu. Kadugu töölisklassi vägistav ja kapitaliste ning ärimehi kaitsev organisatsioon."[1] Halastamatult paljastati ja kritiseeriti kaitseliidu rahvavaenulikku tegevust. Kui "Kiir" 1927.a. võis veel kirjutada, et "...kaitseliit senini on korraldanud ainult joominguid ja lõbuõhtuid..."[2] siis 1929.a. avaldati töölislehes ärevaid teateid kaitseliitlaste terrorist ja omavolist. Ajalehes "Töölised, Edasi!" avaldati pikem artikkel "Fašistlikkude bandede märatsemised Saaremaal", milles kirjeldati kaitseliitlaste omavoli ja vägivallategusid.[3]

Sotslik valitsus eesotsas Reiga ei vähendanud tähelepanu kaitseliidule ja sõjaväele vaid vastupidi, püüdis veelgi suuremaid summasid anda sõjaväe organisatsioonile. Valitsus nõudis 1929.a. algul kaitseliidule iga-aastast toetust 65 miljoni sendi ulatuses. "See on ju otsekohene militariseerimine ja äratab töörahva viha, samuti tõmbas enda poole ka välismaade

---

[1] "Kiir" nr. 1, 12. jaan. 1927.

[2] "Kiir" nr. 2, 22. jaan. 1927.

[3] "Töölised, Edasi!" nr. 5, 19. okt. 1929.

tähelepanu," märkis "Uus Edasi".[1] Seda tahtis sotslik valitsus iga hinna eest ära hoida ja seepärast "...otsustati kaitseliidu toetus paigutada riigikantselei summade alla ja ütelgu nüüd veel keegi, et sotsid suurendavad sõjalisi kulusid?!"[2]

Teravalt kritiseeris töölisajaleht kodanlikku sõjaväge, kus "...kasvatatakse isamaa armastuse ettekäändel... militaristlist vaimu. Selleks on sõjaväeteenistuse aeg tervelt ligi kaks aastat pikk. Sel ajal "...kui sõnadega väeteenistuse aega vähendatakse, jääb see ikka endiseks."[3] Töölisajalehed näitasid veenvalt, et militaristlikku vaimu kasvatamine algab juba koolipingis. "Edasi" nimetas tolleaegset kooli vabrikuks "... kus valmistatakse inimautomaate, kus õppuri vaimlist seedimist toidetakse rahvusluse ja maruisamaalsuse tülgastava roaga, kus kõigepealt vabritseeritakse ustavaid oleva korra tugesid ja talapuid."[4] Sõjalise õpetuse abil koolides taheti "...maastmadalast töörahva lapsi õpetada vihkama seda kihti, kelle hulgast ta on võrsunud, kelle higiga neid toidetud."[5] "Kiire" artiklis "Olge valvel!" nenditi, et "...isegi alaealised lapsed koolipinkidel pumbatakse kavakindlalt täis marurahvusluse mürki rikkudes nende selget silmavaadet juba päris haiglaste,

---

1 "Uus Edasi" nr. 10, 28. märts 1929.

2 Samas.

3 "Kiir" nr. 5, 12. veebr. 1927.

4 "Edasi" nr. 10, 3. nov. 1928.

5 "Meie Kiir" nr. 2, 28. mai 1927.

hurraa patriootiliste jampsikustega, ja õpetatakse neile maast madalast tapariistu tarvitama ja pimedast peast sõna kuulma..."[1]

Kogu kodanluse reaktsioonilist sisepoliitikat arendati ühes kindlas suunas - fašistliku diktatuuri kehtestamise suunas. Esimesed Eesti põhiseaduse muutmise ettepanekud, presidendi diktatuuri kehtimapanekuks, tehti riigikogu esimehele 1925.a. veebruaris põllumeestekogude poolt.[2] 1926. aastal toimusid fašistlikud riigipöörded Poolas ja Leedus, mis igati innustasid ka Eesti suurkodanlust taotlema põhiseaduse muutmist. 1926.a. "Proletaarlase" ilmumahakkamisest peale valgustas kogu kommunistlik legaalne töölisajakirjandus fašismiga seotud probleeme, hoiatas ja kutsus rahvast üles fašismi vastu võitlema. Fašismi olemust defineeris "Edasi". "Fašism on kapitalistliku lõpuaegjärgu diktatuur, mis ei vali mingisuguseid abinõusid oma pragunenud palistuste kooshoidmiseks. Töölisliikumist hävitab ta kõige metsikumalt ja igal sammul ässitab ta politseid üksikute tegelaste kallale... Majanduses toonitavad fašistid fašistlikku kooperatiivriiki, mis tugeneb ideoloogiliselt samal alusel, mida sotsid viimasel ajal nimetavad "majandusdemokraatiaks". Mõlemad eitavad klassivõitlust, töölisklassi võidulepääsemist ja rõhutavad proletariaadi huvide kokkukõlastamist kapitalistide omadega."[3] Eelkõige näitasid töölis-

---

[1] "Kiir" nr. 5, 12. veebr. 1927.

[2] Õ. Elango. Eesti kapitalismi ajutise, ebakindla stabilisatsiooni aastail (1925-1929). Tallinn. 1958, lk. 86.

[3] "Edasi" nr. 6, 6. okt. 1928.

lehed fašismi värdjalikke avaldusvorme Itaalias, Poolas ja Leedus, kus "...viimased demokraatia hilbud on ... mahakistud ja fašism häbenemata nimetab end ainsaks kodanluse olemasolu pikendamiseks."[1] Juba "Proletaarlane" märkis ärevusega, kuidas Itaalias keelatakse streike, streikijaid karistatakse kuni kaheaastase vabadusekaotusega. Ametiühingud hävitatakse, nende asemele aga luuakse fašistlikud korporatsioonid, kus kõrvuti kapitalistidega on esindatud töölised. Need organisatsioonid peavad lahendama kõik töötülid.[2] Pikema kirja avaldas "Edasi" oma kaastöötajalt Itaalias, pealkirja all "Fašistlik kultuur". Artiklis öeldi, et kui kõike kirja panna, mis Itaalias sünnib "...siis võiks täita paksu raamatu fašistliku terrori tooreist tegudest... Ükski abinõu ei ole liiga halb neile kurjategijatele oma võimu alalhoidmiseks."[3]

Fašismi hädaohust Eestis rääkides jõudis "Uus Edasi" järeldusele, et ainukeseks jõuks fašismi vastu on töölisklass. Sotside väite, nagu võiks parlamendi kaudu fašismi vastu võidelda, ümberlükkamiseks, kasutas "Uus Edasi" Leedu kogemust. "Leedu näitas väga selgelt parlamendi võimetust fašismivastases võitluses. Oli tarvis vaid ühe ohvitseri kõva sõna ja härrad rahvasaadikud jooksid laiali kui jänesed. Mõne päeva pärast aga fašistliku rusika all tulid nad uuesti kokku ja orjalikult

---

1 "Uus Edasi" nr. 1, 26. jaan. 1929.

2 "Proletaarlane" nr. 2, 17. apr. 1926.

3 "Edasi" nr. 3, 15. sept. 1928.

legaliseerisid riigipöörde."[1] Seega kasutas eesti töölisleht oskuslikult neid õppetunde, mida pakkusid fašistlikud riigipöörded reas Euroopa riikides. Samal ajal jälgiti tähelepanelikult, kuidas fašism tungis ka naaberriigi Läti siseellu. 1927.a. jaanuaris üritas üks Läti armee ohvitsere relvastatud salga eesotsas teostada fašistlikku pööret Volmaris. Putš ebaõnnestus. "Kiir" kutsus sel puhul töölisi veelgi suuremale tähelepanule: "Töölised! Siin ei ole mitte tegemist mõne joomahulluga[x], vaid siin on tegemist täiesti ettevalmistatud fašistliku väljaastumisega. Leitnant... oli... liiga vara välja ilmunud... ja see päästis terve Läti fašistliku vägivalla valitsusest, nagu see Leedus juba maksma pandi. ...Praegu kasutavad fašistid iga silmapilku selleks, et võimu oma kätte haarata."[2] Samal ajal näidati Läti sotsiaaldemokraatliku valitsuse võimetust fašismivastases võitluses. Nimelt andis Läti valitsus "Tööliste Kiire" andmetel isegi relvi fašistlikele noorteorganisatsioonidele, mis ühendasid oma ridades 1927.a. 30.000 liiget.[3]

Kord-korralt ikka rohkem tuli fašismiga kokkupuuteid ka Eestis. 29. septembril 1926.a. esitas põllumeestekogude rühm riigikogule ametlikult oma reaktsioonilise põhiseaduse muutmise eelnõu, mis seekord jäi veel ühe alamkomisjoni kalevi alla.[4]

---

[1] "Uus Edasi" nr. 10, 28. märts 1929.

[2] "Kiir" nr. 3, 29. jaan. 1927.

[3] "Tööliste Kiir" nr. 1, 9. juuli 1927.

[4] Õ. Elango. Eesti kapitalismi ajutise, ebakindla stabilisatsiooni aastail (1925-1929). Tallinn,1928,lk.90.

[x] Läti kodanlik ajakirjandus püüdis hiljem väita, et ohvitser oli tegutsenud joobnult.

Siit peale asus kodanlus üha rohkem propageerima fašistlikku diktatuuri vajadust Eestis. Fašistid asusid ka praktiliselt tegevusse. 18. oktoobril 1927.a. saadeti töölisajalehe toimetajale A. Grimpelile kiri, milles teda ähvardati surmaga, kui ta "...veel käesoleval aastal ei loobu kommunistide kasuks töötamast." Ajaleht "Punane Kiir" trükkis selle kirja äratõmbe pealkirja all "Eesti fašistid kavatsevad korraldada terroristlikke akte". Ajaleht lisas omalt poolt, et kui fašismil pole rahva hulgas kõlapinda, siis nad "...katsuvad oma jõuetuses teisel teel endi olemasolust märki anda."[1]

1929.a. kevadel, uue majandusliku kriisi algul, kirjutas "Uus Edasi", et kui siiani esines ainult fašistlikke taotlusi, kuid puudus organisatsioon ja selle juht, siis "...pankur - kindral Laidoneri viimased avalikud väljaastumised andsid fašismile Eestis selle mis tal puudus - juhi, eestvedaja. Juba liiguvad jutud fašistliste organisatsioonide loomisest üliõpilaskonnas ja ohvitserkonnas, rääkimata kaitseliidust, mille fašistlik iseloom ammust ajast tuntud..."[2] Samas ajalehes analüüsiti olukorda, mis tekiks kui võimu haaravad fašistid. Täiesti õigesti märgiti, et see tähendaks "...eeskätt sõjahädaohu kasvamist, et fašistlik valitsus oleks iseäranis kindel lüli ses ahelas, mida loovad imperialistlikud riigid Nõukogude Liidu ümber. Fašistlik Eesti saaks Poola Pilsudski kepi all ise-

---

[1] "Punane Kiir" nr. 1, 29. okt. 1927.

[2] "Uus Edasi" nr. 10, 28. märts 1929.

äranis tulise kiirusega pöörama oma suurtükke ja tanke Nõukogude Liidu kallaletungimiseks."[1] Eesti Tööliste Partei üleskutses IV Riigikogu valijatele, aprillis 1929, paljastati sotsliku valitsuse jõuetust võitluses fašismiga: "Sotside ettevõtja Rei - praegune riigivanem, hoiab ühel ajal oma käes ka vabriku hooldaja koha, miljoniliste tuludega, tal, nagu kõikidel teistel "demokraatliste erakondade" juhtidel on palju tegemist oma palga ja muude sissetulekute alalhoidmisega, mingit muret, mingit kohustust aga ei tunne ta selle vastu, kas homme istub valitsuse pukis fašistline kindral ja ta poolt ametisse pandud valitsus..."[2]

See "Uus Edasi" hinnang leidis praktilise kinnituse 1933.a. sügisel, mil sotsiaaldemokraatlik valitsus eesotsas Reiga moodustas nn. üleminekuvalitsuse fašistlikule diktatuurile.

Eesti kodanluse reaktsiooniline sisepoliitika leidis küllaltki põhjalikku analüüsi kommunistlike töölisajalehtede poolt. Stabilisatsiooni perioodil võitlesid töölislehed fašismi vastu, ühtlasi näidates, milliseid kannatusi tõi fašism neile rahvastele, kus tal oli õnnestunud end maksma panna. Kogu tagurlikku sisepoliitikat põhjendas kodanlus "tugeva tulevase Eesti" ülesehitamisega. Selle kodanluse vassingule vastas tabavalt "Proletaarlane" 1926.a.: "Teie unistused tule-

---

[1] "Uus Edasi" nr. 10, 28. märts 1929.

[2] "Uus Edasi" nr. 12, 13. aprill 1929.

vasest kodanlisest Eestist jäävadki unistuseks. Tugev tulevane Eesti võib olla ainult võltsimatu demokraatlik Eesti, kus töölisklass ja talurahvas oma saatust ise otsustamas."[1]

Samasugune kui sisepoliitika, oli ka kodanluse välispoliitika. Eesti välispoliitilistele suhetele pööras töölisajakirjandus suhteliselt vähe tähelepanu. Põhjalikumalt käsitleti välispoliitika põhilist suunda - koos lääne imperialistidega Nõukogude Liidu vastu sõja ettevalmistamist. Kokkuvõtlikult väljendas seda "Kiir": "Eesti tagurline valitsus kavatseb rahvast vastu viia kannatustele ja hukatusele, sepitsedes lääne kapitalistliste suurriikidega sõjaplaane ja alludes imperialismi verijanuliste ja kurikavalate plaanide teostamisele."[2] Töölisajakirjandus paljastas imperialistide kavatsusi Balti riikide suhtes, nimelt, et neid taheti hoida vaenulikkude piiririikidena Nõukogude Liidule. "Kui vähegi pilku kaardi peale heita, näeme, et kodanlised piiririigid N. Liidu hobuseraua kujulise poolrõngana ümbritsevad. Sõja puhul teeks sarnane asend Liidule suuri raskusi muidugi mõista sel puhul, kui see poolrõngas terve on."[3] Teised Balti riigid kulutasid samuti kui kodanlik Eesti, "Kiire" andmete järgi 25% riigi eelarvest sõjalisteks kulutusteks. "Soomemaa ehitab omale praegu 3 uut veealust laeva, mis peavad saama kõige moodsamad Balti merel,"

---

[1] "Proletaarlane" nr. 2, 17. apr. 1926.

[2] "Kiir" nr. 9, 12. märts 1927.

[3] "Punane Kiir" nr. 1, 29. okt. 1927.

kirjutas ärevusega "Kiir".[1]

Kodanlik ajakirjandus ja kogu propaganda põhjendas neid samme Nõukogude Liidu sõjalise võimsuse kasvuga. "Tööliste Kiir" näitas, et kulutused Nõukogude Armeele on palju väiksemad võrreldes suurte kapitalistlike riikide sõjaliste kulutustega. Hukka mõistes kapitalistlikkude riikide militarismi "...ei saa proletariaat... hukka mõista Nõukogude Vene militarismi, sest seni kui valitseb kapitalistide klass, kes katsub alla rõhuda töörahva riiki ja selle vabadust, seni on lubatud iga abinõu sarnase jultunud pealetungi allasurumiseks," selgitas "Tööliste Kiir".[2] Artiklis "Ilma kapitalism ja N.S.V. Liit" kirjutati, et Nõukogude Liidu kõige kindlam võidu pant on just rahulik majanduslik ülesehitustöö. "Kommunistlikul riigil ei ole tarvis sõda: ta võidab muidugi maailma..."[3] Seda kõike mõistsid ka paljud kapitalistlikud riigid. "Kiires" analüüsiti Nõukogude Liidu rahvusvahelist olukorda ja leiti, et Lääne-Euroopas tuntakse üha kasvavat huvi nõukogude majanduse ja kultuurielu vastu.[4]

Sellest hoolimata rahvusvaheline kodanlus ei loobunud hetkekski mõttest lämmatada revolutsioonilise liikumise kolle - Nõukogude Liit. "Töölised, Edasi!" kutsus klassiteadlikke töölisi võitluseks sotsialistliku riigi kaitseks. Töölised peavad kodanluse ja sotside valesid nõukogude riigist igati pal-

---

[1] "Kiir" nr. 4, 5. veebr. 1927.

[2] "Tööliste Kiir" nr. 6, 13. aug. 1927.

[3] "Tööliste Kiir" nr. 3, 23. juuli 1927.

[4] "Kiir" nr. 16, 30. apr. 1927.

jastama, Nõukogude Liidu vastaseid sõjasepitsusi hukka mõistma ja kui peaks puhkema sõda, siis relvaga käes astuma välja sotsialistliku riigi kaitseks.[1]

Töölisajakirjandus andis omapoolse soovituse kodanlikule valitsusele välispoliitilise suuna jaoks. "Ei või Ida-Euroopale paremat rahuliku arengu kindlustust olla, kui senise sõjaliitude sepitsemise taktika nurkaheitmine ja kõigi... N.Liidu ja piiririikide jõudude vennalik koostöö," kirjutas "Punane Kiir".[2]

Eesti legaalne kommunistlik töölisajakirjandus pühendas stabilisatsiooni perioodil palju tähelepanu kodanluse rahvavaenuliku tegevuse paljastamisele. Reaktsioonilised sammud majanduses, sise- ja välispoliitikas olid pidevalt ajalehtede kriitikatule all. Samal ajal seati eeskujuks Nõukogude Liidu saavutusi kõigil neil aladel ja näidati, et ka eesti proletariaadile jääb üle üks tee, see on sotsialistliku revolutsiooni tee. Ajalehed andsid oma panuse fašismivastaseks võitluseks, kuna juba sel perioodil hakkas kindlat ilmet võtma reaktsioonilise kodanluse taotlus - luua Eestis fašistlik diktatuur. Ühtlasi paljastati sotse, kes ka valitsuses olles ei teinud midagi töölisklassile parema tuleviku loomiseks ja kes samuti

---

[1] "Töölised, Edasi!" nr. 1, 21. sept. 1929.

[2] "Punane Kiir" nr. 1, 29. okt. 1927.

olid võimetud võitluseks fašismiga. Ikka ja jälle jõudsid töölislehed järeldusele, et ainult proletariaadi diktatuur päästab maa fašismist ja aitab üles ehitada tõelise demokraatliku riigi. Kuigi töölisajalehed, mis otseselt propageerisid sotsialistliku korra ideed, enamuses konfiskeeriti, jäid nende ideed töölisklassis edasi elama, andes uut jõudu ja indu võitluseks.

LEGAALSED KOMMUNISTLIKUD TÖÖLISAJALEHED JA AJAKIRJAD
1925-1929

Nimetus	Ilmunud numbrite arv ja ilmumise aeg	Vastutav toimetaja	Väljaandja	1925	1926	1927	1928	1929
Proletaarlane	Nr.1-2(10.IV - 17.IV 1926)[1]	A.Metusala	ETP Keskkomitee	-	+	-	-	-
Kiir	Nr.1-17 (12.I - 6.V 1927)	Nr.1-4 A.Luik;Nr.5-17 V.Külm	A.Luik	-	-	+	-	-
Uus Kiir	Nr.1/18/ (13.V 1927)	J.Grimpel	J.Grimpel	-	-	+	-	-
Meie Kiir	Nr.1/19/-5/23/ (21.V-17.VI 1927)	H.Aal	H.Aal	-	-	+	-	-
Tööliste Kiir	Nr.1/24/-10/33/ (9.VII-9.IX 1927)	Nr.1-2 J.Veltson;nr.3-10 A.Liira	A.Luik	-	-	+	-	-
Tallinna Kiir	Nr.1/34/-4/37/ (1.X-22.X 1927)	E.Elmann	E.Elmann	-	-	+	-	-
Punane Kiir	Nr.1/38/-2/39/ (29.X-5.XI 1927)	H.Tulp	A.Crimpel	-	-	+	-	-
Oktoobri Kiir	Nr.1/40/-4/43/ (10.XII-31.XII 1927) nr. 1/44/ (7.I 1928)	A.Grimpel	A.Grimpel	-	-	+	+	-
Töörahva Kiir	Nr.1/45/ -10/54/ (14.I -17.III 1928)	A.Grimpel	A.Grimpel	-	-	-	+	-
Edasi	Nr.1-17(1.IX-22.XII 1928):nr.1/18/-2/19/(5.I-11.I 1929)	Nr.1-2.V.Kaaver;nr.3-10 E.Kuuskmann Nr.11-17 E.Pesur:nr.18-19 V.Rootsi	ETP Keskkomitee	-	-	-	+	+
Uus Edasi	Nr.1/20/-27/46/ (26.I-28.VI 1929)	V.Straus	ETP Keskkomitee	-	-	-	-	+
Punane Edasi	Nr.1/47/-4/50/ (6.VII-26.VII 1929)	F.Hist	ETP Keskkomitee	-	-	-	-	+
Meie Edasi	Nr.1/51/-5/55/ (10.VIII - 6.IX 1929)	L.Käär	ETP Keskkomitee	-	-	-	-	+
Töölised,Edasi	Nr.1/56/- 6/61/(21.IX - 6.XI 1929)	L.Käär	ETP Keskkomitee	-	-	-	-	+
Tööliste Elu	Nr.1-3 (7.XII - 24.XII 1929)nr.4-5 (11.I -1930)	L.Käär	ETP Keskkomitee	-	-	-	-	+
Noorte Hääl (ajakiri)	Nr.1 (VIII 1927)	A.Adevits	E.Elmann	-	-	+	-	-
Võitlus(ajakiri)	Nr.1 (XII 1927),nr.2 (II 1928)	F.Lind	ÜTÜ Keskkomitee	-	-	+	+	-

1 "Proletaarlast" ilmus 1926.a. peale nimetatute veel 9 numbrit ja 1927.a. 8 numbrit,kuid mitte enam kommunistliku töölisajalehena.

LÕPPKOKKUVÕTE.

Stabilisatsiooni aastail ilmunud Eesti legaalsel kommunistlikul töölisajakirjandusel on rida spetsiifilisi jooni. Ajalehed-ajakirjad ilmusid tingimustes, kus töölisliikumine kannatas valge terrori all seoses 1924.a. 1. detsembri relvastatud ülestõusu ebaõnnestumisega. Hoolimata rasketest tingimustest, milles viibis Eestimaa Kommunistlik Partei, rakendas ta oskuslikult oma jõude illegaalse töö ühendamiseks legaalsega. Partei seisukohti asusid ellu viima mitmete pahempoolsete organisatsioonide poolt välja antud ajalehed ja ajakirjad.

Ajalehtede-ajakirjade tiraaž ja levik olid väikesed. Kaastöölisi oli vähe. Ajalehti toimetasid ja andsid välja ~~ja toimetasid~~ enamuses väheste revolutsiooniliste kogemustega inimesed. Seetõttu ei suudetud organiseerida ajakirjanduse majanduslikku ülevalpidamist tööliste endi poolt, mis on üks tähtsamaid tingimusi kommunistliku ajakirjanduse ilmumiseks kodanliku diktatuuri tingimustes.

Raskesse majanduslikku olukorda asetas ajalehed-ajakirjad kodanluse poliitika, mis kasutas kõikvõimalikke võtteid, et halvata töölisajakirjandust. Eeskätt teenisid seda eesmärki alalised konfiskeerimised ja sulgemised. Töölisajakirjanduse lämmatamise teenistusse rakendati kohtuorganid, administratiiv-

abinõud ja provokatsioonid. Sellele aitasid kaasa kodanluse truud teenrid - sotsid.

Paljud legaalsetele töölisajalehtedele kirjutatud artiklid kannatasid lünklikkuse ja teoreetiliste vigade all. Kuid peaaegu kõik,kes ajalehele kirjutasid, olid ausad ja proletariaadi üritusele ustavad.

Vaatamata neile puudustele andis legaalne töölisajakirjandus suure panuse EKP peamise ülesande lahendamiseks stabilisatsiooni aastail, s.o. töölisklassi ühtsuse eest võitlemiseks. Legaalsed töölisajalehed valgustasid põhjalikult mitmete pahempoolsete organisatsioonide (ETP, ametiühingute jne.) tegevust, juhtides ja suunates seda. Ajakirjandus kandis elava sõnaga tööliste hulka kommunistliku partei ideid ja juhendeid töölisklassi ühtsuse loomiseks. Kõrvuti sellega paljastati halastamatult sotside igat sammu, mis nad ette võtsid töölisklassi lõhkumiseks. Ajalehed valgustasid töölisliikumise ühtsuse probleeme kogu maailma ulatuses, mis aitas töölistel paremini orienteeruda poliitilises elus. Puudulikult käsitlesid töölislehed ühte selle perioodi aktuaalsemat ülesannet - töölisklassi ja talurahva poliitilise võitlusliidu rajamise vajadust.

1925.-1929.a. ei suudetud rajada Eesti töölisklassi ühtsust. Pahempoolne töölisliikumine oli sisemiste võitluste tõttu tükeldatud pisigruppideks. See vähendas tunduvalt töölisajakirjanduse mõju. "Kiire" ja "Edasiga" tuli kaasa osa

tööstusproletariaadist ja haritlaskonnast. Suurem osa maaproletariaadist jäi ajalehtede-ajakirjade mõju alt välja. Siiski andsid nad oma osa töölisklassi ja töötava talurahva klassiteadvuse tõstmiseks. Paljud "Kiire" ja "Edasi" lugejad ja kirjasaatjad jätkasid hiljem kommunistidena võitlust nõukogude võimu eest.

Väga suurt tähelepanu pööras töölisajakirjandus Eesti kodanluse rahvavaenuliku poliitika paljastamisele. Reaktsioonilised sammud sisepoliitikas, laostuv majanduspoliitika, kodanluse militariseerimine töölisklassi vastu, said terava kriitika osaliseks. See kriitika ühendati oskuslikult Nõukogude Liidu saavutuste kaitsmise ja propageerimisega. Töölisajalehtede toimetused olid abiks töölisdelegatsioonide külastuste organiseerimisel Nõukogude Liitu. Delegatsioonide kogutud materjalid leidsid kasutamist kommunistlike töölisajalehtede artiklites, mis käsitlesid sotsialistliku riigi elu ja ülesehitustööd. Seega oli legaalne töölisajakirjandus aktiivseks vastulöögi organiseerijaks kodanliku ideoloogia survele, milline eriti jämedalt moonutas nõukogude korra tegelikkust.

Kommunistlik töölisajakirjandus valgustas üksikasjaliselt fašismiohtu Eestis. Analüüsis nende maade kogemusi, kus fašism oli võimu haaranud, ühtlasi paljastades nende maade näidetel fašismi olemust.

1925.-1929. aastatel ilmunud töölisajakirjandus viis ellu Eestimaa Kommunistliku Partei joont, koondas töörahvast EKP ümber ja kujutas endast kommunistliku maailmavaatega töölisajakirjandust.

KASUTATUD KIRJANDUSE NIMESTIK.

1. Lenin, V. I. Meie lähem ülesanne. Teosed 4. kd.
2. Millest alata? Teosed 5. kd.
3. Mis teha? Teosed 5 kd.
4. Ametiühingute neutraalsus. Teosed 13. kd.
5. Eessõna Voinovi (A.V. Lunatšarski) brošüürile partei suhtumisest ametiühingutesse. Teosed 13. kd.
6. Publitsisti märkmed. Teosed 13. kd.
7. Peterburi valimiste tähtsus. Teosed 18.kd.
8. Pool aastat kestnud töö tulemused. Teosed 18.kd
9. Mõnda tulemustest ja faktidest. Teosed 19.kd.
10. Lõhest Vene sotsiaaldemokraatlikus duumafraktsioonis. Teosed 19.kd.
11. Töölisliikumise vormidest. Teosed 20.kd.
12. VSDTP Keskkomitee ettekanne ja instruktiivsed juhendid Keskkomitee delegatsioonile Brüsseli nõupidamisel. Teosed 20. kd.
13. Töölisklass ja töölisajakirjandus. Teosed 20. kd.
14. Kodanliku intelligentsi võitlusmeetodid tööliste vastu. Teosed 20. kd.
15. Töölisajakirjanduse päeva tulemustest. Teosed 20. kd.

16. "Desarmeerimise" loosungist. Teosed 23.kd.

17. Pitirim Sorokini väärtuslikud ülestunnistused. Teosed 28.kd.

18. Teesid Kommunistliku Internatsionaali teise kongressi põhiülesannetest. Teosed 31.kd.

19. Kommunistlikku Internatsionaali vastuvõtmise tingimused. Teosed 31. kd.

II

Arhiivid.

A. EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi Partei-arhiiv (EKPA)

1. Fond 24 - Eestimaa Kommunistliku Partei Venemaa büroo.
2. Fond 4804 - Eesti Tööliste Partei Tallinna osakond.
3. Fond 6495 - Kominterni Eesti Sektsioon.

B. Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riiklik Keskarhiiv (Eesti NSV ORKA)

1. Fond 70 - Tallinna-Haapsalu Rahukogu Prokuratuur.
2. Fond 1357 - Tallinna-Haapsalu Rahukogu

III

Uurimused ja artiklid.

A. Nõukogude autorid.

1) Trükis ilmunud

1. Eesti NSV ajalugu (kõige vanemast ajast tänapäevani) Tallinn 1957 = Eesti NSV ajalugu.

2. Elango, Õ. Eesti kapitalismi ajutise, ebakindla stabilisatsiooni aastail (1925-1929). Tallinn,1958 = Õ. Elango. Eesti...

3. Kalits, J. Noorsugu, Ühine! Eesliinil. Artikleid ja mälestusi. Tallinn, 1962.

4. Karastumine. Mälestusi eesti noorsoo revolutsioonilisest liikumisest. Tallinn 1958.

5. Kuuli, O. Ühise võitluslipu alla. Tallinn 1961 = O. Kuuli. Ühise...

6. Kuuli, O., Liebman, A. Ühest eesti töölisparteist. "Eesti Kommunist" nr. 6, juuni 1961 = O.Kuuli, A. Liebman. Ühest... "Eesti Kommunist" nr. 6, juuni 1961.

7. Liebman, A. Kodanliku Eesti töölisdelegatsioonid "Nõukogude Liidus. "Eesti Kommunist" nr. 6, juuni 1963 = A. Liebman. Kodanliku Eesti... "Eesti Kommunist' nr. 6, juuni 1963.

8. Liebman, A. Kommunismi lipukandja kodanlikus Eestis. "Eesti Kommunist" nr. 4, aprill 1962 = A.Liebman. Kommunismi... "Eesti Kommunist" nr. 4, apr. 1962.

9. Либман А. Революционная борьба трудящихся в I920-I929 г.г. Под знаменем Октября. Сборник статей. Москва I959 = А. Либман. Революционная борьба ...

10. Liebman, A. Võitlus legaalse ajalehe ümber 1926-1929. Eesliinil. Artikleid ja mälestusi. Tallinn 1962 = A. Liebman. Võitlus... Eesliinil.

11. Sepre, O. Eesti kodanlik riik monopolide teenistuses. Tallinn 1963.
12. Sunila, A. Kodanliku "demokraatia" ja "vabaduse" sildi all. Tallinn 1961.
13. Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. II osa. (aastad 192o-1940). Tallinn 1963 = Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, II osa.

2) käsikirjad.

1. Rekker, G. Proletariaadi olukord kodanlikus Eestis (aastatel 1920-1940). Dissertatsioon. (käsikiri). Tartu 1963 = G. Rekker. Proletariaadi...

B. Muud autorid.

1. Töölisklassi praegune olukord ja poliitilise võitluse väljavaated. Eesti Tööliste Partei väljaanne nr, 3, 1927.

IV

Teatmelis-statistilised teosed.

A. Nõukogude väljaanded.

1. Большая Советская Энциклопедия. Том 23.
2. Большая Советская Энциклопедия. Дом 46.
3. Советская Историческая Энциклопедия. Том I. Москва. I96I.

B. Kodanlikud väljaanded.

1. Antik, Rich. Eesti ajakirjandus 1766-1930. Tartu 1932.
2. III Riigikogu protokollid 1926-1929. Istungjärgud I-VIII.

V

PERIOODIKA.

A. Ajalehed

1. Kommunistlikud ja proletaarsed ajalehed.

1. "Edasi" (ETP häälekandja) 1928, 1929.
2. "Edasi" (Leningrad) 1928.
3. "Kiir" 1927.
4. "Meie Edasi" 1929.
5. "Meie Kiir" 1927.
6. "Oktoobri Kiir" 1927, 1928.
7. "Proletaarlane" 1926.
8. "Punane Edasi" 1929.
9. "Punane Kiir" 1927.
10. "Tallinna Kiir" 1927.
11. "Töölised, Edasi!" 1929.
12. "Tööliste Elu" 1929, 1930.
13. "Tööliste Kiir" 1927.
14. "Töörahva Kiir" 1928.
15. "Uus Edasi" 1929.
16. "Uus Kiir" 1927.

2. Kodanlikud ja väikekodanlikud ajalehed

1. "Esmaspäev" 1927.
2. "Kaja" 1929.
3. "Päevaleht" 1927.
4. "Vaba Maa" 1927.

B. Ajakirjad.

1. Kommunistlikud ja proletaarsed ajakirjad.

1. "Noorte Hääl" 1927.
2. "Võitlus" 1927, 1928.

2. Kodanlikud ja väikekodanlikud ajakirjad.

1. "Töö ja Tervis" 1928.

VI

Mälestused.

A. Kirikali käsikirjalised mälestused. EKP KK Partei Ajaloo Instituudi käsikirjafond.

H. Rossi käsikirjalised mälestused. EKP KK Partei Ajaloo Instituudi käsikirjafond.